

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1996:8

Forsvarets skyte- og øvingsfelt

*Hovedrapport fra Det rådgivende utvalg til vurdering av
Forsvarets øvingsmuligheter*

**Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter
ble etablert kongelig resolusjon av 20. november 1981.**

Avgitt 6. desember 1995.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1996

Det kongelige forsvarsdepartement

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter legger med dette fram sin Hovedrapport 1995.

I 1972 presenterte Utvalget sin Utredning I med en vurdering av Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt. Utredningen var den første oversikt som omfattet alle forsvarsgreners og sivile institusjoners behov.

Utredningen ble offentliggjort som NOU:20 og forelagt for Stortinget som vedlegg til Stortingsmelding nr 52 (1974-75).

Utvalget framla i desember 1987 en ny oppdatert Hovedrapport som også ajourførte og aktualiserte Utredning I.

Denne rapport er bygget opp noenlunde likt med de forannevnte publikasjoner. Utvalget har i sitt arbeide vært særlig oppmerksom på den omstrukturering og omstilling som Forsvaret gjennomgår og gir her en samlet oversikt, sine vurderinger og noen tilrådninger knyttet til behovet for skyte- og øvingsfelt slik dette framstår høsten 1995.

Utvalgets Hovedrapport 1995 er enstemmig.

Oslo, den 6. desember 1995.

Alv Jakob Fostervoll Fylkesmann/formann

Marie Brenden Stortingsrepresentant

Hans J. Røsjorde Stortingsrepresentant

Oluf Aalde Skogdirektør

Hans Jacob Neumann Underdirektør

Jens-Jørgen Bugge Seniorarkitekt/varamedlem

Ola Skauge Avdelingsdirektør

Anton S Backhe Avdelingsdirektør

Hans-Peter Røder Oberst II

Asbjørn Schjølberg Oberstløytnant

Roald H. Christensen Kommandør I (P)/sekretær

KAPITTEL 1

Sammendrag**1.1 TILBAKEBLIKK**

«Utvalget til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter m.v.» ble oppnevnt ved kgl resolusjon av 1 aug 1969. Utvalgets første formann var fylkesmann Olaf Watnebryn. Utvalget avleverte sin første utredning til Forsvarsdepartementet 24 august 1972. Denne utredning er den første oversikt etter krigen som omfatter alle forsvarsgrenene og sivile institusjoners behov for arealer til skyte- og øvingsfelt. Utredningen ble publisert som NOU 1974: 20. Forsvarsdepartementet fremmet i St meld nr 52 (1974 -75) – Om skyte- og øvingsfelt for Forsvaret- regjeringens syn på Forsvarets behov for Stortinget, hvor Utvalgets Utredning I fulgte som uttrykt vedlegg.

I 1977 overtok fylkesmann Alv Jakob Fostervoll som formann og Utvalget foretok en rekke utredninger av forslag til nye skyte- og øvingsfelt som ikke var behandlet i Utvalgets første utredning (oversikt – vedlegg 5). Ved kgl res av 20 nov 1981 ble Utvalgets mandat justert og Utvalget fikk status som et permanent rådgivende utvalg som skulle fremlegge en ny samlet og oppdatert oversikt og vurdering av Forsvarets behov hvert fjerde år.

Den første oppdaterte Hovedrapport ble avgitt til Forsvarsdepartementet 15 desember 1987. Denne utredning ble imidlertid bare trykt og distribuert i noen få eksemplarer. Da det i St meld nr 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98 – ble varslet betydelige omlegginger i Forsvaret fant Utvalget det hensiktsmessig å vente med en ny oppdatering til den nye struktur var fastlagt og det var klart hvilke krav denne ville sette til skyte- og øvingsfelt. Forsvarsdepartementet bifalt dette syn hvoretter den videre oppdatering ble skjøvet noe frem i tid.

Denne rapport er bygget opp noenlunde likt med de tidligere Hovedrapporter og Utvalget gir her en samlet oversikt, sine vurderinger og noen tilrådninger knyttet til Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt slik dette framstår høsten 1995.

1.2 OM RAPPORTEN OG DENS ANVENDELSE

Det ligger sentralt i Utvalgets mandat å kartlegge og vurdere de totale samfunnsinteresser og med bakgrunn i sine vurderinger å gi signaler og anbefalinger til planleggere og involverte miljøer.

Utvalgets Hovedrapport må kunne nyttes av oppdragsgiveren (FD) som på denne måte kan klarlegge for egen etat, fylkes- og fylkeskommunale myndigheter, ordførere, tekniske sjefer, bygdelag, skytterlag m.fl. det militære forsvars behov for arealer til skyte- og øvingsfelt.

Utvalget har lagt vekt på å beskrive den utvikling som har funnet sted siden Utvalgets første rapport ble fremlagt

- innen Forsvaret (omorganisering og materiellutvikling, endrede behov mv)
- innen lovverket for regulering/planlegging av bygg og anlegg av større karakter samt arbeidet med å beskytte og ta vare på samfunnets mangeartede miljø
- om større næringers og miljøers behov og interesser i utmarksområder generelt og innen de områder som Forsvaret båndlegger spesielt

Således har Utvalget særlig referert og omtalt relevante sider ved Plan og bygningsloven og dens krav til konsekvensutredninger samt senere års miljøbevisstgjøring i samfunnet og de realiteter framtidige planleggere på flere nivå vil stå overfor.

Forsvaret skal med sin stridsevne dekke sin del av nasjonens behov for nasjonal og internasjonal sikkerhet og derigjennom rettferdiggjøre nasjonens store og mangeartede investeringer for dette formål.

Det er derfor lagt vekt på å konkretisere Forsvarets behov og de forutsetninger som må oppfylles for at Forsvaret skal være best mulig realistisk trent på det materielle som samfunnet har bevilget midler til og som det forventes full uttelling av om så blir avkrevd. Allierte styrkers behov i anledning deres egen forberedelse og trening for deltakelse i forsvaret av Norge på norsk territorium er også behandlet.

Utvikling og forbedring av moderne samvirkende militære styrkers stridsevne krever bl a spesiell bruk av store arealer, en bruk som ofte medfører ulemper for andre interessenter og miljøer.

Utvalget har søkt å beskrive grunnlaget for de ulemper som nødvendigvis oppstår og påføres forskjellige miljøer i samfunnet, men også angitt muligheter for sameksistens og flerbruk samt behov for prioriteringer.

1.3 UTVALGETS STATUS OG FREMTIDIGE ROLLE

Flere punkter i Utvalgets mandat er dekket i plan- og bygningsloven (PBL) og dens bestemmelser om konsekvensutredninger (KU). Utvalget har behandlet dette forhold i 2.3.4.

De nye reglene om konsekvensutredninger (KU) i plan og bygningsloven er ikke i seg selv avgjørende for Utvalgets arbeid. KU-prosessen skal avklare de forutsetninger som avgjørelsene skal bygge på. Utvalget skal etter sitt mandat gi råd til Forsvarsdepartementet om hvorledes en ut fra overordnende betraktninger skal finne løsninger hvor flere likeverdige samfunnsinteresser står mot hverandre. Utvalgets rolle i forhold til KU-prosessen bør derfor avklares bl a for å unngå misforståelser hos andre impliserte parter.

Utarbeidelse av en landsoversikt som synliggjør Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt og som peker på hovedutfordringer i forhold til andre vitale samfunnsinteresser faller imidlertid ikke inn under bestemmelsene om konsekvensutredninger. Forsvarets omstrukturering vil aktualisere frigivelser og tilbakeføringer av skyte- og øvingsfelter. De prioriteringer som i så fall må gjøres i en totalsammenheng kan derfor være en naturlig oppgave for Utvalget å uttale seg om.

Det er derfor Utvalgets oppfatning at det permanente Utvalget som i sin tid ble etablert ved kgl res av 20. nov 1981 inntil videre bør bestå som et nøytralt, bredt sammensatt og kompetent regjeringsoppnevnt utvalg for vurdering av spørsmål knyttet til skyte- og øvingsfeltsaker som berører flere vitale samfunnsinteresser.

1.4 SAMMENDRAG AV UTTALELSER, VURDERINGER OG FORSLAG

Utvalget påpeker flere steder i rapporten behovet for å legge større vekt på bedre øvingsmuligheter i tilpassede skyte- og øvingsfelter i framtiden. Nytt avansert høyteknologisk materiell med større manøverhastighet og -evne, nye tyngre våpen med større rekkevidde mv krever optimale øvingsforhold for at avdelingene skal kunne nå den stridsevne som de store materiellinvesteringer legger grunnen for. Både langtrekkende artilleri og nye rakettssystemer vil ut fra sin kapasitet (rekkevidde, grupperingsbehov, sprengvirkning med krav til sikkerhetssoner mv) kreve felt som dekker store arealer. (Jfr bl a 2.5.3)

Hvor effektive norske avdelinger og stridende styrker skal bli, er direkte avhengig av de trenings- og øvingsforhold som gis.

Samme forhold gjelder også for utenlandske styrker.

Helt siden Forsvarskommisjonen av 1946 (Bratteli-kommisjonen) begrunnet behovet for å legge forholdene til rette for at allierte styrker kan gripe inn og støtte Norge ved bl a å sikre disse styrkers utgangsgruppering i Norge, har det vært et bærende prinsipp å gi allierte styrker de beste øvingsmuligheter her. Slik øving gir ferdigheter som vil gjøre det nærliggende å bruke dem i Norge.

Utvalget understreker derfor behovet for å innpasse allierte avdelingers virksomhet i de etablerte skyte- og øvingsfelt.

Øvingsvirksomheten kan forårsake skader og ulempe for, eller helt fortrenge, andre brukerinteresser i øvingsområdene. Våpenutviklingen i retning av tyngre materiell som stiller bestemte krav til terreng og grunnforhold vil kunne forsterke problemene. Lokalisering, avgrensning og bruk av arealene stiller samme krav til overveielser fra planmyndighetene som annen arealutnyttning. Det vil derfor også være en utfordring for planmyndighetene å foreta gode avveininger mellom Forsvarets og andre interessenters behov.

Utvalget mener at reglene som er gitt i plan- og bygningsloven vil gi en forsvarlig behandling av saker som angår utvidelser eller nyetableringer av skyte- og øvingsfelt i Forsvaret.

Etter Utvalgets mening vil arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven være et viktig virkemiddel til å forhindre at Forsvarets anlegg og øvingsområder blir gjort utjenlig ved innebygging eller beskåret av hytter, boligområder, veier mv. Slik innebygging har i praksis ofte ført til økte konflikter mellom Forsvaret og andre brukerinteresser. Arealplanleggingen bør også gi grunnlag for å holde av arealer for ev framtidig bruk til Forsvarets øvingsvirksomhet. Gjennom planlegging og byggesaksbehandling bør det videre unngås at eksisterende øvingsområder blir tatt i bruk til sivile formål på en måte som ikke er forenlig med øvingsbruken. Dette forutsetter imidlertid at Forsvaret har ervervet nødvendige bruksrettigheter.

Utvalget vil peke på at Forsvarets øvingsaktiviteter er arealkrevende og ofte kommer i konflikt med andre samfunnsinteresser. I områder hvor Forsvaret tar i bruk arealer som er viktige for andre interessegrupper kan konfliktene dempes gjennom tilrettelegging for flerbruk. Utvalget mener at man gjennom flerbruksplaner for de faste skyte- og øvingsfeltene og ut fra Forsvarets generelle behov for anlegg og virksomheter, må søke en aktiv samordning mellom alle vesentlige bruker- og verneinteresser med en bærekraftig forvaltning av naturgrunnet som generelt siktemål.

St meld nr 21 (1992-93) – Handlingsplan for miljøvern i Forsvaret- presenterer en helhetlig samling av konkrete tiltak gruppert bl a under prinsippene om å etterleve miljøkrav, forebygge miljøproblem og å rydde opp i gamle miljøproblem. Meldingen viser Forsvarets framtidige målsetting også på utdannings- og holdningssiden.

Utvalget ser det i denne forbindelse som viktig at nødvendige undersøkelser og kunnskapsoppbygging relatert til den natur- og miljøfaglige forvaltning av Forsvarets skyte- og øvingsfelt videreføres i tråd med intensjonene i St meld nr 21.

Utvalget konstaterer at det idag kun eksisterer et begrenset grunnlag for å beregne støy fra tyngre våpen. Det etableres stadig bedre kunnskap på området. Måle- og beregningsmetoder forbedres. Utvalget antar at når tilstrekkelig kunnskap er vunnet vil det være mulig å beregne støy slik at planlegging av skytefelt også kan ivareta hensynet til akseptable støynivå både for mennesker og dyr rundt og innenfor de respektive felt.

For å koordinere og samarbeide støyarbeidene innenfor støyområdet har NATO/CCMS (Committee on the Challenges of Modern Society) tatt et initiativ til et studium for å kartlegge all tilgjengelig kunnskap, evaluere denne og komme med forslag til videre arbeid med prioriteringer. Dette gjelder måleenheter og målemetoder, beregningsmetoder og effekter på mennesker og dyr.

Utvalget mener dette er et viktig arbeide som om mulig må forseres.

Sivile bedrifter som produserer forsvarsutstyr eller sprengstoff har behov for felter til utprøving av sine produkter. Utvalget har som tidligere funnet det riktig å se på slike behov i sammenheng med Forsvarets feltbehov.

Generelt sett mener Utvalget at bedriftene selv bør være ansvarlige for å skaffe seg egne felter i alle fall til den mer begrensede testaktivitet. Ved større forsøk eller prøver der det vil være behov for store arealer, mener Utvalget at Forsvarets felter bør kunne nyttes. Utvalget anbefaler derfor at bedriftene og Forsvarets overkommando etablerer en fast norm for samarbeide vedrørende industriens bruk av Forsvarets skyte- og øvingsfelter.

Utvalget har i flere kapitler pekt på utviklingen av nye våpen og avdelinger, en situasjon som etter Utvalgets mening får betydning for behovet for øvingsterreng. Utvalget ser derfor nødvendigheten av at rekvisisjonsloven for bruk av fremmed grunn fortsatt må nyttes for å gjennomføre programmerte og viktige øvelser.

Utvalget mener imidlertid at rekvisisjon av øvingsområder for gjennomføring av daglig programmerte detaljøvelser ikke er noen praktisk eller hensiktsmessig ordning på permanent basis og vil videre hevde at Forsvaret som prinsipp bør ha stedsevarig bruksrett (eie) de arealer som brukes kontinuerlig.

Utvalget henledet i forrige rapport oppmerksomheten mot behovet for en egen lov for å hjemle Forsvarets adgang til å nytte «fremmed» eiendom og er orientert om at Forsvarsdepartementet har igangsatt et kartleggingsarbeide for nærmere å dokumentere Forsvarets bruk og behov i så måte. Utvalget forutsetter at kartleggingen skal danne grunnlaget for en nærmere vurdering av behovet for en ny lov eller en justering av nåværende friluftslav og rekvisisjonslov med tillegg som kan dekke det behov for regulering som foreligger.

Undersøkelser har vist at informasjon om skytefelter og deres bruk vil dempe irritasjon og lette aksepteringen av et nærliggende skytefelt. Utvalget mener derfor at gode rutiner for varsling av aktiviteter må opprettholdes og/eller videreutvikles ved Forsvarets avdelinger. Det kan synes naturlig å se informasjonsvirksomheten også i sammenheng med flerbrukstankegangen og knytte fastlagte rutiner for varsling og informasjonsutveksling sammen med flerbruksplanen for hvert enkelt felt.

Utvalget finner det vanskelig å fremme konkrete forslag om økonomiske forhold. Utvalget mener imidlertid at det ligger innenfor mandatet eventuelt å fremme forslag om spesielle ytelser overfor lokalsamfunnet og brukerinteresser som blir skadelidende ved etablering av nye felt. En har imidlertid ikke stått overfor spørsmål av denne art i den periode som denne rapport dekker.

Utvalget har begrenset sine uttalelser til felt der det skal utføres feltmessige skytinger eller øvinger med Forsvarets stridsmidler i avdelingsforband. Skoleskytebaner for gevær og pistol vil bare i særtilfeller bli behandlet av Utvalget. Slike særtilfelle har ikke vært aktuelle.

Utvalget har heller ikke omtalt Luftforsvarets behov for lavflygingsområder nærmere ettersom luftfartsloven er under revisjon og lavflygingsvirksomheten fortsatt er til utredning.

KAPITTEL 2

Innledning**2.1 UTVALGETS OPPNEVNELSE OG SAMMENSETNING**

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter ble etablert ved Kongelig resolusjon av 20. november 1981 (vedlegg 4). Dette permanente utvalg avløste tidligere utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter som var oppnevnt ved Kongelig resolusjon av 1. august 1969. I foredraget til den Kongelige resolusjon av 20. november 1981 er det bl.a uttalt:

«Selv om utvalget av 1969 i hovedsak har utredet spørsmål det etter mandatet ble bedt om å utrede, vil den våpentekniske utvikling sammen med fremtidige endringer i organisasjonsformer og øvingsmuligheter føre med seg et kontinuerlig behov for fortløpende vurderinger av Forsvarets aktuelle behov for øvingsmuligheter. De mange kompliserte problemer og interessemotsetninger som oppstår i denne sammenheng bør gis en bred vurdering og det bør utarbeides forslag til tiltak til tilfredsstillende løsninger for alle involverte parter. I samråd med de etater og institusjoner som er representert i utvalget av 1969 har Forsvarsdepartementet funnet det hensiktsmessig og ønskelig å nedsette et permanent utvalg for skyte- og øvingsfelter.»

Det ble fattet følgende vedtak:

1. At det oppnevnes et rådgivende utvalg som fortløpende skal vurdere Forsvarets behov for skytefelt og øvingsområder, og for forslag til dekning av dette behov, og at utvalget gis en sammensetning og et mandat som nevnt i foredraget til resolusjon.
2. At fylkesmann Alv Jakob Fostervoll oppnevnes som utvalgets formann.
3. At departementet bemyndiges til å oppnevne medlemmer og sekretær, om nødvendig foreta mindre endringer i utvalgets mandat og i dets sammensetning.

I foredraget til den Kgl res sies det videre:

«Sammensetning av det permanente rådgivende utvalg bør nå bestå av representanter med bred politisk eller faglig erfaring. Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å oppnevne utvalgets medlemmer således:

- 2 representanter etter forslag fra Stortingets presidentskap
- 2 representanter etter forslag fra Miljøverndepartementet
- 2 representanter etter forslag fra Landbruksdepartementet
- 2 representanter etter forslag fra Forsvarets overkommando
- 1 representant etter forslag fra Forsvarets bygningstjeneste

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter består idag av følgende medlemmer:

- Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll, formann
- Stortingsrepresentant Marie Brenden, Stortinget
- Stortingsrepresentant Hans J Røsjorde, Stortinget
- Skogdirektør Oluf Aalde, Landbruksdepartementet
- Avdelingsdirektør Anton S Bachke, Landbruksdepartementet
- Underdirektør Hans Jacob Neumann, Miljøverndepartementet
- Avdelingsdirektør Ola Skauge, Direktoratet for naturforvaltning
- Administrerende direktør Rolf Barry-Berg, Forsvarets bygningstje-

neste

- Oberst II Hans-Peter Røder, Forsvarets overkommando
- Oberstløytnant Asbjørn Schjølberg, Forsvarets overkommando

varamedlemmer:

- Rådgiver Kåre Ivar Melsæther, Miljøverndepartementet
- Rådgiver Tor Kjøllesdal, Landbruksdepartementet
- Seniorarkitekt Jens-Jørgen Bugge, Forsvarets bygningstjeneste
- Major Kjell Wold Holmen, Forsvarets overkommando

og sekretær:

Kommandør I (P) Roald Henry Christensen, Forsvarsdepartementet

I tillegg har avdelingsingeniør Bjørn Bergesen, Forsvarets bygnings-tjeneste, vært nyttet som konsulent i forbindelse med utarbeidelsen av hovedrapporten.

Følgende har vært medlem/varamedlem av utvalget i kortere eller lengre perioder i tiden 1988-1995:

- Stortingsrepresentant Åsa Solberg Iversen
- Stortingsrepresentant Per Sævik
- Avdelingsdirektør Sverre Øvstedal
- Oberst II Jan Erik Karlsen
- Oberst II Niels Sverdrup-Thygeson
- Underdirektør Frode Sandvik
- Underdirektør Jostein Løvdal
- Underdirektør Arne G Arnesen
- Oberst II (P) Magnar Thor Nerموen, Forsvarsdepartementet, Sekretær inntil 1.2.95.

2.2 UTVALGETS MANDAT

Det permanente rådgivende utvalg ble gitt følgende mandat:

1. Foreta en fortløpende oppdatering av Forsvarets aktuelle behov for:
 - områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlande som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene.
2. Vurdere spesielle spørsmål som influerer på Forsvarets øvingsmuligheter og som Forsvarsdepartementet legger fram for utvalget.
3. Søke å innpasse allierte styrkers øvingsbehov i aktuelle øvingsområder.
4. Framsette forslag til dekning av slike behov, herunder såvidt mulig lokalisering av øvingsområder ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende med sikte på en konsentrasjon av øvingsmuligheten over færrest mulige områder.
5. Fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn.
6. Såvidt mulig gi overslag over de økonomiske konsekvenser som følger av Utvalgets forslag.

Forsvarsdepartementet forutsetter at Utvalget iht mandat hvert fjerde år framlegger en ny samlet oversikt og vurdering av Forsvarets samlede behov slik dette ble gjort i hovedutredningen fra Utvalget av 1969.

2.3 UTVALGETS TOLKNING AV MANDATET

2.3.1 Fortløpende oppdatering

I mandatets punkt a er utvalget pålagt å oppdatere fortløpende Forsvarets samlede behov for skyte- og øvingsfelt. Dette forstår Utvalget slik at alle aktuelle felt, både nye og gamle, skal gis en ny vurdering ved den fortløpende oppdatering. Utvalget vil også i sin vurdering ta hensyn til sivile interesser eller muligheter for flerbruk.

Utvalget begrenser sine vurderinger til felt der det skal utføres feltmessige skytinger eller øvinger med Forsvarets stridsmidler i avdelingsforband. Skoleskytebaner for gevær og pistol vil bare i særtilfeller bli behandlet av Utvalget.

Manøverområder som vurderes vil begrense seg til områder med mulighet for taktiske forflytninger og manøvrering med minimum en infanteribataljon uten bruk av skarp ammunisjon.

2.3.2 Pålegg fra Forsvarsdepartementet

Utvalget tolker mandatets punkt b slik at Forsvarsdepartementet kan pålegge Utvalget å utrede spesielle spørsmål etter behov. Det forutsettes at sakene som skal utredes har relevans til Utvalgets generelle oppgave.

2.3.3 Allierte styrkers behov

De allierte styrker som skal støtte Norge i en beredskapsituasjon skal gis øvingsmuligheter i Norge.

Denne forutsetning ble fokusert og behandlet allerede i Forsvarskommisjonen av 1946 (Bratteli-kommisjonen) og har senere vært ivaretatt av norske myndigheter. Allierte styrkers behov er ikke alltid sammenfallende med norske hverken i tid, omfang eller karakter. Utvalget søker å tilpasse disse behov i de etablerte skyte- og øvingsfelt.

2.3.4 FD/MD 1/84 og Plan og bygningsloven

Utvalgsmandatet punkt d og e blir delvis dekket av den prosedyre som er nedlagt i rundskriv FD/MD 1/84 og plan- og bygningsloven. FD/MD 1/84 vil utgå så snart påbegynte utredninger etter denne prosedyre er ferdigbehandlet. Prosedyrene fastlegger en saksgang der alle berørte ledd er sikret innsyn og uttalerett ved etablering eller utvidelse av skyte- og øvingsfelt. Når Utvalget gjør sine vurderinger bør alle sivile og militære høringsuttalelser være tilgjengelige. Med tanke på å sikre best mulig samarbeide mellom Forsvaret og det sivile samfunn tolker Utvalget mandatet slik at det kan ta direkte kontakt med berørte parter med tanke på et samordnet resultat. Herunder vil Utvalget kunne drøfte spesielle tiltak som kan forebygges og redusere de eventuelle skadevirkninger et nytt eller utvidet skytefelt vil avstedkomme.

Utvalget har gjennomført en vurdering av mandatets punkt d og e i forhold til plan- og bygningslovens kapittel VII-a, konsekvensutredninger med tilhørende forskrifter og regelverk.

Utvalget konstaterer at vesentlige utvidelser og etablering av større skyte- og øvingsfelt faller inn under bestemmelsene om konsekvensutredninger (KU). Av PBLs kap VII fremgår det at deler av Utvalgets arbeidsoppgaver iht mandatets punkt d og e vil være dekket av KU-bestemmelsenes prosedyrer, dvs de deler av Utvalgets tradisjonelle arbeide som i enkeltsaker har omhandlet konsekvensutredninger for miljø, naturressurser og samfunn. KU-bestemmelsene er likevel ikke til hinder for at Forsvarsdepartementet bruker Utvalget som rådgiver i KU-saker. Det

vil også være mulig i en skytefeltsak under utredning/vurdering å etablere en ad-hoc-arena for impliserte parter.

KU-bestemmelsene gjelder enkelttiltak. Herav følger at forhold som Utvalget har arbeidet med etter mandatets punkt b, c og deler av d, ikke nødvendigvis er en del av KU-arbeidet.

Mandatets punkt e legger vekt på Utvalgets oppgave som brobygger mellom Forsvaret og det sivile samfunn. Deler av dette arbeidet er dekket av PBL kapittel VII-a. Saker som omhandler samarbeidsråd, flerbruksutvalg og spørsmål knyttet til omdisponering og ev avhending/nedleggelse av skyte- og øvingsfelt fanges imidlertid ikke nødvendigvis opp av bestemmelsene om KU.

KU etter PBL vil kunne ivareta alle faglige aspekter knyttet til virkninger på naturressurser, miljø og samfunn ved nyetablering og utvidelse av større skyte- og øvingsfelt. Gjennomgang og utarbeidelse av oversikt på landsbasis som synliggjør Forsvarets behov og samtidig peker på hovedutfordringer i forhold til andre interesser, faller imidlertid ikke under bestemmelsene i KU.

De nye reglene om konsekvensutredninger i plan og bygningsloven er ikke i seg selv avgjørende for spørsmålet om Utvalgets eksistensberettigelse. Men KU-reglene er vesentlige i den enkelte skytefeltsak. Utvalgets rolle i KU-prosessen bør derfor avklares bl a for å unngå misforståelser hos andre impliserte parter. Generelle spørsmål som Utvalget behandler (f eks i Hovedrapporten) favnes ikke av plan- og bygningsloven. Utvalgets eksistens og rolle er derfor til syvende og sist et politisk spørsmål.

2.3.5 Økonomiske forhold

Utvalget finner det vanskelig å fremme konkrete forslag om økonomiske forhold. Utvalget mener imidlertid at det ligger innenfor mandatet eventuelt å fremme forslag om spesielle ytelser overfor lokalsamfunnet og brukerinteresser som blir skadelidende ved etablering av nye felt.

Utvalget mener det ligger utenfor mandatet å drøfte eksisterende kontraktsforhold mellom Forsvaret og sivile grunneiere i konkrete saker.

2.4 UTVALGETS ARBEIDSMÅTE

Foruten møter har Utvalget gjennomført befaringer til Ringerike, Elverum-Rena (Regionfelt Østlandet) og Bardufoss (Blåtind-Mauken) i forbindelse med pålagte uttalelser om nye skyte- og øvingsfelt samt utvidelser av eldre. Under møtene har det vært gitt orienteringer om ulike forhold ved Forsvarets virksomhet som har vært av interesse for utvalget.

De enkelte utvalgsmedlemmer, varamedlemmer og sekretæren har vært saksforberedere ved siden av engasjerte konsulenter. Forsvarets overkommando har etter anmodning utarbeidet reviderte lister over behov for skyte- og øvingsfelter og ellers bidratt med opplysninger av betydning for Utvalgets arbeide.

Etter mandatet skulle denne hovedrapport foreligge ferdig 1991-92. På grunn av pågående planarbeider vedrørende Forsvarets nye struktur har imidlertid Utvalget av naturlige grunner, og etter avtale med Forsvarsdepartementet, ventet med utarbeidelsen av denne rapport.

2.5 UTVIKLINGEN DE SENERE ÅR, ENDREDE RAMMEBETINGELSER.

2.5.1 Nye bestemmelser og retningslinjer for planlegging og miljø

Siden Utvalget la fram sin forrige innstilling har hensynet til miljø generelt fått en større oppmerksomhet. Dette har sammenheng med Brundtlands-kommisjonens rapport og videreføringen av denne. St meld nr 46 (1988-89) – Om miljø og utvikling – er den nasjonale oppfølgingen. St meld nr 31 (1991-92) – Om regional planlegging og arealpolitikken – trekker opp de overordnede retningslinjene for planlegging og hensynet til miljø. St meld nr 21 (1992-93) – Om handlingsplan for miljøvern i Forsvaret – behandler hvordan Forsvaret skal ta miljøhensyn i sin virksomhet.

I 1989 fikk plan- og bygningsloven et tillegg med bestemmelser om konsekvensutredninger som trådte i kraft i 1990. Disse bestemmelsene ble endret i 1995 og nye forskrifter ventes å tre i kraft fra 1. januar 1997.

2.5.2 Gjeldende forsvarskonsept

Forsvarskommisjonen av 1990 (FK -90) la grunnlaget for Forsvarets videre utvikling i lys av de sikkerhetspolitiske utfordringer vårt land kan stå overfor i fremtiden. Den politiske avklaring fulgte ved Regjeringens langtidsmelding (LTM, St meld 16 (1992-93) – Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98) som ble behandlet av Stortinget 13. mai 1993. Såvel Regjeringen som Stortinget sluttet seg på alle vesentlige punkter til FK-90s anbefalinger.

Meldingen innvarsler overgang til ny forsvarsstruktur gjennom en omfattende omstillingsprosess. Omstillingen innebærer en betydelig kvantitativ reduksjon av Hæren samtidig som det legges vekt på kvalitativ forbedring gjennom høyere utdanningsstandard og investeringer i avansert materiell for å øke avdelingenes strids-evne. Hærens feltoppsetninger reduseres fra 13 til 6 operative brigader og fra 28 til 18 selvstendige bataljoner. I de nærmeste 15 år fremover er det planlagt å investere ca 45 mrd kroner i Hæren til beltekjøretøyer, stridsvogner og rakettartilleri, inklusive ammunisjon. Økningen av Hærens stridsevne skal utvikles gjennom forbedret

- reaksjonsevne og stridsutvikling (flere ganger raskere)
- mobilitet (også som egenbeskyttelse)
- ildkraft (mengde og rekkevidde)
- fleksibilitet og evne til kraftsamling.

Nye våpensystemer er meget kompliserte og krever realistiske samøvelser i mye større grad enn før. Dette innebærer at også skyte- og øvingsfeltene må utvikles og moderniseres i takt med den tekniske og taktiske utvikling.

Hvor effektive framtidige avdelinger skal bli, utrustet med nytt høyteknologisk materiell, nye langtrekkende våpen og øvet etter nye doktriner, vil være avhengig av hvilke muligheter til realistisk øving som gis.

Ettersom det av forsvarsgrenene er Hæren som er den store og toneangivende bruker av skyte- og øvingsfelter på land, kommenteres ikke de øvrige forsvarsgrenenes konsept i dette underkapittel.

Forsvaret er også pålagt nye oppgaver gjennom internasjonale forpliktelser til eventuelt å delta utenfor landets grenser med militære styrker i FN- eller NATO-regi. Relevant forhåndstrening for våre avdelingers deltakelse og innsats under andre og ukjente himmelstrøk anses nødvendig og Utvalget har sett på behovet for tilpassede øvingsopplegg med særskilt infrastruktur for å forberede og dyktiggjøre de «øremerkede» avdelinger.

2.5.3 Krav til utdanning av personell

Hovedretningslinjene for Forsvarets videre utvikling, som trukket opp i St meld nr 16 (1992-93), aksentuerer ytterligere kravene til utdanning av personell for å kunne dra full nytte av planlagte materiellinvesteringer.

Den teknologiske utvikling har frembragt våpensystemer som i langt høyere grad enn tidligere er avhengig av operatører med høyt kunnskaps- og ferdighetsnivå. En betydelig del av de vernepliktige må derfor utdannes til spesialister innenfor sine våpensystemer for å kunne utnytte disse optimalt. Videre er ulike våpensystemer i større grad blitt innbyrdes avhengige av hverandre og dermed skjerpes kravene til samordnet operasjon. Utviklingen både av våpensystemer og mobilitet har videre ført til at avdelingene nå opererer med langt større hastighet enn tidligere. Beslutninger må tas raskere og kan innebære mer omfattende konsekvenser. Igjen innebærer dette skjerpede krav til trening av befall, ikke minst gjennom samøving mellom ulike enheter.

Skal et forsvarlig utdanningsnivå for personellet oppnås, må det gjennomføres felttjenesteøvelser med sammensatte styrker på nivå bataljon eller høyere. Styrkene må kunne operere i manøvrerom som svarer til de aktuelle våpensystemers ytelser med tilhørende taktisk opplegg. Trening i simulatormiljøer som også forutsettes øket i det nye konsept, kan bare være et supplement, særlig for oppøving av spisskompetanse innenfor spesielle felt. Slik trening inngår allerede i Hærens programmer og vil bli utviklet i den nye organisasjonsstruktur, men slike øvinger kan imidlertid ikke erstatte praktiske øvinger i felt.

2.5.4 Behov for skyte- og øvingsfelt

De utviklingslinjer som meldingen trekker opp stiller krav om øvingsområder hvor personellet kan få utdanning i skarpskyting og taktiske operasjoner. Meldingen setter således som et mål at enhver avdeling skal ha tilgang til et fast skyte- og øvingsfelt knyttet til de faste etablissementer for stående styrker og skoleavdelinger og for repetisjonsstentrene for mobiliseringsavdelingene. I disse feltene skal det være muligheter for gjennomføring av de programmer som avdelingene skal øve.

Det må herunder kunne gjennomføres skarpskytinger med aktuelle hånd- og avdelingsvåpen. Det bør også i en viss utstrekning kunne utføres skyting med avdelingens hovedvåpen/tyngre våpen.

For å kunne samøve avdelinger på en mest mulig realistisk måte og på tilstrekkelig høyt nivå er det også behov for noen større felter i de enkelte regioner. Disse må gi muligheter for å gjennomføre skyteøvelser med tyngre våpen i riktig forband. De må også gi rom for realistiske samøvinger med forskjellige avdelings- og våpentyper enten med bruk av skarp ammunisjon eller simulatorbaserte treningssystemer.

Dersom feltene ikke er store nok for å dekke moderne, langtrekkende våpens krav til skuddvidde vil det være et begrenset behov for å etablere standplasser utenfor feltene.

Både garnisonstilknyttede og regionale felter vil kunne dekke behovene for manøvrering og tørrtrening, uten bruk av skarp ammunisjon, med avdelinger opp til bataljons størrelse. Nasjonale øvelser på brigade- og divisjonsnivå samt større allierte øvelser vil som tidligere måtte gjennomføres i kontraktsområder og rekvirerte arealer.

De ovenfor skisserte behov vil i stor grad kunne dekke egne styrkers trening for operasjoner utenfor landets grenser og allierte styrkers trening i Norge.

For at de forannevnte store investeringer skal gi utbytte i form av øket strids-evne er det av avgjørende betydning å kunne benytte stridsmidlene i øvinger som stiller personellet overfor såvidt mulig virkelighetstro situasjoner i alle stridsformer.

Ønsket om å høyne kvaliteten på utdanningen forsterker behovet for at personell og avdelinger kan øves med sitt materiell i terrenget under mest mulig realistiske forhold (terreng, klima osv). Adgangen til egnede øvingsområder er nøkkelen til dette.

2.5.5 Behov for lavflygingsområder

Luftforsvaret har, i tillegg til de behov som er beskrevet i u."*Luftforsvarets skyte- og øvingsfelt*" i kap 3.5, også behov for å kunne trene på lavflyging. Hjemmel for slik flyging finnes i bestemmelser for militær luftfart (BFL 70-1) som er basert på bestemmelser i luftfartsloven og bestemmelser for sivil luftfart (BSL). Kart som viser fastsatte lavflygingsområder er inntatt i Aeronautical Information Publication(AIP). Områdene er i tillegg innarbeidet på lavflygingskart i målestokk 1:500 000, utarbeidet av Forsvarets militærgeografiske tjeneste (FMGT).

Utvalget fremla i 1979 på anmodning fra FD en innstilling nr 2 E, «forslag til forandring av Luftforsvarets lavflygingsområder». Denne ble i 1993 ajourført av en egen arbeidsgruppe, men ettersom ikke alle forhold ble avklart er arbeidet videreført etter nærmere gitt oppdrag fra FD.

Utvalget vil peke på at lavflygingsområdene ikke er relatert til og beskyttet av reglene i plan- og bygningsloven og at konflikten mellom lavflyging og aktivitet på bakken ikke løses ved bruk av luftfartsloven.

Utvalget er imidlertid innforstått med at det pågår en revisjon av luftfartsloven og anbefaler at dette arbeide også må ses opp mot plan- og bygningsloven.

Utvalget mener at mulighetene for å opprettholde et fullgodt treningsnivå i lavflyging er avgjørende for Forsvarets effektivitet. Det er derfor viktig at avklaring av alle forhold omkring fremtidig lavflygingsvirksomhet gis prioritet.

Slik lavflygingssaken står i øyeblikket finner ikke Utvalget grunnlag for å omtale den nærmere i denne rapport.

KAPITTEL 3

Skyte- og øvingsfelt- kategorier og definisjoner**3.1 GENERELT**

Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet har tildels ulike krav til sine skyte- og øvingsfelt. Utvalget har derfor søkt å finne fram til en rammebeskrivelse for de enkelte kategorier av felt for land, sjø og luft. I flere tilfelle kan de angitte feltkategorier nyttes av flere forsvarsgrener.

3.2 REGIONFELT

Utvalget har i en tidligere tilrådning, Utredning 2 F, konkludert med at Forsvaret har behov for en kategori øvingsfelt som benevnes Regionfelt. Utvalget definerer det slik:

«Regionfelt er et felt som kan brukes av alle forsvarsgrener. Regionfelt skal tillate skyting med alle Hærens våpen. Luftforsvaret skal kunne bruke det som skarpvåpenfelt og taktikkfelt. Feltet bør gi plass for en brigademanøver med mulighet for at tunge kjøretøyer skal kunne delta. Feltet må også kunne nyttes av alle brigadens avdelinger til detaljøvelser samtidig. Feltet behøver ikke å være geografisk sammenhengende, men (rettighetene) må være ordnet slik at det kan drives sammenhengende manøvre, og enkeltområdene må gi de nødvendige sikkerhetsavstander ved skarpskytning. Visse former for sivile interesser og virksomhet skal kunne innpasses. En bør ikke binde seg til eksakt størrelse på feltet, men feltet må gi anledning til effektivt å øve som nevnt foran. Allierte øvinger bør kunne samordnes med norske øvinger i et Regionfelt»

Stortinget ga sin tilslutning til denne beskrivelse ved behandlingen av St prp nr 86 (1979-80) «Om visse organisasjonsendringer i Forsvaret mv», jfr Innst S nr 335 (1979-80).

Hæren har senere fastsatt en mer utfyllende beskrivelse av et Regionfelt. Den lyder:

«Et Regionfelt er et skyte- og øvingsfelt som kan brukes av alle forsvarsgrener. Regionfeltet bør tillate skytning med alle Hærens våpen, samt levering av skarpe våpen fra fly. Feltet skal som et minimum ha kapasitet til øvelser på bataljonsnivå med støtteelementer. Det bør eksempelvis være mulig å øve en til to manøverbataljoner (inf/kav) støttet av en til to artilleribataljoner samt støtteelementer fra øvrige våpengrener i samvirke og koordinert våpenvirkning mot felles mål.

Det bør være mulig å gjennomføre manøvre med brigade ved bruk av regionfelt samt rekvirert grunn i naturlig tilknytning til feltet.

Regionfeltet bør ha en sentral beliggenhet i regionen og omfatte norsk gjennomsnittslende med åpent lavland, skogsområder, åser og vassdrag.

Det bør utgjøre et areal fra 200 til 300 km² avhengig av muligheter og utnyttelsesgrad i feltet»

Utvalget finner at denne beskrivelse faller innenfor den ramme som Stortinget har gitt sin tilslutning til i forannevnte proposisjon.

3.3 HÆRENS FELT

Hæren har behov for følgende kategorier av skyte- og øvingsfelt:

- Nærøvingsfelt
- Fjernøvingsfelt
- Manøverlende/tørrtreningsområde.

3.3.1 Nærøvingsfelt

Med nærøvingsfelt forstås et geografisk område for øvingsvirksomhet beliggende direkte tilknyttet eller i umiddelbar nærhet av en avdelings forlegning (leir/kaserneområde). Avstanden til feltet bør være kortest mulig og ikke overstige 30 minutter forflytning. Ideelt sett bør all daglig tjeneste, såvel tørrtrening som skyting/sprengning kunne gjennomføres i feltet. Alternativt bør den mest vanlige og hyppigst forekommende øvingsvirksomhet kunne gjennomføres i feltet.

3.3.2 Fjernøvingsfelt

Med fjernøvingsfelt forstås et geografisk område av slik størrelse og anvendelighet at en eller flere avdelinger kan gjennomføre manøvrering (tørrtrening) og/eller skyting i feltet. Dette gjelder øvelser som ikke lar seg gjennomføre i vedkommende avdelings nærøvingsfelt.

Fjernøvingsfelt må være lokalisert innenfor rimelig transportavstand fra brukende avdeling. Avdeling som bruker feltet relativt ofte, eller repetisjonsavdeling, bør ikke ha en kjøretid som overskrider 1/2 dag for å komme til feltet. For avdelinger som bruker feltet relativt sjelden aksepteres maksimalt EN dag i transporttid.

Feltet vil variere i størrelse og beskaffenhet alt etter den virksomhet som skal gjennomføres. Fjernøvingsfelt kan dekke krav til tørrtreningsfelt såvel som luftvern-, garnisons- og hovedskytefelt (artilleriskytefelt).

3.3.3 Manøverlende

I manøver og tørrtreningsområdene vil det bare finne sted taktiske og andre forflytninger med avdelinger sammen med bruk av løsammunisjon. Hæren skal så langt det er mulig dekke sitt behov for tørrtrening innenfor nærøvingsfelt, fjernøvingsfelt og regionfelt. Der dette ikke er mulig rekvireres eller leies terreng etter behov. Det siste er særlig aktuelt ved gjennomføring av større øvelser.

3.4 SJØFORSVARETS FELT

Sjøforsvaret har behov for å gjennomføre følgende typer skytinger:

- med kanon	:	overflate til overflate, overflate til luft samt bombardering
- med rakett	:	overflate til overflate og overflate til luft
- med hånd/avd.våpen	:	baneskytinger
- diverse	:	se " <i>Diverse øvingsfelt</i> " i pkt 3.4.5

3.4.1 Skytefelt for kanon

Disse feltene blir benyttet av såvel stasjonære som de mobile enheter. Plasseringen er i fjorder samt åpne havområder. Størrelse og form på feltene varierer ut fra lokale forhold. Skyteøvelser kan foregå utenom klarerte skytefelt på åpent hav dersom følgende betingelser er tilstede:

- Feltet/nedslagsområdet kan kontrolleres visuelt
- Skyting foregår minst 10 nautiske mil fra nærmeste land
- Prosjektilbanen er rettet ifra og har minst en avstand på minst 10 nautiske mil fra kontrollert luftled
- Andre fartøy i området blir informert om øvelsen umiddelbart før den starter.

3.4.2 Bombarderingsfelt

Dette er et felt som benyttes når fartøy skal øve i å beskytte mål på land. Størrelsen på disse felt kan være begrenset.

3.4.3 Rakettskytefelt

Feltet nyttes primært til Sjøforsvarets testing og evaluering av rakettssystemer (Penguin og Sea Sparrow, Mistral og for Kystartilleriets lette missilavdelinger). For operativ avfiring av nevnte våpen kan de øvrige skytefelt samt spesielt opprettede felt bli benyttet. I tillegg, som for Hæren, har Sjøforsvaret behov for skytefelt for Kystartilleriets rakettluftvern Robot 70.

3.4.4 Skytefelt for hånd- og avdelingsvåpen

Feltene er opprettet for at befal og mannskaper i Kystvakten, Kystartilleriet og Marinen skal oppnå de nødvendige ferdigheter i bruk av respektive håndvåpen. Sjøforsvarets avdelinger og enheter disponerer ikke idag nok egnede felt/baner og er derfor avhengig av å benytte Hærens og sivile baner for skyting med hånd- og avdelingsvåpen.

3.4.5 Diverse øvingsfelt

Forat Sjøforsvaret skal kunne øve i sin krigstidsoppgave kan man i prinsippet si at fartøyene må kunne anvende hele kystfarvannet. Utenom de typer øvelser som er angitt i de foregående punkter vil følgende øvelser bli gjennomført i kyst- og nærfarvann:

- Taktiske øvelser og trening i større og mindre forband
- Enkeltskipsøvelser
- Eskorteringsøvelser
- Minelegging- og ryddeøvelser
- Torpedo- og Terneskyting
- Synkeminestlipp
- Ubåtpatruljeøvelser
- Samøvelser mellom ubåt, overflatefartøyer og fly.

Øvelsene og treningen avholdes slik at det blir minst mulig konflikt med fiskeri og annen sivil aktivitet.

Bruken av feltene er regulert ved «stående ordrer» gitt av Sjøkommandørene og Sjøforsvarsdistriktene.

3.5 LUFTFORSVARETS SKYTE- OG ØVINGSFELT

Luftforsvarets skarpskytningsøvelser kan grovt sett deles opp i den skyting som foretas fra fly på den ene side og med luftvernkanoner/-raketter på den andre. Behovene har ikke forandret seg nevneverdig siste 12 år.

Jagerflygere, fast eller midlertidig stasjonert, vil ha behov for skolemessige skyteøvelser mot enkle, vel definerte mål såvel som avanserte øvelser av taktisk art mot forskjellige måltyper.

Felt som brukes til skolemessig øvelse bør ligge i relativ nærhet av flygernes operasjonsbase.

Lang avstand fra basen til feltet er uøkonomisk og det vil i tillegg medføre problemer med å bringe målpersonalet til og fra feltet.

Luftforsvaret har etablert felt for sin virksomhet etter behov og med betegnelser som er angitt nedenfor hvor syv forskjellige typer felt er kort beskrevet. En kombinasjon av de forskjellige typer felt er i de fleste tilfeller ønskelig både med tanke på utnyttingsgrad og bruk av eventuelle faste installasjoner i tilknytning til feltene.

3.5.1 Taktikkfelt

Dette felt bør ha en størrelse på 200-400 km² hvor øvelsesvåpen kan leveres fra fly mot varierte naturtro mål. Det er ønskelig at et mindre område i feltet kan brukes som målområde for skarpe våpen.

3.5.2 Skolefelt

Skolefeltet bør ha en størrelse på ca 15 km² for levering av øvelsesvåpen uten eksplosiv ladning med unntak av eventuell røksats for markering av treffpunkt.

3.5.3 Skarpvåpenfelt

Skarpvåpenfeltet krever en størrelse som er avhengig av utformingen og type våpen som skal leveres.

3.5.4 Felt for luft til luftmål

Dette luftrom dekker ca 2000 km² beliggende over sjø for avlevering av kanonprosjektiler/raketter fra fly mot luftmål. Både skarpe våpen og øvelsesvåpen kan nyttes.

3.5.5 Felt for luft til sjømål

Størrelsesorden er ikke fastsatt. Dette felt skal dekke behovet for levering av Penguin-raketter fra fly over sjøområder og krever faste installasjoner på land for evaluering av skytingen.

Levering av sjømålsraketter fra fly vil kreve et felt av denne type.

3.5.6 Felt for bakke til luftmål

Størrelsen for disse felt vil variere opp til 300km² og har som formål å kunne dekke behovet for skyting med artilleri og raketter. Egnede felt for å gjennomføre taktisk skyting med ny SHORAD-struktur (kortholdsluftvern) er under vurdering.

3.5.7 Felt for bakke til bakke/sjømål

Et felt av størrelse ca 30 km² for skyting med artilleri mot bakkemål.

3.6 HEIMEVERNET

Landet er delt inn i 18 heimevernsdistrikter. Inndelingen faller stort sett sammen med Hærens regimentsinndeling. Heimevernets organisasjon (samordning med Hæren) vurderes for tiden.

HV-distriktene er organisert i avsnitt og områder. Det finnes stort sett et HV-område i hver av landets kommuner. Områdene er delt opp i underavdelinger tilpasset de oppgaver området er gitt å løse i en beredskapssituasjon av operativ myndighet. Heimevernet har land-, sjø- og luftvern heimevernsområder.

3.6.1 Heimevernets behov for felt

Generelt sett har HV behov for de samme kategorier felt som forsvarsgrenene. For landheimevernet har en således behov for nærøvings- og fjernøvingsfelt. Opprinnelig så en for seg at øvingsmuligheter skulle anvises av lokale myndigheter og fortrinnsvis med tilknytning til skytebaner etablert av Det frivillige skyttervesen.

Utvalget vil ikke i denne rapport behandle alle HV-avdelingers behov for nærøvingsfelt, men vil peke på at en forutsetter at de enkelte kommuner i samarbeide med Det frivillige skyttervesen og HV anviser et nærøvingsområde for sitt heimevernsområde.

For de større byer vil anvisning av øvingsområde kunne by på problemer. Utvalget vil imidlertid behandle slike eller andre skytefeltetableringer for HV på lik linje med andre feltetableringer.

Selv om «skytebaner» ligger på siden av mandatet for dette utvalg vil en ikke unnlate å nevne det gode samarbeide som i alle år har eksistert mellom Det frivillige skyttervesen og Heimevernet om utvikling av lokale baner og med betydelig innsats av midler fra Forsvaret (HV).

HV-avdelingene er utstyrt med tyngre våpen av ulik slag. Det vil derfor være behov for fjernøvingsfelt også for HV.

Sjøheimevernsområdene har behov for å skyte med våpen fra fartøy mot både sjø- og landmål i tillegg til behovet for manøvreringsmuligheter på sjøen i egnede farvann. Luftvernheimevernet har behov for nærøvingsfelt og felt for skyting mot luftmål.

3.7 INDUSTRIENS BEHOV FOR FELT

Etter henvendelse fra Utvalget har følgende bedrifter innmeldt sine behov for felt.

- Dyno Industrier A.S
- Kongsberg Gruppen A.S
- Raufoss A.S

3.7.1 Dyno Industrier A.S

Dyno Industrier A.S har meddelt et behov for adgang til sprengningsfelt med vesentlig større kapasitet enn tidligere. Kapasitetsøkningen er knyttet til utvikling av nye produkter og sprengstoffsystermer. Det er i denne forbindelse behov rettet mot:

- Test og kontroll av sprengstoffs funksjonalitet i grove borhull (stålrør)
- Utvikling av store rettede ladninger for militære formål og demobilisering offshore
- Fatalitetstester av blande og ladeutstyr.

For å møte disse behovene er det nødvendig å ha tilgang til et område med mulighet for å sprengne inntil 250 kg innspent stål.

3.7.2 Kongsberg Gruppen A.S

Kongsberg Gruppen A.S vil ha behov for testskyting av alle typer våpen som vil være under utvikling og produksjon for det norske Forsvar. Dette gjelder landbaserte øvingsfelt, luftrom og sjøområder. Arealbehov vil være ut fra den rekkevidde, med sikkerhetsmargin, som Forsvarets operative krav legger til grunn for framtidige våpensystemer.

Kongsberg Gruppen A.S påpeker at avstandsbehov for framtidig utprøving av våpen til Hæren bør være 30.000 meter eller mer i forbindelse med framtidige planer for skyts og ammunisjonsanskaffelser.

3.7.3 Raufoss A.S

Raufoss A.Ss behov for skyte- og sprengningsfelt er ikke vesentlig endret de siste år, men bemerker at forventet krav til rekkevidde for 155 mm artilleri er øket til 50 – 60 km.

Hovedtyngden av bedriftens behov dekkes av eget skytefelt på Bradalsmyra og en standplass ved Mjøsa (Fjellhaug). Øvrige behov dekkes av tilgang til Hjerkinnskytefelt og sprengningsfeltet i Lærdal. Dersom eksisterende muligheter ikke avgrenses i vesentlig grad vil framtidige behov ventelig dekkes innenfor de samme muligheter.

Raufoss A.S har i forbindelse med utredningen av Regionfelt Øslandet presentert sine behov i detalj for prosjektledelsen som derigjennom også ble gitt en god oversikt over den del av bedriftens framtidige prosjekter og virksomhet som krever adgang til relevante skytefelt.

KAPITTEL 4

Forsvarets oppgaver – utvikling og behov – generelle betraktninger**4.1 GENERELT**

Ved vurdering av Forsvarets behov for skyte- og øvingsområder er følgende faktorer sentrale:

- Forsvarets behov for øvingsområder etter krav som følger av den nye struktur
- utvikling av materiell, stridsteknikk og øvingsformer
- det sivile samfunns evne og muligheter til å avgi nødvendige arealer
- sambruk mellom Forsvaret og det sivile samfunn

4.2 FORSVARETS OPPGAVER

Iht St meld nr 16, «Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98» og Innst S nr 150 (1992-93) er de grunnleggende mål for norsk sikkerhetspolitikk:

- å forebygge krig og medvirke til stabilitet og fredelig utvikling
- å beskytte norsk handlefrihet overfor politisk og militært press, og ivareta norske rettigheter og interesser
- å forsvare norsk land-, sjø- og luftterritorium mot krenkelser og angrep

De sikkerhetspolitiske virkemidler omfatter således militære forsvarstiltak og politiske bestrebelser for å oppnå avspenning.

For å oppnå dette overordnede mål må Forsvarets organisasjon og virksomhet knyttes til fire hovedmål:

- «1. Sikkerhets- og forsvarspolitikken må ta utgangspunkt i dialog, samarbeid og evne til kollektivt forsvar. Forsvaret må mao kunne bidra til å knytte norske sikkerhetsinteresser til andre lands tilsvarende interesser, og dette arbeidet må også bygges på militært samarbeid.
2. Norsk suverenitet må kunne hevdes med militære midler.
3. Internasjonale sikkerhets- og forsvarsforpliktelser må kunne etterleves og oppfylles militært.
4. Forsvaret skal kunne yte støtte til prioriterte oppgaver i det sivile samfunn.»

For å oppnå disse skal Forsvaret innen rammen av totalforsvaret og et forpliktende samarbeide kunne ivareta følgende funksjoner:

- «invasjonsforsvar, dvs bekjempelse av en regulær invasjon av norsk territorium,
- etterretning, overvåking, varsling og sikkerhetstjeneste,
- militær tilstedeværelse og suverenitetshevdelse, dvs håndhevelse av suverenitet og jurisdiksjon i norsk myndighetsområde,
- krisehåndtering og avvisninger av krenkelser, dvs avvisning av bevisste krenkelser og konsentrasjon av hensiktsmessig militær kapasitet i de områder krenkelsene finner sted,
- beredskap og nasjonale forsterkninger, dvs forsterkning av stående beredskap med mobiliseringsstyrker og vedlikehold av styrkens strids-evne over tid,

- samvirke med allierte forsterkninger, dvs mottak av, støtte til, samvirke med og ledelse av allierte forsterkningsavdelinger,
- bistand til myndighetsutøvelse i områder med norsk jurisdiksjon,
- fagmilitær rådgivning i forbindelse med utforming av norsk forsvars og sikkerhetspolitikk,
- deltakelse i NATOS felles utrykningsstyrker, dvs etablering av norske kontingenter fra alle forsvarsgrener i Immediate Reaction Force og fra Marinen i Rapid Reaction Force,
- støtte til FNs og eventuelt KSSEs fredsbevarende operasjoner,
- vern av miljøet og bekjempelse av miljøtruende katastrofer,
- iverksettelse og overholdelse av inngåtte rustningskontroll- og verifikasjonsavtaler og ordninger,
- deltakelse i internasjonalt militært samarbeide,
- territorialforsvar, dvs militær tilstedeværelse over hele landet og sikring av infrastruktur og virksomhet mot sabotasje, terroranslag etc,
- samarbeid med det sivile samfunn.»

4.3 FORSVARETS STRUKTUR – BEHOV FOR ØVINGSOMRÅDER

Forsvarets nye struktur framgår av St meld nr 16 «Hovedretningslinjer for Forsvarets utvikling i tiden 1994-98» og Innst S nr 150 (1992-93) samt St prp nr 27 (1993-94) «Om visse organisasjonsmessige endringer mv i Forsvaret» og Innst S nr 141 (1993-94). Som følge av Forsvarets oppgaver og de økonomiske rammer vil Forsvarets struktur endres vesentlig fra den eksisterende i årene som kommer. Omstillingen, som vel er den største for Forsvaret etter den andre verdenskrig, er allerede kommet langt. (Jfr u. "*Gjeldende forsvarskonsept*" i kap 2.5.2)

Hærens fredsorganisasjon vil bli betydelig redusert for å tilpasses den fremtidige krigsstruktur. Som en konsekvens av dette vil fredsorganisasjonen konsentreres til færre garnisoner og tjenestesteder. Dette fører til at Hærens fredsorganisasjon i større grad konsentreres til hovedområdene i Indre Troms og Østlandsområdet.

Organisasjonsendringene vil også innebære endringer i øvingsmønster, noe som vil kunne medføre omplasseringer av øvingssteder.

Prioritering av nyanskaffelser (mekanisering, motorisering og langtrekkende våpen) som gir økt effektivitet vil etter Utvalgets vurdering ha vesentlig innvirkning på behovene for adekvate skyte- og øvingsfelt.

Utvalget ser det som nødvendig at det for framtiden legges stor vekt på at øvingsmulighetene blir best mulig. Uten at øvingsmulighetene er optimale vil en ikke nå den forventede og nødvendige stridsevne som de store materiellinvesteringer legger grunnen for.

Ettersom landet fortsatt forutsetter alliert hjelp må landet fortsatt legge forholdene til rette for øvelser for utenlandske avdelinger i Norge.

4.4 UTVIKLING AV MATERIELL

4.4.1 Materiell i Hæren

I de foreliggende materiellplaner fra Forsvarets overkommando er det lagt opp til en pansring og mekanisering av Hærens avdelinger. Dette innebærer at Hæren vil få tilført større mengder av terrenggående kjøretøyer. Med dette nye materiell bedres mobiliteten utenfor veg i slik grad at større arealer kan bli utsatt for skade og slitasje. De vesentlig tyngre kjøretøyer av ulik slag vil stille større krav til vegnettet i og omkring øvingsområdene. Artilleriet har fått lengre skuddvidder og større virkning i målet. Våpensystemer som baseres på rakettdrift (luftvern, panservern og

artilleri) blir innført i stadig større antall. Skyting med slike systemer skal integreres og gjennomføres i Hærens eksisterende skyte- og øvingsfelt inklusive framtidige regionfelt.

4.4.2 Materiell i Sjøforsvaret

Materiellutviklingen i Sjøforsvaret går som i de andre forsvarsgrener i retning av flere rakettvåpen og styrte selvdrevne våpensystemer. Kystartilleriet har stasjonære våpensystemer og er dermed avhengig av øvingsområder rundt sine anlegg. Kystartilleriets rakettluftvern har som for Hæren, behov for rakettfelt. Marinen har sine våpensystemer på mobile enheter. Marinen som øver i åpent hav og særlig i kystområdene kan lettere finne egne områder for sine flerartede øvelser.

4.4.3 Materiell i Luftforsvaret

Luftforsvaret har moderne jagerfly av typen F-16 som er utrustet med avanserte luft til luft, luft til bakke og luft til sjø våpen. Disse våpensystemene med avanserte kontroll- og styresystemer vil stille store krav til de framtidige skytefelt mht arealbehov og instrumentering. Det må derfor etableres slike tidsmessige øvingsfelt. Luftforsvaret har således behov for baner der det kan øves i alle former for ildgivning fra fly. Luftforsvarets kanonsystemer vil fortrinnsvis nytte lokale skytefelt i nærheten av egen stasjon. Framtidige skytefelt i Norge for NOAH (Norwegian Adapted Hawk) og senere NASAMS (Norwegian Advanced Surface to Air Missile System) stiller store krav til sikkerhet og instrumentering. Disse spesielle forhold vil også være viktige faktorer i framtidige øvingsfelt for rakettssystemer av typen RB 70. Det er nødvendig både av økonomiske og øvingsmessige grunner å finne muligheter for å øve rakettluftvern også i Norge. Et slikt felt vil også kunne benyttes av Hærens og Sjøforsvarets (Kystartilleriets) luftvern.

4.4.4 Materiell i Heimevernet

Heimevernets materiell består i det vesentligste av personlige våpen og utrustning som den enkelte HV-mann har utlevert og oppbevarer hjemme. På de fleste steder i landet disponerer imidlertid HV også tyngre våpen og materiell. Noen markant endring i nåværende status er ikke kjent for Utvalget.

Væpningen av de enkelte HV-avdelingene er noe ulik, spesielt hva tunge våpen angår. Dette medfører tildels ulike behov for skyte- og øvingsfelt på de forskjellige steder i landet.

4.5 ØVINGSTYPER OG KRAV TIL FELT

4.5.1 Førstegangstjenesten

Førstegangstjenesten innledes med en rekruttperiode hvor de grunnleggende militære disipliner innøves. Rekruttperioden gjennomføres i hovedsak ved en utdanningsavdeling for gjennomgående tjeneste. Denne opplæring er grunnlaget for den senere utdanning. På grunn av den tildels meget hektiske aktivitet som preger denne perioden er det av avgjørende betydning at tørrtreningsfelter og skytebaner er hensiktsmessige og ligger nær garnison/stasjon.

Etter grunnopplæringen fortsetter personellet den videregående utdanning ved den samme avdeling. I denne perioden trenger utdanningsavdelingen romslige skyte- og øvingsarealer tilpasset sin øvingsvirksomhet. Særlig vil en peke på plass

til feltmessig skarpskytning og manøvrering med stridsavdelinger i rimelig nærhet til garnison/stasjon.

Ved enkelte avdelinger, i alle forsvarsgrener, gjennomføres fortsatt første-gangstjenesten etter gammelt mønster med samlet rekruttskole for alle og deretter fordeling til utdanningsavdeling/stasjon.

4.5.2 Repetisjonstjeneste

Hensikten med innkalling til repetisjonstjeneste er å gjenoppfriske kunnskaper fra førstegangstjenesten samt å lære nytt materiell og nye rutiner som innføres i Forsvaret. Repetisjonstjeneste kan også være ren omskolering.

En godt gjennomført tjeneste er av avgjørende betydning for mobiliseringsavdelingenes effektivitet. Repetisjonstjenesten gjennomføres som en sammenhengende øvelse med en oppsetningsperiode, en felttjenesteøvelse og en resultatkontroll- og avviklingsperiode. Hele repetisjonstjenesten gjennomføres med inntil 21 dagers varighet. Mønstrer for gjennomføring vil variere i de enkelte forsvarsgrener.

Under større felttjenesteøvelser er det viktig at avdelingene disponerer både nødvendige tørrtreningsfelt eller manøverområder i tillegg til skarpskytningsfelt. Dette for å lære befalet å føre sin avdeling under feltforhold.

4.5.3 Heimevernet

Heimevernet gjennomfører inntil 6 dagers utdanning og trening for alle sine avdelinger hvert år. Dette mønstrer gir gode muligheter til å holde soldatenes og befalets ferdigheter vedlike. På grunn av den korte tiden som er til disposisjon er det imidlertid helt vesentlig at avdelingene også kan gjennomføre sine øvelser lokalt. Der ved spares dyrebar tid som ellers vil medgå til lengre transporter. For skytning med tyngre våpen bør HV etter Utvalgets mening basere seg på å nytte etablerte tørrtrenings-, øvings- og skytefelt fortrinnsvis innen heimeverndistriktets grenser.

4.5.4 Alliert trening

Allerede i Forsvarskommissjonen av 1946 (Bratteli-kommisjonen) uttalte og understreket dens medlemmer hvor viktig det var at Forsvaret var bygget slik opp at det kunne holde en forsvarskamp om de viktigste områder av Norge gående inntil allierte kunne gripe inn, og videre på en slik måte at allierte hjelpestyrker kunne sikres en utgangsgruppering på norsk område.

Dette hovedkrav (prinsipp eller forutsetning) av flere, har senere vært ivarettatt gjennom avtaler om forhåndslagring av materiell, flystøtteopplegg og trening av øremerkede styrker i fred.

Utvalget mener det er viktig også i fremtiden at grunnlaget for øremerkede allierte styrkers øvelse og trening på norsk jord gis de beste forutsetninger og at norske skyte- og øvingsfelter dekker alle respektive behov i så måte.

Alliert trening i Norge, allierte øvinger og samøvinger med norske avdelinger bestemmes for hvert år av norske myndigheter. Allierte avdelinger utfører egentrening for å lære norsk terreng og klima å kjenne. Denne treningen foregår vanligvis på vintertid og i krevende lende for at avdelingene skal få trening under de vanskeligste geografiske og klimatiske forhold. Etter Utvalgets vurdering er det hensiktsmessig med en fast plan for denne treningen med bruk av flest mulig faste etablissementer med tilstrekkelige tørrtrenings-, øvings- og skytefelt i nærheten.

Under felttjenesteøvinger der allierte styrker deltar er det viktig å kunne nytte øvingsområder hvor både norsk og alliert personell får realistiske samøvinger.

Disse fellesøvinger starter ofte med samordnede operasjoner på sjøen og i luften etterfulgt av landoperasjoner hvor personell og materiell tas inn over et strandområde. Slike kombinerte operasjoner krever stort «rom» dersom øvelsen skal kunne gi et realistisk stridsbilde.

4.6 FRAMTIDIG ØVINGSFREKVENNS.

Det forutsettes at nasjonal trening og utdanning under førstegangstjenesten og ved våre fredsoperative avdelinger vil i fremtiden ligge på samme volum som i de senere år. Repetisjonstjenesten har vært noe synkende i volum etter 1992/93 på grunn av omstruktureringen av Forsvaret. Dette gjelder spesielt for Hæren mens de øvrige forsvarsgrener og HV stort sett har opprettholdt aktiviteten. Forsvarsgrenene vil øke aktiviteten fra 1996/97 og vil i de nærmeste årene komme opp på omtrent samme nivå som i 1993. Forsvarsgrenenes volum i form av antall tjenestegjørende dager vil i sum ligge på 250000 – 300000 tjenestegjørende dager. Heimevernet vedlikeholder et stabilt aktivitetsnivå på repetisjonstjenesten for eget personell med et volum på ca 300 000 tjenestegjørende dager.

Øvelsesmønstrer i Norge planlegges opprettholdt både nasjonalt og fra NATOs side. Frekvensen er stabil med hovedtyngden av øvingsaktiviteten på vinterstid (feb/mars) og på høsten (sept).

Den allierte treningen i Norge er relativt omfattende. Frekvensen har vært stabil de siste årene. For 1996 planlegges det med 65 forskjellige treningsopphold i Norge av varierende lengde og med varierende styrke. Personellstyrken varierer fra 10 til 1800 mann pr gang med en varighet på 1-5 uker. Dette utgjorde i 1993 totalt ca 350 000 tjenestegjørende dager hvor britene alene sto for 280 000 tjenestegjørende dager.

Den allierte deltakelsen i øvelser varierer noe fra år til år. I volum utgjorde disse i 1993 ca 105 000 tjenestegjørende dager. For 1996 planlegges det med 44 øvelser i alle forsvarsgrener hvor allierte deltar.

4.7 FORSVARETS ØVINGSVIRKSOMHET OG DET SIVILE SAMFUNN.

Opprettholdelse av et troverdig norsk forsvar forutsetter bred støtte i befolkningen. Den alminnelige holdning og tillit til Forsvaret er bl a avhengig av det inntrykk vernepliktig personell får av Forsvaret gjennom førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser. Viktig vil også være på hvilken måte den sivile befolkningen opplever møtet med forsvarspersonell i ulike sammenhenger.

Effekt og innhold i øvingene er avhengig av gode og hensiktsmessige øvingsopplegg og øvingsområder som gir muligheter for realistiske, meningsfylte og resultatgivende øvinger. Når Forsvarets krav til øvingsområder ofte kan være omfattende, har dette sin bakgrunn bl a i strenge norske sikkerhetskrav og at operative avdelinger (avdelinger sammensatt av ulike våpenarter) trenger store arealer for å kunne øve realistisk.

Øvingsvirksomheten kan forårsake skader og skape ulempe for, eller helt fortrekke, andre brukerinteresser i øvingsområdene. Våpenutviklingen i retning av tynge materiell som stiller bestemte krav til terreng og grunnforhold, vil kunne forsterke problemene. Lokalisering, avgrensning og bruk av arealer stiller samme krav til overveielser fra planmyndighetene som annen arealutnyting. Det vil derfor også være en utfordring for planmyndighetene å foreta gode avveininger mellom Forsvarets og andre interessenters behov.

Utvalget mener at reglene som er gitt i plan og bygningsloven for konsekvensutredninger vil tjene til en forsvarlig behandling av saker som angår utvidelser eller nyetableringer av skyte- og øvingsfelt i Forsvaret.

Det er videre utarbeidet retningslinjer for begrensning av støy fra skytebaner i henhold til forurensningsloven og plan og bygningsloven (MD rundskriv T-2/93). Tilsvarende retningslinjer for støy fra tunge våpen er under utarbeidelse. Pågående flerbruksplanlegging av Forsvarets faste skyte- og øvingsfelt antas videre å kunne optimalisere den totale forvaltning av aktuelle områder innenfor gitte rammer.

KAPITTEL 5

Samarbeidet mellom forsvaret og det sivile samfunn**5.1 GENERELT**

Utvalget skal bare behandle saker vedrørende Forsvarets skyte- og øvingsfelt. Forsvarets øvrige arealbehov tas derfor ikke opp her. Dekning av arealbehov til forsvarsanlegg som skal graderes eller underlegges spesielle militærtekniske eller forsvarsmessige vurderinger, forutsettes å følge spesielle rutiner og vurderinger som ikke er tillagt utvalget.

Ved bruk eller disponering av arealer til skyte- og øvingsfelt er en rekke sektorer og interesser involvert. Særlig er hensynet til landbruks- og miljøverninteressene fremtredende. Planmyndigheter på alle nivåer, sentralt, regionalt og lokalt deltar forøvrig aktivt ved behandling av skyte- og øvingsfeltsaker.

I veileder om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven (T-1015) redegjøres det for prosedyrer bl a ved vesentlige utvidelser og etablering av større skyte- og øvingsfelt. Veilederen gir dessuten oversikter over de instanser som skal ha særskilt underretning og /eller bli hørt ved behandlingen av slike saker. Plan og bygningslovens regler om konsekvensutredninger erstatter rundskrivFD/MD-1/84. Konsekvensutredningen har som overordnet siktemål, bl a gjennom høringsrundene, å sikre at vesentlige virkninger på samfunn, naturressurser og miljø blir avdekket. Kunnskapen som erverves gjennom utredningsprosessen gir grunnlag for beslutning om tiltaket og eventuelt på hvilke vilkår tiltaket skal gjennomføres.

Kap VII- a i plan- og bygningsloven om konsekvensutredninger ble endret sommeren 1995. Dette vil medføre en del endringer når det gjelder krav til utredninger og prosedyrer (jfr "*Om konsekvensutredninger*" i pkt 5.5).

5.2 FORSVARETS PLANGRUNNLAG

Forsvarets virksomhet følger fortløpende langtidsplaner. Basert på hovedretningslinjer gitt senest i St meld nr 16 (1992-93) for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98, vil de enkelte instanser i Forsvaret legge opp sin virksomhet, herunder arbeider med eventuelle endringer eller nyanskaffelser av bl a øvingsområder og skytefelt. Forsvarsjefens plandokumenter DOK 1 og DOK 2 gir Forsvarsjefens plan for utviklingen for neste 18 års- og 6 årsperiode. DOK 2 revideres årlig og er arbeidsdokument for St prp nr 1 – Forsvarsbudsjettet. Justering av langtidsmeldingens retningslinjer vil kunne fremgå av St prp nr 1.

Den tekniske, taktiske og beredskapsmessige utvikling som finner sted kontinuerlig, betinger et forsvar som er dynamisk i sin organisasjon og virksomhet. For å møte nye situasjoner må Forsvaret derfor til stadighet planlegge, rekognosere og vurdere nye behov også for øvingsområder.

For styring av Forsvarets arealplanlegging er utarbeidet egne samlinger av forskrifter og retningslinjer hvor den sivile planlovgivningen er reflektert (FBT-FOR). Her understrekes bl a Forsvarets plikt til samarbeid og informasjon i forhold til sivile planmyndigheter. FBT-FORene vil være gjenstand for en revisjon i henhold til Forsvarsdepartementets direktiv for tjenestefeltet eiendommer, bygg og anlegg av 1 jan 1995 som erstatter tidligere Tjenestereglement for Forsvaret kl 8 av 1 jan 1985.

5.3 DET SIVILE PLANARBEID

Det sivile planarbeid er fastlagt i plan- og bygningsloven av 14 juni 1985 (PBL) med senere revisjoner. Formålet med planlegging etter loven er å legge til rette for samordning av statlig, fylkeskommunal og kommunal virksomhet og gi grunnlag for bruk og vern av ressurser og om utbygging. Vedtak etter PBL fattes av politiske organer på de ulike forvaltningsnivåer.

Gjennom slike vedtak kan det fastsettes retningslinjer for utviklingen innenfor et område og for bruk av naturressursene. Gjennom den kommunale planleggingen kan arealbruken fastsettes med bindende virkning. En rekke særlover virker i samspill med PBL ved å regulere virksomheten/aktiviteten på i et område. Et areal kan imidlertid ikke nyttes til formål som er i strid med den arealbruken som er fastsatt i en kommunal plan.

Kommunen skal utarbeide en kommuneplan med arealdel for sitt område som i nødvendig grad kan utdypes gjennom mer detaljerte og avgrensede reguleringsplaner. Den enkelte byggesak skal godkjennes av kommunen.

Fylkesplanen skal bli gi retningslinjer for bruk av arealer og naturressurser som får vesentlig virkning utover en kommune, eller må løses for flere kommuner i sammenheng. Fylkesplanen er retningsgivende for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i fylket. Dersom det er aktuelt å fravike fylkesplanens forutsetninger skal vedkommende statsorgan ta spørsmålet opp med fylkeskommunens planleggingsmyndigheter.

På nasjonalt nivå er planlegging etter PBL knyttet til rikspolitiske retningslinjer. Ved siden av dette gis det føringer for den kommunale, fylkeskommunale og statlige planleggingen gjennom ulike St.meld., rundskriv og nasjonale rammeplaner.

Bestemmelsene om konsekvensutredninger er hjemlet i PBL.

5.4 OM FORSVARET OG FYLKESPLANLEGGING

Forsvarets bidrag til arealplanarbeidet utføres av sentrale og regionale ledd i Forsvarets bygningstjeneste. Alle landets fylker og kommuner har sitt samarbeidsledd ved en av Forsvarets bygningstjenestes avdelinger. FBT-FOR, som nevnt i "*Forsvarets plangrunnlag*" i pkt 5.2, gir retningslinjer for Forsvarets arbeid i de tre hovedplannivåer (fylkesplan, kommuneplan og reguleringsplan).

I den kommunale planlegging deltar Forsvaret vesentlig gjennom innspill til planprosessen i kommunens oversikts- og detaljplanlegging. Der hvor arealbruken tilsier det, utarbeides også egne reguleringsplaner for Forsvaret, enten fremmet som private planer eller utarbeidet i samarbeid med kommunen.

Miljøverndepartementet har de siste 5-6 årene drevet et utviklingsarbeid for å utvikle fylkesplanleggingen til et mer reelt politisk samordnings- og styringsverktøy til nytte både for staten, fylkeskommunene og kommunene. Fylkesplanleggingen har i økende grad fokusert på sektorovergrepene spørsmål som er av spesiell betydning i de ulike fylkene. Dette innebærer at Forsvarets aktiviteter eller behov for samordning mellom Forsvaret og andre sektorer skal bli tatt opp etter behov.

De siste årene har det blitt stadig mer vanlig å utarbeide fylkesdelplaner for spesielle temaer eller for deler av fylkene. Dette er ofte en egnet planform for å konkretisere og avklare problemstillinger knyttet til f.eks areal- og lokaliseringsspørsmål.

Forsvaret deltar aktivt på tre stadier i prosessen:

- ved utarbeidelse av Forsvarets sektorbidrag
- ved høringen av utkast til fylkesplan
- ved den sentrale behandlingen, dvs godkjenningen av fylkesplanen i departementet og ved utarbeidelsen av Regjeringens svar på fylkesplanen i Kongelig

resolusjon.

I den tidligere prosedyren for utarbeidelse av fylkesplaner var fokus rettet mer mot de sektorvise innspill ved de tre overnevnte stadier. Forsvarets sektorbidrag vil etter nye prosedyrer i større grad måtte innpasses som innspill til definerte satsningsområder. Forsvaret tar imidlertid fremdeles sikte på i tillegg til innspill til de definerte satsningsområdene å klargjøre status for sin virksomhet i de respektive fylkene ved rullering av planene. Dette anses å være i tråd med intensjonen om samarbeid og informasjon gitt i plan- og bygningsloven. I denne sammenheng vil det være særlig viktig å peke på problemstillinger det er behov for å få avklart i fylkesplansammenheng, enten i fylkesplanen eller i egne fylkesdelplaner.

Forsvaret som sektor er på en rekke felter ulik de øvrige sektorene i fylkesplanen og det kan derfor være nødvendig å behandle Forsvaret på en noe annen måte når det gjelder bidrag til og omtale i fylkesplanen.

Etatens disposisjoner tar utgangspunkt i forsvarspolitiske målsettinger. Sektorens disposisjoner må derfor tas på bakgrunn av operative og beredskapsmessige hensyn. Forsvarets virksomhet som regionalpolitisk virkemiddel vil således være begrenset. Der Forsvaret har sin virksomhet vil imidlertid denne ha en regionaløkonomisk betydning bl a for sektorene bygg og anlegg, varehandel o l.

Etatens bruk av naturressurser konsentrerer seg i det alt vesentligste om areal. Forsvarets virksomhet avhenger av å kunne disponere tilstrekkelig egnede arealer. Arealbruken er også av en slik art og omfang at konflikter med andre sektors arealinteresser kan oppstå. Det er derfor viktig at Forsvarets arealinteresser og behov kommer til uttrykk i fylkesplansammenheng slik at eventuelle arealkonflikter kan klarlegges og forsøkes løst på dette nivået i oversiktsplanleggingen.

I rundskriv T-1/94 fra MD om nasjonale mål for fylkes- og kommuneplanleggingen og opplegget for fylkesplanleggingen 1996-99 peker MD på tema som fylkes- og kommunalplanleggingen bør vektlegge. Her blir det bl a spesielt fokusert på at fylkesplanleggingen i større grad enn tidligere bør ta opp areal- og lokaliseringspolitiske spørsmål der det er behov for det. Dette vil også kunne gjelde i forhold til Forsvarets øvings- og skytefelt.

I oppstart av fylkesplanprosessen bør Forsvaret gi en oversikt og vurdering av framtidige arealbehov og mulige arealkonflikter eller samordningsbehov mellom Forsvaret og andre sektorer. Dette kan f.eks gjelde lokaliseringsspørsmål eller konflikter knyttet til skyte- og øvingsfelt der mer enn en kommune er berørt. I løpet av fylkesplanprosessen bør det avklares om aktuelle spørsmål bør behandles i fylkesplanen, i egne fylkesdelplaner eller i et samarbeid mellom fylkeskommunen, Forsvaret, berørte kommuner og statsetater.

Utvalget mener det må være et mål å ivareta en samordning mellom Forsvarets interesser og andre viktige samfunnsinteresser gjennom arbeidet med fylkesplanleggingen.

Et målrettet planarbeide etter plan- og bygningsloven er viktig for utviklingen i kommuner og fylker. Planmyndighetenes disposisjoner vil dessuten kunne ha direkte innvirkning på Forsvarets forskjellige aktiviteter og eiendom, bygg og anlegg (EBA). Det må derfor være av stor betydning at Forsvaret deltar aktivt i planprosessen for å sikre at dets virksomhet får de best mulige betingelser.

Etter Utvalgets mening vil arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven være et viktig virkemiddel til å forhindre at Forsvarets anlegg og øvingsområder blir innebygd eller beskåret av hytter, boligområder, veier mv. Slik innebygging har i praksis ofte ført til økte konflikter mellom Forsvaret og andre brukerinteresser. Arealplanleggingen bør også gi grunnlag for å holde av arealer for ev framtidig bruk til Forsvarets øvingsvirksomhet. Gjennom planlegging og byggesaksbehandling bør

det videre unngås at eksisterende øvingsområder som fortsatt skal tjene til dette, blir tatt i bruk til sivile formål på en måte som ikke er forenlig med øvingsbruken.

Det er en forutsetning at Forsvaret samarbeider med de sivile planmyndigheter innenfor fylkes- og kommunal planlegging. I planlovgivningen er det gitt nærmere regler for dette. Forsvaret må på sin side, med unntak for de særlige begrensninger de er underlagt, klargjøre sine interesser slik at de kan innpasses i de sivile planene. For å sikre en effektiv oppfølging i det sivile planarbeidet fra Forsvarets side, er det her nødvendig å etablere en tilstrekkelig planfaglig kapasitet.

5.5 OM KONSEKVENsutREDNINGER

Plan- og bygningsloven av 14. Juni 1985 nr. 77 (PBL) har i kapittel VII-a bestemmelser om konsekvensutredninger (KU) for tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn (VII-a ble tilføyet ved lov av 16. juni 1989 nr. 81).

Formålet med bestemmelsene om KU er å klargjøre virkninger av tiltak som kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. KU skal sikre at disse virkningene blir tatt i betraktning under planleggingen av tiltaket og når det tas stilling til om, og eventuelt på hvilke vilkår, tiltaket kan gjennomføres.

Iht endringer i PBL kapittel VII-a (vedtatt 22. mars 1995) skal utbygger sende forslag til utredningsprogram for tiltaket samtidig med melding, og dersom det utarbeides en plan for tiltaket etter PBL, bør melding sendes til uttalelse og legges ut til offentlig ettersyn samtidig med at oppstart av planarbeidet blir gjort kjent etter lovens bestemmelser.

Nåværende forskrifter bestemmer hvilke tiltak som krever melding og hvilke krav som settes til innholdet i meldingen og innholdet i KU. Forskriften lister opp 14 typer tiltak (a-n) som krever melding fra utbygger. I tillegg kan MD i samråd med fagdepartementet kreve at også andre tiltak skal meldes dersom virkningens art, omfang eller betydning antas å være særlig store eller usikre, eller dersom det råder betydelige motsetninger med hensyn til vurdering av tiltakets virkninger for miljø, naturressurser og samfunn. Når det gjelder tiltak for militær virksomhet kreves det bl a melding for:

- f) Etablering eller utvidelse av større flyplasser, og bygg og anlegg ved eksisterende flyplasser som ledd i en vesentlig endring av flyplassens funksjon,
- g) Utlegging av større militære skyte- eller øvingsfelt eller vesentlig endring av bruken av slike felt,
- h) Oppføring, utvidelse eller vesentlig endret bruk av bygg eller anlegg dersom dette vil kreve investeringer på mere enn 250 mill. kroner.

Tilpassingen til EU- direktivet vil bl a innebære at forskriften fastsetter hvilke tiltak som skal konsekvensutredes (vedlegg I liste) og hvilke tiltak som etter en konkret vurdering kan kreves konsekvensutredet (vedlegg II liste).

Ansvalig myndighet, forsvarsdepartementet for de militære skyte- og øvingsfelt, skal også kunne kreve KU av mindre eller andre tiltak dersom tiltaket kan få vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn, eller når konsekvensene vurderes som særlig usikre eller omstridte (tilsvarer nåværende § 33-3, 2. ledd). Det vil også bli stilt krav til KU av virkninger for annen stat dersom tiltaket kan få vesentlige grenseoverskridende miljøvirkninger.

Tiltak som planlegges av militære myndigheter og som administrativt hører under Forsvarsdepartementet skal meldes til samme fagdepartement. MD er som overordnet miljømyndighet, det sentrale virkningsdepartement i plan- og KU- saker og har koordinerings- og samrådningsansvar overfor fagdepartementene. Kongen

kan delegere fagdepartementets oppgaver som ansvarlig myndighet til andre statlige myndigheter, fylkeskommunen eller kommunen og samtidig gi pålegg om å utføre disse oppgavene. De kommende endringene i PBL kapittel VII-a hvor melding og forslag til utredningsprogram skal følge bekjentgjøring av oppstart av planarbeidet (dersom plan etter PBL), vil måtte føre til større grad av samordning med det kommunale planarbeidet. Det vil også være aktuelt å vurdere om noen av fagdepartementenes oppgaver bør delegeres til planmyndighetene.

Direktorater under MD avgir høringsuttalelser på departementets vegne. Fylkesmannens miljøvernnavdeling og fylkeskommunen som regionalt fagorgan for kulturminnevernet skal gi orientering og råd til utbygger i spørsmål som gjelder tiltakets miljøvirkninger og være høringsinstans for melding med forslag til utredningsprogram og KU-rapport. Fylkeskommunen skal også veilede utbygger og kommunen(e) om bestemmelsene etter PBL.

Før ansvarlig myndighet fastsetter utredningsprogram skal saken forelegges MD.

5.6 MILJØVERN

5.6.1 Miljøvernforvaltningens administrasjon

Miljøvernforvaltningens sentraladministrasjon består av Miljøverndepartementet (MD) med de underliggende direktorater:

Direktoratet for naturforvaltning (DN)

Statens forurensningstilsyn (SFT)

Riksantikvaren (RA)

Norsk polarinstitutt (NP)

Statens kartverk (SK)

MD har det overordnede forvaltningsansvar for naturvern, friluftsliv, arealplanlegging, forurensning og kulturminnevern med underliggende direktorater som utøvende myndigheter. I fylkene ivaretas miljøvernforvaltningen av fylkesmennenes miljøvernnavdelinger (naturvern, friluftsliv, arealplanlegging, forurensning) og i fylkeskommunene (kulturminnevern) gjennom faglig instruksjonsmyndighet fra DN, SFT og RA.

Direktoratene driver utstrakt veiledningsvirksomhet overfor de regionale miljøvernmyndighetene og kommunen. Regionalt ivaretas miljøvernforvaltningen av fylkesmannen (naturvern, friluftsliv, og forurensning gjennom instruksjon), og av fylkeskommunen (arealplanlegging, kulturminnevern), og av samisk kulturminneråd (kulturminnevern). Fylkeskommunen har ansvaret for at miljøvern blir ivaretatt i fylkesplanleggingen, og har et særlig veiledningsansvar overfor kommunene i plansaker. Kommunen har ansvaret for å koordinere og innarbeide miljøvern i sin arealplanlegging etter PBL. Etter reformer utfører kommunen selv flere av de praktiske miljøvernoppgavene enn før.

Miljøvern i kommunene ble etablert som en fast ordning fra 1992. En vesentlig del av det lokale miljøforvaltningsansvaret er nå tillagt kommunene. De fleste kommunene har lagt det politiske ansvaret til formannskapet eller et underutvalg under formannskapet, og miljøvernsjefen er i de fleste kommuner knyttet til rådmannens stab. Kommunene har etter hvert bygd opp egen kompetanse på miljøvern og tatt over mange av de praktiske miljøvernoppgavene. Direktoratet arbeider derfor nå i større grad med å gi retningslinjer og veiledning.

Fylkeskommunen har ansvaret for at miljøvern blir ivaretatt i fylkeskommunal planlegging og har et særlig veilednings- og samordningsansvar overfor kommunene i plansaker.

5.6.2 Overordnet målsetting for naturforvaltning

Naturforvaltningens viktigste arbeidsoppgaver er å sikre leveområder for ville planter og dyr i norsk natur og arbeide for at folk skal få muligheter til å bruke naturen til friluftslivsaktiviteter (St meld nr. 68 1980-81 «Om vern av norsk natur»). De viktigste utfordringene framover er å sikre det biologiske mangfoldet f.eks gjennom å ta vare på naturtyper som det er lite av og hindre ytterligere nedbygging av sårbar natur. I Norge har man kommet langt med å opprette verneområder, men det gjenstår ennå viktige oppgaver. Verneområdene kan uansett bare dekke en liten del av arealet i Norge. Derfor er det like viktig å påvirke bruken av arealer og ressurser utenom verneområdene. Det blir stadig mindre igjen av uberørt norsk natur og en utfordring er å sikre slike områder som er tilnærmet upåvirket av menneskelige aktiviteter. Det legges også økende vekt på å ta vare på natur i nærmiljøet gjennom friluftsområder og grøntområder nær tettsteder og byer (Stmeld nr 31 (1992-93), «Den regionale planleggingen og arealpolitikken»). Plan- og bygningsloven blir slik den viktigste «miljøvernloven» med tanke på forsvarlig og langsiktig areal- og ressursforvaltning.

Nasjonale og lokale miljømål skal ligge til grunn for beslutninger i alle sektorer og på alle forvaltningsnivåer. Sektorenes miljøvernansvar er klart uttrykt i St meld nr 46 (1988-89) «Miljø og utvikling. Norges oppfølging av Verdenskommisjonens rapport», og er senere gjentatt i ulike stortings- og regjeringsdokumenter. Gjennom ratifisering av konvensjonen om vern av biologisk mangfold (Rio-konvensjonen), har Norge forpliktet seg til å ivareta det biologiske mangfoldet ved sin arts-, areal- og ressursutnytting generelt, og særlige tilfeller gjennom arts- og områdevern (St meld nr 16 (1993-94)).

5.6.3 Naturvern

Naturforvaltningsbegrepet er et sammensatt begrep der sikring og vern av spesielle naturområder og forekomster av flora og fauna utgjør særlig viktige arbeidsområder. Andre viktige arbeidsområder er forvaltning av utmarkressursene som f eks jakt og fiske, forvaltning av truede arter og naturtyper, tilrettelegging for friluftsliv ved sikring av allmenhetens adgang til utøvelse av friluftsliv og miljøspørsmål vedrørende forurensning.

Arbeidet med gjennomføring av såkalte tematiske verneplaner for myr, våtmark, edelløvskog, barskog, sjøfugl o.l. har for flere tema blitt sluttført for hvert fylke. I tillegg er det lagt fram en «Ny landsplan for nasjonalparker i Norge og andre store verneområder» (St meld nr 62 (1991-92)). Et viktig formål med opprettelse av verneområder er å sikre et representativt nettverk over hele landet med de forekommende naturtyper og å sikre levedyktige bestander av sårbare arter. Dette arbeidet forventes å fortsette noen tiår ennå. I takt med opprettelsen av nye verneområder stiger også behovet for forvaltning og eventuell skjøtsel av disse områdene.

Fylkesmannen er ansvarlig for forvaltning av vernebestemmelsene og for oppsyn og skjøtsel av de statlige verneområdene.

Naturvernloven setter rammer for hvilke verneformer som benyttes for de ulike verneområdene. Naturreservatene har generelt sett de strengeste vernebestemmelsene, bl a kan ferdselsrestriksjoner være innført. Landskapsvernområdene har vanligvis mindre restriktive vernebestemmelser enn naturreservatene. Naturvernloven hjemler også adgang til å verne fugle-, dyre-, og planteliv i bestemte områder. Verneforskriftene skal beskytte områder vernet etter naturvernloven slik at formålet med vernetiltaket oppnås. Selv om verneforskriftene åpner for unntak fra bestemmelsene for militær operativ virksomhet anses det generelt ikke ønskelig med militær aktivitet innenfor etablerte verneområder. Nødvendig ferdsel i forbindelse med

f. eks militære installasjoner og l bør imidlertid vanligvis kunne la seg gjennomføre uten at verneformålet blir skadelidende. Det er ofte satt forbud mot lavtflyging under 300 meter over verneområder hvor dette er av betydning for verneformålet, som f eks i sjøfuglreservater. Slikt forbud mot lavflyging er generelt og gjelder hele året.

5.6.4 Friluftsliv

Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse (jfr St meld nr 40 1986-87 «Om friluftsliv»). Friluftsliv innbefatter også jakt og fiske som fritidsaktiviteter. Norge har lange tradisjoner innen friluftsliv noe som bl a er understreket gjennom «allemannsretten», dvs alles rett til fri ferdsel i utmark. Den samfunnsmessige nytten av friluftsliv understrekes først og fremst gjennom betydningen for helse, trivsel, naturforståelse, kulturell identitet, positiv bruk av fritid og samfunnsøkonomiske ringvirkninger for bl a helseøkonomien og reiselivsnæring.

Friluftsliv er grovt sett knyttet til kyst, skog eller fjell. Arealer for «nærfriluftsliv», korte turer i nærheten til bosetninger, foregår først og fremst ved kysten eller i skogen. Fjellet er knyttet til det enkle, villmarksbaserte friluftslivet og er høyt verdsett i den norske friluftslivbevisstheten. Det villmarksbaserte friluftslivet er arealkrevende. Større sammenhengende naturområder er således viktig for friluftslivet.

5.6.5 Konflikter og tilpasningsmuligheter

Forsvarets øvingsaktiviteter representerer ulike typer naturinngrep på flere nivåer, fra personellforflytninger i terrenget til skyting med skarp ammunisjon fra tungt skyts og kjøring i terrenget med tunge kjøretøy. Bygging av veier og andre anlegg er også inngrep av tyngre og varig karakter. Inngrepene har direkte eller indirekte innvirkning på områdets biologiske mangfold og landskapskvalitet. Det er derfor viktig at den totale virksomheten i et øvingsområde planlegges ut fra prinsippet om at områdets særegne biologiske mangfold og landskapskvalitet skal bevares (jfr Agenda 21).

I et øvingsområde kan også annen bruk enn Forsvarets påvirke det biologiske mangfoldet og landsskapskvaliteten. Det er derfor viktig at all virksomhet i Forsvarets øvingsområder setter de samme mål for bevaring av områdets særegne biologiske mangfold og landsskapskvalitet. I eksisterende øvingsområder og ved planlegging av nye må det derfor stilles spesielt strenge miljøkrav til all virksomhet. Forsvarets øvingsvirksomhet kan i en del tilfeller ta bedre hensyn til områdets særegne biologiske mangfold og landskapskvalitet enn annen menneskelig virksomhet. Dette bør i gitte sammenhenger benyttes til å gi slike områder bedre beskyttelse enn de ellers ville ha fått.

Forsvarets eventuelle bruk av naturvernområder er normalt knyttet til bruk og ettersyn av faste sambandsinstallasjoner eller gjennomføring av lettere øvelser uten bruk av armerte våpen og tyngre materiell. Et hovedsiktemål med områder vernet etter naturvernloven er å unngå unødvendig og skadelig bruk og at eventuell nødvendig bruk skjer mest mulig skånsomt i forhold til natur og landskap. Konflikten ved nødvendig bruk kan reduseres sterkt ved planlegging og vurdering av f eks lokalisering av aktiviteten, tid for gjennomføring og framgangsmåte. Noen av verneområdene kan ha et spesielt verneformål, f eks vern av sjøfugl. I sjøfuglreservater er det f eks å foretrekke at nødvendig ferdsel og aktivitet skjer utenom den mest kritiske hekke- og fjærfellingsperioden.

Forsvarets øvingsaktiviteter er arealkrevende og kommer ofte i konflikt med friluftslivsinteressene. I områder hvor Forsvaret tar i bruk eller benytter områder som er viktige for friluftslivet eller utgjør et viktig potensiale som friluftslivsområde, kan konflikten dempes gjennom tilrettelegging for flerbruk. Gjennom en differensiert planlegging i tid vil Forsvarets øvinger kunne foregå utenom de viktigste periodene for friluftslivsbruken av området. Dette forutsetter god kunnskap om områdets friluftslivstradisjoner og evne til å skape bruksmuligheter og opplevelser for friluftslivet.

5.6.6 Mål for forvaltning av kulturmiljø og kulturminner (RAs ansvar)

Forvaltningen av kulturmiljø og kulturminner skal inngå som del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Hensikten er å bevare og overføre de menneskeskapte verdiene i omgivelsene til de neste generasjoner. Dette omfatter både de eldste spor av menneskelig aktivitet og dagens utbygging og arealbruk. Det er imidlertid de kvaliteter, objekter og aktiviteter som er av betydning for dagens mennesker og samfunn, og de som er av betydning for fremtiden, som blir prioritert i forvaltningen.

Sentrale dokumenter for kulturmiljø og kulturminner er St meld nr 29 (1986-87) «Om bygnings- og fornminnevernet», St meld nr 46 (1988-89) «Miljø og utvikling – Norges oppfølging av Verdenskommisjonens rapport», St meld nr 29 (1992-93) «Om nærmiljøpolitikk», St meld nr 31 (1992-93) «Om regionalpolitikk» og St meld nr 33 (1992-93) «Om regional utvikling». Det er forutsatt at kulturarven skal tas vare på som ledd i en bærekraftig utvikling, at dette er et sektorovergripende ansvar, og at kulturmiljø og kulturminner skal inngå som premisse for planlegging og beslutninger på alle nivåer. Bevaring og utvikling av vår kulturarv er en viktig verdi i seg selv, den er dessuten en viktig forutsetning for næringsutvikling i mange kommuner. Mangfoldet i bygde- og kystkulturens landskap er vokst fram på grunnlag av vekslende naturgitte forutsetninger og i nært samspill med stedegen næringsutøvelse og sektorens virksomhet. Denne variasjon i distriktene skal tas vare på og kulturminnene og de estetiske kvalitetene skal vektlegges i stedsutviklingen.

5.6.7 Vern av kulturminner og kulturmiljøer – formell, aktiv, passiv bevaring og Forsvarets engasjement

Enkeltobjekter eldre enn 1537 og samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven. Skipsfunn eldre enn 100 år er også beskyttet. Det automatiske vern gjelder kulturminner under vann, over og under bakken og kjente så vel som ukjente kulturminner. 2785 bygninger og anlegg yngre enn 1537 er fredet ved eget vedtak. Etter loven kan også kulturmiljøer fredes. Dette gjelder arkitektonisk eller kulturhistorisk verdifulle områder der kulturminner inngår i en større helhet eller sammenheng. Kulturminner og kulturpåvirkede miljøer inngår også i områder vernet etter naturvernloven. Forøvrig arbeides det med verneplaner både på nasjonalt nivå og på fylkesnivå.

Enkeltobjekter og områder som er av nasjonal betydning eller av betydning for region og lokalsamfunn, forutsettes å bli ivaretatt i planlegging etter plan- og bygningsloven. Rundskriv T-4/92 «Kulturminnevern og planlegging etter plan- og bygningsloven» beskriver dette nærmere. Dersom en arealplan truer nasjonale eller vesentlige regionale kulturminneverdier gir dette grunnlag for å reise innsigelse. Kommunene har regulert mange miljøer til spesialområde med formål bevaring.

Kulturminner i form av bygninger, konstruksjoner, anlegg og kultivert mark brukes ofte aktivt i en samfunnssammenheng og er avhengige av dette for å bli

skjøttet og holdt i god stand. Kulturminner i form av rester av byggverk eller andre skjøre spor av menneskelig virksomhet, f eks arkeologiske kulturminner, bør imidlertid også beskyttes og konserveres. Både aktivt og passivt bevarte kulturmiljøer og kulturminner kan være sårbare overfor arealbruks- og funksjonsendringer.

Forsvaret erkjenner hovedprinsippet om å ta vare på sektorens egne kulturminner. Dette har gitt seg uttrykk i NOU 1992:18 «Om Forsvarets bevarings- og museumsvirksomhet», samt St meld nr 54 (1992-93) «Nasjonale festningsverk». Mellom Forsvaret og Riksantikvaren pågår et samarbeidsprosjekt kalt Forsvarets Kulturminneprosjekt (FKP). Det varer ut 1998. Prosjektet er initiert av Forsvarets omstillings- og rasjonaliseringsprosess. Et hovedmål er å utarbeide egne planer for de mest verdifulle anleggene som forutsettes fredet. Bygninger og anlegg som skal rives eller selges blir vurdert fortløpende. Det utarbeides også en egen kulturminne-modul til Forsvarets nye, digitale, helhetlige eiendomsregister.

5.6.8 Utfordringer – samarbeid – virkninger i og rundt øvingsfelt og leir- legg

Forsvaret har lang tradisjon i å forvalte sine verneverdige bygninger og anlegg. De viktigste har vært oppført på egen liste og behandlet i samråd med Riksantikvaren som om de var fredet. Det gode samarbeidet mellom Forsvaret og kulturminneforvaltningen bør føres videre i arbeidet med skyte- og øvingsfelt. I saker som berører bygninger og anlegg bør det opprettes kontakt med det pågående kulturminneprosjektet. Etter hvert som landsverneplanen, de lokale verneplaner og Forsvarets helhetlige eiendomsregister foreligger, vil disse være et viktig grunnlag for planleggingen.

Øvingsaktivitet er arealkrevende og kan få direkte virkninger for kulturminner der det anlegges veier, standplasser, bygninger og andre installasjoner av permanent art og hvor skyting, brystvernbygging og forflytning av kjøretøy og personell rammer mer tilfeldig. Øvingsaktiviteten medfører dessuten støy, forurensning og en viss ulykkesrisiko som vil kunne redusere attraktiviteten og funksjonsdyktigheten til kulturminnene både i øvingsfeltene og i omegnen.

Kulturminner i nye øvelsesområder vil som regel være knyttet til bosetting, skogdrift, fløting, seterdrift, førsanking, jakt, fangst og fiske, kullbrenning, jernutvinning og guvedrift, og til ferdsel på land og sjø. Det kan være vanskelig å bevare kulturminner i kombinasjon med øvelsesaktivitetene. Kulturminner som går ut av bruk vil kunne forfalle.

Negative konsekvenser vil kunne reduseres ved utredning av forskjellige alternativer for lokalisering og avgrensning av øvingsfeltene og for lokalisering av bygninger, anlegg og funksjoner innen feltene. Ved registrering og stedfesting av kulturminner i sjø og på land er det mulighet for å ta hensyn til dem, også til de kulturminnene som ikke er synlige. Forsvaret bør lage forvaltningsplaner for de kulturminner som ikke blir direkte ødelagte. Disse bør så langt mulig omfatte både aktiv og passiv bevaring og sikre nødvendig vedlikehold og skjøtsel. Tidsregulert flerbruk vil kunne muliggjøre større grad av aktiv bevaring av kulturminnene både innenfor og utenfor øvingsfeltene. Kjøring utenfor vei begrenset til tørr eller frossen mark og på snøføre vil motvirke markskader og tap av arkeologiske kulturminner.

Ved nedlegging av øvingsaktivitet vil Forsvarets kulturminner kunne forfalle. Gjeninnføring av tidligere næringsutøvelse og bruk vil kunne redde kulturminner. Ny bruk av militære veier og bygninger og av eldre fortsatt intakte kulturminner vil være aktuelt. Ny bruk bør vurderes nøye for å unngå uforutsette problemer. I tilfeller der øvingsfeltene er av eldre dato og omfatter bebyggelse og permanent virksomhet, kan negative konsekvenser motvirkes som omtalt nedenfor.

Skyte- og øvingsfeltene ligger ofte adskilt og i god avstand fra leirene der øvingsavdelingene har sitt faste tilhold. Endringer i øvingsfeltstruktur og i aktivitetenes omfang og art kan imidlertid virke inn på aktivitetene i de faste leirene og verneobjektene der. Forsvaret betyr ofte mye for vertskommunenens historie og utvikling. Dette har nedfelt seg i form av kulturminner både i de militære og de sivile områdene. Hvor Forsvarets tilstedeværelse har vart lenge og et avhengighetsforhold er utviklet, kan endringer i Forsvarets virksomhet få ringvirkninger også for sivile kulturminner. Det er derfor viktig å avklare om øvingsfeltendringer kan få virkninger for kulturminneverdier i øvingsavdelingenes faste leiranlegg og i lokalsamfunnene som omgir anleggene.

Når verdifulle bygninger og anlegg er godt ivaretatt under Forsvarets forvaltning er det ønskelig at eier-, bruks- og vedlikeholdstradisjonene fortsetter ubrutte. Dette har verdi i seg selv. Ved reduksjon av aktivitetsomfanget i leirene vil overføring av forsvarsfunksjoner fra andre steder kunne sikre fortsatt egnet bruk av verneverdige bygninger og anlegg. I noen tilfeller bør museale funksjoner vurderes. Sekundært kan en løsning være at Forsvaret fortsatt forvalter objektene, men leier de ut til sivile formål som passer. I tilfeller det ikke finnes forvaltningsfunksjoner om kan erstatte de som bortfaller, kan kommunen, Forsvaret og andre sektorer vurdere om de samlet har framtidige utbyggingsbehov som i stedet kan innpasses i ledige bygninger og anlegg. Aktiv bevaring kan ved dette bli gjenopprettet både innen militært og sivilt område.

Utvidelse av leiraktivitet og arealforbruk kan medføre konflikter med kulturminner i omegnen. Ved utredning av alternativer og kartlegging av konsekvenser kan skadevirkninger søkes minimalisert.

5.6.9 Miljøplan for Forsvaret

St meld nr 21 (1992-93) «Handlingsplan for Miljøvern i Forsvaret», presenterer en helhetlig samling av konkrete tiltak gruppert bl a under prinsippene om å etterleve miljøkrav, forebygge miljøproblem og å rydde opp i gamle miljøproblem.

Meldingen fremholder at miljøvern er en prioritert oppgave for det samfunn som skal forsvares og at miljøvernarbeidet i Forsvaret derfor er viktig. Hensynet til Forsvarets pålagte oppgaver må balanseres mot miljøvirkningene slik at:

- virksomheten ikke går utover naturen sine tålegrenser
- kretsleppressur utnyttes innen grensene for regenerering
- lagerressurser utnyttes i et langsiktig perspektiv

Det har med bakgrunn i St meld nr 21 de siste årene vært arbeidet med å øke kunnskapen om miljøvirkningene av Forsvarets virksomhet. Økt kunnskap om den reelle belastningssituasjon og forholdet mellom årsak og virkning gir økte muligheter for å sette ressursene inn på riktig måte.

Av tiltak i Miljøplanen som direkte berører Forsvarets skyte- og øvingsfelt nevnes her:

- utarbeidelse av overordnet oversikt over flerbruksinteressene i Forsvarets skyte- og øvingsfelt
- utarbeidelse av flerbruksplaner for skyte- og øvingsfeltene i prioritert rekkefølge
- utarbeidelse av overordnet oversikt over støybelastning fra Forsvarets skytebaner og skytefelt
- utarbeidelse av støydempningsplaner for de mest belastede skytebaner og skytefelt

I tillegg nevnes enkelte prosjekter som er gjennomført eller er under utarbeidelse:

- utarbeidelse av eksempelplan for bevaring av biologisk mangfold i et utvalgt skyte- og øvingsfelt
- prosjekt for revegetering av Karasjok-fjellet, utbedring av kjøreskader påført under øvelser i Finnmark
- prosjekt for revegetering av slitasjeskader i Hjerkinnskytefelt
- prosjekt for overvåking av metallforurensing fra Forsvarets skyte- og øvingsfelt
- prosjekt for undersøkelser av forstyrrelser på hjortedyr ved ulik militær aktivitet

Arbeidet med flerbruksplaner for skyte- og øvingsfeltene er i en innledende fase gjennom utvikling av en felles mal for flere felter. Flerbruksplanene vil søke en optimal samordning av alle berørte bruks- og verneinteresser innenfor rammen av Forsvarets behov for feltene.

Den systematiske overvåkingen av metallforurensing fra skyte- og øvingsfelt er nå inne i sitt femte år. Resultater fra undersøkelsene antyder at avrenningsproblematikken ved Forsvarets skytebaner og skytefelt vesentlig kan knyttes til nedslag av granater og prosjektiler direkte i vann og myrområder. Fra feltskytebaner og kulefangvoller gir bly og kobber den viktigste påvirkningen. Resultatene tyder imidlertid på at forurensingen fra disse er liten og at enkle tiltak antas å kunne redusere forurensingen.

Erfaringene fra prosjektet for bevaring av biologisk mangfold i et utvalgt skytefelt understreker så langt det innbyrdes avhengighetsforhold mellom ulike biotoper og arter, noe som antas bli å kunne gi direkte føringer for videre arbeid med flerbruksplanlegging i andre skyte- og øvingsfelt.

Hovedkonklusjonen fra hjortedyrprosjektet er så langt at hjortedyr i begrenset grad blir berørt av militær aktivitet. Foreløpige resultater av prosjektet presenteres i en serie rapporter fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA).

Utdanning og holdningsskapende tiltak vil være et viktig element for å skape forståelse og kunnskap om miljøvern hos den enkelte, noe som på sikt kan bidra til å redusere de negative virkningene av Forsvarets virksomhet. Hæren startet utdanning av «miljøvernoffiserer» allerede i 1992. Miljøvernopplæring er innført i utdanningsordningen på alle nivå.

Utvalget ser det som viktig at nødvendige undersøkelser og kunnskapsoppbygging relatert til den natur- og miljøfaglige forvaltning av Forsvarets skyte- og øvingsfelt videreføres i tråd med intensjonene i St meld nr 21.

5.7 LANDBRUK

5.7.1 Generelt

Landbruksinteressene ivaretas av det offentlige i første rekke av kommunene, fylkeslandbruksstyrene, fylkesmennene og av Landbruksdepartementet. Reindriftsmyndighetene består av styrende organer og et faglig forvaltningsapparat. Reindriftsstyret (rdl. § 6) er styringsorgan på nasjonalt nivå og områdestyrene (rdl. § 7) på regionalt nivå. Reinbeiteområdene er inndelt i reinbeitedistrikter som ledes av et distriktsstyre (rdl. § 8). Distriktsstyret er privatrettslig representant for sitt distrikt. Det fungerer også som forvaltningsorgan i forbindelse med den interne styring av næringen. Det faglige forvaltningsapparat består av den sentrale Reindriftsadministrasjonen i Alta og et reindriftskontor i hvert av reinbeiteområdene. Disse enhetene fungerer både som rådgivere, sekretariat og utøvende organer for reindriftsstyret og områdestyrene i tillegg til å ha en rådgivende funksjon overfor næringen. Reindriftsadministrasjonen og reindriftskontorene skifter 1. januar 1996 navn til Reindriftsforvaltningen.

I henhold til St prp nr 8 (1992 – 93) «Landbruk og utvikling. Om retningslinjer for landbrukspolitikken og opplegget for jordbruksoppkjørene m.v.» er det et landbrukspolitisk hovedmål å verne og utvikle naturens muligheter for biologisk mangfold og bærekraftig økologisk og økonomisk utvikling til beste for samfunnet og de som driver landbruksnæring.

En av hovedintensjonene i proposisjonen er tilrettelegging for ny næringsvirksomhet som f eks bygdeturisme og andre nisjenæringer i tilknytning til ordinært landbruk. I denne forbindelse er det naturlig også å peke på betydningen av utmarksressurser som jakt, fiske og friluftsliv samt betydningen av å ta vare på kvaliteter knyttet til kulturlandskapet. Utnyttingsformer knyttet til disse verdiene utgjør i økende grad et supplement til ordinær landbruksvirksomhet. Det er viktig å merke seg at slik virksomhet stort sett er arealkrevende.

Forvaltningen av naturgrunnet må drives i et langsiktig perspektiv, bl a for å sikre landet forsyninger av landbruksprodukter. For landbruksmyndighetene er det derfor viktig at større arealbruksendringer som etablering og utvidelse av skyte- og øvingsfelt for Forsvaret, foretas på grunnlag av oversiktlig planlegging der konsekvensvurderinger inngår.

Landbruksarealer har mange aktuelle og potensielle bruksmåter utover landbruksmessig næringsdrift. Landbruksmyndighetene samarbeider med miljøvernmyndighetene, kulturminnevernet og ulike utbyggingsmyndigheter bl a om naturvern og friluftsspørsmål når det gjelder lokalisering av utbyggingsoppgaver. Utbygging forsøkes i størst mulig grad lagt til mindre verdifulle landbruksarealer, men den enkelte sak vurderes i forhold til formålet med utbyggingen og den aktuelle utbyggingssituasjon. Det legges stor vekt på å unngå omdisponering av høyproduktive arealer så lenge det finnes alternativer. I tilknytning til dette søkes arealøkonomisering. Andre vurderingstema er nærings- og driftsmessige skader og ulemper samt tiltak for å redusere disse.

5.7.2 Jordbruk

Jordbruk omfatter planteproduksjon og husdyrhold. De konflikter som kan oppstå i forhold til skyte- og øvingsfelt for Forsvaret knytter seg hovedsakelig til tap av dyrket og dyrkbar mark og beiter.

Tap av dyrket og dyrkbar jord er vanligvis moderat i omfang og gjelder gjerne boniteter under middels. Dette henger sammen med at Forsvaret også av andre grunner er mest tjent med å lokalisere sin øvingsvirksomhet til utmark. Men arealet med dyrket jord er som regel avgjørende for driftstilpassing og økonomi på det enkelte bruk. Tap av dyrkingsareal kan derfor være svært alvorlig for de bruk som rammes.

De største konflikter gjelder beiter. Tørrtreningsfelt, nedslagsfelt, veier og anlegg fører til direkte tap av beiteareal. Øvingsaktivitet med tilhørende ferdsel, støy mm kan umuliggjøre rasjonell beitebruk selv om beitearealene fortsatt er produktive. Dyra får ikke den nødvendige ro og må kanskje flyttes til andre beiter i deler av sesongen. Dette resulterer ofte i kostbart driftsopplegg og redusert avkastning. Ofte er slike konsekvenser av større betydning enn det direkte beitetapet.

Pelsdyr er særlig vare for støy. Skytefelt, lavtflygningsområder og andre støykilder kan gå så mye ut over dyras trivsel at oppdrett er umulig.

5.7.3 Skogbruk

Skogen er en fornybar ressurs av stor nasjonal og lokal betydning. Trevirke utgjør råstoffgrunnet for en viktig landbasert industri som både er import- og eksport-

konkurrerende. Skogbruk og skogindustri er sentrale for verdiskapingen i distriktene. De gir viktige bidrag til landbrukets mål om å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Aktiviteten i skogbruket preger landskapsbildet og skaper miljøgoder som har betydning for vår samlede velferd.

Innsatsen og virkemidlene i skogbruket skal legge til rette for å utnytte og utvikle skogressursene på en bærekraftig måte. Dette både for å gi sysselsetting og inntekt nå og for å sikre ressursgrunnlaget som utgangspunkt for verdiskaping for fremtiden. Skogbruket skal balansere økonomiske og økologiske hensyn. Prinsippet for flersidig skogbruk skal danne grunnlaget for forvaltning av skogressursene. Dette sikrer både en aktiv næringsmessig bruk av skogen og ivaretagelse av skogens øvrige nytteverdier så som biologisk mangfold, opplevelseskvaliteter, landskapsbilde, kulturverdier og muligheten for jakt, fiske og friluftsliv.

I de mest intensivt brukte områdene for Forsvarets skyte- og øvingsfelt vil normalt skogarealene være tapt både for allmenhetens og for næringsmessig utnytting. Tapet for skogbruksnæringen er først og fremst avhengig av størrelse og produktivitet på de arealene som blir omdisponert, men også driftsforholdene og skogens utviklingstrinn har betydning. Tapet er størst ved båndlegging av yngre tilfredsstillende produksjonsskog med gode driftsforhold.

Mer ekstensiv bruk av arealene til skyte- og øvingsfelt kan under visse forutsetninger drives side om side med skogbrukets virksomhet dersom det tas tilstrekkelig hensyn og det tilrettelegges for dette. En slik utnytting av arealene krever en nøye vurdering av konsekvensene både i forhold til skogbruket og i forhold til Forsvarets bruk. En plan for hvordan disse interessene kan samordnes er viktig. De nærings- og driftsmessige ulemper og skader må vurderes, likeledes tiltak for å redusere disse. Et skyte- og øvingsfelt kan også forårsake driftsulemper på arealer utenfor feltet dersom en er avhengig av bruk av arealene i feltet for å få drevet ut tømmer. En vurdering av disse forholdene bør gjelde både eksisterende anlegg og planlagte nye felt.

Forsvarets virksomhet bør i utgangspunktet kanaliseres til de mindre samfunns- og næringsøkonomisk interessante skogarealer.

5.7.4 Reindrift

Reindrift forutsetter store og mangeartede arealer. Hver årstid krever sine beiteområder bl.a. bestemt av vegetasjonen. Reinen trenger også spesielle arealkvaliteter så som parringsland og kalvingsland. Næringsutøverne har rett til å føre opp nødvendige gjerdeanlegg, gjeterhytter o a i reinbeiteområdene.

Det er gjerne bestemte sesongbeiter som er minimumsfaktorer og som dermed bestemmer størrelsen på reinflokkene. Reinflokken flyttes vanligvis mellom vinterbeite, vår- og høstbeite og sommerbeite. Driftsmåter og årssyklus varierer sterkt mellom reinbeiteområdene avhengig av naturforhold og rettighetssituasjonen. I Finnmark og Nord-Troms benyttes vidda som vinterbeite, mens sommerbeite hentes ute ved kysten og delvis ute på øyer. I Troms er driftsmønsteret noe forskjellig. I enkelte distrikter er flyttemønsteret omvendt i forhold til Finnmark med vinterbeite ved kysten og sommerbeite i innlandet. Flesteparten av flokkene er imidlertid stasjonære, dvs. at de er i samme område hele året uten flyttinger. I Sør-Troms, Nordland og Nord-Trøndelag er vinterbeite ved kysten og sommerbeite i innlandet det normale. I Sør-Trøndelag/Hedmark og i tamreinområdene ellers i Sør-Norge skjer det ikke flytting mellom kyst og innland, men ulike deler av fjellområdene brukes som hhv vinter- og sommerbeite.

Reindrift er en basisnæring i samisk kultur. Opprettholdelsen av reindrift er således en forutsetning for vern og videreutvikling av sentrale deler av denne kulturen.

Skyte- og øvingsfelt for Forsvaret kan ha store negative konsekvenser for reindriften dersom det griper forstyrrende inn i det etablerte driftsmønster. Tap av beiteland kan svekke driftsgrunnlaget hvis det gjelder sesongbeiter som det er lite av. Det er som regel begrensede muligheter for å bøte på dette ved overføring til tilsvarende beiter i nabodistriktet. Stenging av flytteleier som forøvrig har et særskilt vern i reindriften, kan være et fundamentalt inngrep dersom det ikke lar seg gjøre å opprette nye som sikrer forbindelsen mellom beitene.

5.7.5 Tilpasningsmuligheter

Arealbruken i samfunnet styres i stor grad gjennom plan- og bygningsloven (PBL). For landbruks-, natur- og friluftslivområder trekker planleggingen etter PBL først og fremst opp grensene mot annen arealutnyttelse. Innen landbruksområdene styres arealbruken av særlovene; jordlov, skogbrukslov og konsesjonslov. Lokalisering av skyte- og øvingsfelt må vurderes opp mot konsekvensene for landbruket. Det må legges til grunn en grundig analyse der flere alternative lokaliseringer belyses (iht reglene om konsekvensutredninger i PBL). Planlegging av nye felt og konsekvensvurderingen må skje i nært samarbeid mellom alle aktuelle myndigheter. Det forutsettes at landbruksmyndighetene trekkes inn i planprosessen på et tidlig tidspunkt og dermed gis tilstrekkelig mulighet til å påvirke den aktuelle lokaliseringen. Dette vil også være vesentlig for å redusere konfliktomfanget.

Viktige materielle spørsmål er:

- Hvilke landbruksverdier berøres av det planlagte felt? Finnes det områder der de negative konsekvensene blir mindre?
- Er feltets størrelse tilstrekkelig nøkternt vurdert eller kan det reduseres?
- Hvilke driftsvansker vil oppstå innenfor feltet? Hvilke tiltak kan iverksettes for å avbøte disse?
- Vil det oppstå driftsulemper for det omkringliggende landbruk, og hvordan kan de eventuelt avbøtes?
- Hva blir de økonomiske konsekvensene for landbruket?

Herunder skal det også tas hensyn til annen alternativ landbruksvirksomhet på arealene enn tradisjonelt jord- og skogbruk. Det tenkes i denne forbindelse på virksomhet som følge av landbrukets produksjon av miljøgoder, bygdeturisme m.v.

5.8 SAMBRUK – FLERBRUK

Betegnelse sambruk og flerbruk i Forsvarets skyte- og øvingsfelt kan sies å være to sider av samme sak. Betegnelsene kan imidlertid nyanseres slik:

- Flerbruk betegner bruk av område eller bygning/anlegg til ulike formål. Flerbruken kan foregå samtidig eller til ulike tider, på de samme eller ulike deler av området. Det er flerbruk når et militært øvingsområde også benyttes til skogbruk, beitebruk og friluftsliv.
- Sambruk betegner bruk av område eller bygning/anlegg til samme formål, av ulike brukergrupper, i regelen til ulike tider. Det er sambruk når et militært skyteanlegg også benyttes av sivile skytterorganisasjoner.

Graden av flerbruk/sambruk i Forsvarets skyte- og øvingsfelt vil variere fra et felt til et annet.

Aktuell bruk utenom den militære virksomheten vil i hovedsak kunne kategoriseres slik: <

- Ikke-økonomiske interesser
- sivil skytevirksomhet
- allmenn ferdsel og friluftsliv
- kulturminnevern
- Økonomiske interesser
- skogbruk
- beitebruk
- kraftoverføring

Jakt og fiske vil kunne kategoriseres både som økonomiske og ikke-økonomiske interesser.

Aktivitet som ikke har med den militære driften av feltene å gjøre, vil måtte begrenses av behovet for sikring. Sikringstiltak er hovedsakelig nødvendig i forbindelse med:

- graderte anlegg /aktiviteter
- gjennomføring av skarpskyting med instruksfestede krav til både brukernes og andres sikkerhet
- blindgjengerfelt

Målsettingen om tilrettelegging for en best mulig naturforvaltning med vekt på ivaretagelse av det biologiske mangfoldet, vil også kunne gi begrensninger på annen utnyttelse/bruk innenfor de feltene hvor Forsvaret har eiendomsrett.

Utvalget foreslår at områder og anlegg som krever hemmelighold eller kan være forbundet med fare ved ukyndig bruk, ikke bør omfattes av sambruk/flerbruk. Med dette forbehold mener Utvalget at man gjennom flerbruksplaner for de faste skyte- og øvingsfeltene og med utgangspunkt i Forsvarets behov for anlegg og virksomheter, må søke en aktiv samordning mellom alle vesentlige bruks- og verneinteresser med en bærekraftig forvaltning av naturgrunnet som generelt siktemål. Dette må gjelde både for eksisterende anlegg og planlagte nye felt.

Utvalget er kjent med at FBT er i ferd med å utarbeide en felles mal for utarbeidelse av flerbruksplaner (jfr *"Miljøplan for Forsvaret"* i pkt 5.6.9). Flerbruksplanen i seg selv vil ikke ha noen rettslig status eller lovhjemlet virkekraft. For å oppnå formelt gjennomslag må de elementer som skal inngå i flerbruksplanen komme til uttrykk i planer med rettsvirkning, andre lovhjemlede tiltak, rettslige skjønn og/eller privatrettslige avtaler.

Ved eksisterende skyte- og øvingsfelt antas arbeidet med flerbruksplanen for en stor del å bestå i å formalisere de eksisterende samordningsavtaler. Ved etablering av nye felt vil prosedyrene for utarbeidelsen av planen kunne bidra til en hensiktsmessig avveining av fagmilitære hensyn og hensyn til natur og miljø.

Utvalget anser en slik formell avtale om flerbruk (flerbruksplan) å være et nyttig verktøy for klargjøring og samordning av de brukerinteresser innenfor skyte- og øvingsfeltene som ikke kan fanges opp eksempelvis av plantyper etter plan- og bygningsloven. Flerbruksplaner vil i så måte kunne tjene som illustrerende vedlegg til kommuneplanens arealdel.

5.9 INFORMASJON

Informasjon er et nøkkelpunkt i alt samarbeide både mellom de ulike offentlige instanser og mellom det offentlige og allmennheten. I skyte- og øvingsfeltene vil kjennskap til Forsvarets disposisjoner og gjøremål kunne ha stor betydning for nær-

miljøet. Undersøkelser har vist at informasjon om skyting som skal finne sted vil dempe irritasjon og lette aksepteringen av et nærliggende skytefelt. Utvalget mener derfor at gode rutiner for varsling av aktiviteter må opprettholdes og/eller videreutvikles ved Forsvarets avdelinger. Det kan synes naturlig å se informasjonsvirksomheten også i sammenheng med flerbrukstankegangen og knytte fastlagte rutiner for varsling og informasjonsutveksling sammen med flerbruksplanen for hvert enkelt felt.

5.10 OM STØY I SKYTEFELTER

5.10.1 Generelt

Støy fra skyte- og øvingsfelter defineres i det etterfølgende som støy fra våpen, dvs alt fra småkalibrede våpen til tungt artilleri. Hvert skytefelt har baner eller områder for spesielle våpentyper. Våpentypene som brukes i feltene varierer etter hvilken type felt det er.

Det er viktig å få klarhet i eventuelle effekter av støyen på dyr og mennesker, dvs mennesker som bor i områdene rundt feltet.

Våpen og sprengningsstøy er impulsstøy. Denne typen støy har en helt annen karakter enn flystøy og veitrafikkstøy som er kontinuerlig støy. Impulsstøy er langt mer komplisert og især er utbredelsen av impulsstøy over lengre avstander svært sammensatt. Meteorologi er en meget viktig faktor. Værforhold kan avgjøre om støyen høres eller ikke.

Efter plan- og bygningslovens bestemmelser er hver kommune forpliktet til å ha sin egen kommuneplan. Staten, i dette tilfelle Forsvaret, er likeledes forpliktet til å gi kommunen opplysninger om de restriksjoner som av støymessige årsaker påhviler områdene rundt skytefeltet slik at dette kan bli tatt hensyn til i kommuneplanen. For skytebaner hvor det brukes håndvåpen finnes det nå retningslinjer for hvilke grenseverdier som skal brukes. Det samme er ikke tilfelle med skytefelter hvor det også brukes grovkalibrede våpen.

Som bidrag til kommuneplanleggingen er det nødvendig å kunne beregne støyen før feltet blir opprettet eller utvidet med nye våpentyper. Konsekvensene må klarlegges på forhånd. For å kunne beregne støyen er det nødvendig med en kildebeskrivelse av de forskjellige våpentyper. Det må finnes data over hvordan støyen svekkes over store avstander avhengig av terrengetype som skog, gress etc eller forsterkes av harde flater som vann. Det må finnes målestandarder og formuleres støykriterier.

Det er erkjent at en mengde slike data ikke finnes eller at endel data man har ikke er tilfredstillende. En arbeidsgruppe innen NATO/CCMS (Committee on the Challenge of Modern Society) arbeider med å få en oversikt over problemet. Gruppen består av en rekke NATO-land samt Sveits. Gruppen vil gi anbefalinger om tiltak og prioriteringer. Arbeidet ventes avsluttet i 1996/97.

Det eksisterer idag et begrenset grunnlag for å beregne støy fra tunge våpen. Her har Forsvaret i samråd med Statens forurensningstilsyn (SFT) ansvar for å videreutvikle beregningsmetoder. Det fremkommer stadig mer og bedre kunnskap nasjonalt og internasjonalt.

5.10.2 Kompetanse

Som tiltakshaver har Forsvaret ansvar for militære støykilder. Forsvarets spesielle aktiviteter som produserer støy er særlig knyttet til flyplasser, lavflyvningsområder, skytebaner og skytefelter, øvingsområder for stridsvogner og andre militære kjøretøyer samt havneområder.

Forsvaret har ansvar for at det finnes kompetanse innen disse støyområdene. Kompetansen må omfatte:

- Kildebeskrivelse (måling, beregning, måleenhet, omfang etc), emisjonsdata
- Lydforplantning (terrengmeteorologi, vegetasjon mm)
- Virkningsbeskrivelse (medisinske, sosiale og psykiske virkninger)
- Tiltaksbeskrivelse (avbøtende eller forebyggende tiltak rettet mot kilde, overføringsvei eller mottaker)
- Kost-/nyttevurderinger

Forsvaret har likeledes ansvar og plikt innenfor sitt eget ansvarsområde til å:

- Vedlikeholde og videreutvikle støyfaglig kompetanse, gi veiledning om støy
- Konsekvensutrede etter plan- og bygningsloven
- Utarbeide nasjonale mål for støybekjempelse (feks Miljøplan Forsvaret)
- Overholde norske lovregler og forskrifter om støy
- Overvåke støysituasjonen

5.10.3 Impulsstøy

Impulsstøy er smell fra sprengninger og granater og munningssmell fra små og tynne våpen. Miljøverndepartementet fastsatte i 1993 nye retningslinjer for skytebaner. Støy fra småkalibrede våpen (kaliber mindre enn 20mm) måles her i dB (A,I) hvor A er et veiefilter og I er tidskonstanten Impuls (35 ms).

For mellomtunge våpen (feks M 72) foregår det internasjonalt en diskusjon om det skal brukes dB(A) eller dB(C) eller om det er andre enheter som er bedre. En internasjonal ekspertgruppe kalt «Workshop on Low Frequency Noise» arbeider med dette spørsmål.

I Sverige er det nylig utført en større undersøkelse av effekten av støy fra tunge våpen i boligområder. Undersøkelsen viste at det var en klar dose-/responsammenheng ved bruk av enheten dB (C,X). Med basis i denne undersøkelsen foreligger et svensk forslag til retningslinjer med støygrenser for tunge våpen. Videre har danskene gjennomført en literaturgjennomgang av nyere dose-/responsundersøkelser med en sammenstilling hvor det ser ut til at C-veiet støymål av ekvivalentnivå-typen gir en brukbar inngangsverdi ved vurdering av dose-/responsforholdet. På bakgrunn av denne undersøkelsen har danskene utarbeidet et utkast til retningslinjer med støygrenser for skytefelt.

Tidligere har SFT vurdert støyen fra tunge våpen ut fra enheten dB (A,1) maksimalnivå. Med bakgrunn i de danske og svenske undersøkelsene melder SFT at de herefter vil benytte C-veiet lydnivå ved vurdering av støy fra tunge våpen og sprengninger.

5.10.4 Effekter

Hvor stor effekten av støyen er på mennesker og dyr er meget omdiskuert. Det arbeides internasjonalt med å skaffe grunnlag for å kunne sette grenseverdier for hva folk skal kunne tåle. Noen endelig konklusjon er ikke trukket.

Skytestøy/impulsstøy kan for noen medføre en opplevelse av ubehag og mistriksel, innvirke på konsentrasjonsevnen og ved nattaktivitet kan den forstyrre søvn og hvile. Noe av denne reaksjonen er imidlertid av følelsesmessig karakter og er ikke direkte knyttet til støynivået eller støyens karakter. I de undersøkelser som har vært gjort har man hatt problemer med å skille ut støyen som den eneste årsaken. Støy fra stridsvogner vil vanligvis ikke nå utenfor skytefeltet. Stridsvogner på vei

til og fra feltet og annen trafikk av kjøretøyer vil nok i noen grad oppfattes som sjenerende. For ny bebyggelse kan man benytte retningslinjene for støy fra veitrafikk.

Reaksjonsmønstret for ville dyr er ikke tilstrekkelig klarlagt. Endel observasjoner tyder på at dyrene ikke reagerer særlig på støy annet enn når dyrene oppfatter denne som faresignaler.

Ville dyr kan godt oppholde seg svært nær et skyteområde under en øvelse bare de kan skjule seg i vegetasjonen. Mange av de undersøkelser som er utført har vært for overfladiske, det har vært for mange usikkerhetsmomenter, ulike og ikke sammenlignbare verdier, forskjellige utgangspunkt osv.

5.10.5 Arealplanlegging

Gjennom arealplanleggingen vil det være mulig å redusere mulighetene for at det blir støyproblemer. Arealer rundt banene og skytefeltene kan reguleres til formål som ikke sjeneres av støy.

Områder innenfor feltene som er viktige områder for ville dyr kan spares for direkte skytevirksomhet.

Lokalisering av nye skytebaner og skytefelt skal som hovedregel avklares og innarbeides i kommuneplanens arealdel eller gjennom kommunedelplan. Etablering av skytebaner skal vanligvis skje med grunnlag i reguleringsplan, kfr plan og bygningslovens §§ 20-4, 23 og 25. Skytefelt er langt mer komplisert og kan omfatte store arealer. Reguleringsplan er derfor ikke alltid den rette planform. En kombinasjon av flere planformer kan derfor være riktigere hvor bare deler av området reguleres, mens resterende deler inngår i en kommunedelplan.

Retningslinjer fastsetter at det skal inntegnes støysoner for arealer med støybelastning over de til enhver tid gjeldende støygrenser. Det finnes foreløpig bare retningslinjer for støy fra skytebaner. (Ref MDs Rundskriv T-2/93 – Retningslinjer for begrensning av støy fra skytebaner – behandling etter forurensningsloven og plan- og bygningsloven). Retningslinjer er ikke juridisk bindende.

Ved tilstrekkelige kunnskaper bør det være mulig å planlegge bruk av arealene både innenfor et skytefelt og rundt det for å søke å unngå støyproblemer for mennesker og dyr.

KAPITTEL 6

Regionfelt

6.1 TILBAKEBLIKK

Utvalgets definisjon på Regionfelt er gitt i "*Regionfelt*" i kapittel 3.2. I sin utredning 2F utgitt 10 des. 1979 om behov for Regionfelt ga Utvalget sin vurdering av behovet for slike felt. I Utvalgets konklusjon heter det bl a:

«Etter en totalvurdering anbefaler Utvalget at Forsvaret får tre regionfelt:

1. Ett i Nord-Norge
2. Ett i Trøndelag
3. Ett på Østlandet.

Hvert regionfelt skal ha et eget skytefeltråd.

Stortinget har ved behandlingen av St prp 86 (1979-80) «Om visse organisasjonsendringer m.v. i Forsvaret» og Innst S nr 335 (1979) i prinsippet gitt sin tilslutning til nødvendigheten av disse tre regionfelt.

FD sier i St meld nr 16 (1992-93) «Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994 -1998»:

«Til tross for omfattende utredningsarbeid, har det ikke lyktes å finne fram til et område i Trøndelag hvor det vil være akseptabelt å innpasse et regionfelt.

Forsvarsdepartementet vil således ikke videreføre planene om et felt på Nord-Fosen, men vil søke å løse behovet på en annen måte.»

Innst S nr 150 (1993-94) tar ikke direkte standpunkt til de eksakte forslag i meldingen Den uttrykker imidlertid generelt følgende om skyte- og øvingsfelt :

«Komiteen merker seg at Forsvaret søker å legge vekt på et mer garnisons- og baseorientert øvingsmønster for både førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser, primært for å oppnå de nødvendige innsparinger på driftsbudsjettet. Det er av stor interesse at dette også kan åpne muligheter for en mer målrettet og realistisk utdanning av den enkelte soldat og lavere enhet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, noterer at det vil bli lagt stor vekt på å bygge ut skyte- og øvingsfelter med den nødvendige infrastruktur, for å sikre at mer garnisonsorientert trening skaper muligheter for en større grad av realisme og effektivitet i utdannelsen av ledere og avdelinger på lavere nivå.

Det er i denne sammenheng også viktig for ivaretagelse av faglig kompetanse at ulempene ved det base- og garnisonsorienterte øvingsmønster for staber og kommandoledd på høyere nivå vil bli søkt kompensert gjennom økt satsing på EDB-baserte stabstjenesteøvelser og krigsspill.»

6.2 STATUS FOR REGIONFELT

Behovet for regionfelt har endret seg siden Utredning 2F av 10. des 1979 ble presentert. Bakgrunnen for behovsendringen skyldes i hovedsak Forsvarets omstrukturering og omorganisering.

Av de opprinnelige tre anbefalte regionfelt har nå Regionfelt Trøndelag falt bort. Forsvaret står således igjen med to regionfelt som følger:

1. Ett felt i Nord-Norge

2. Ett felt på Østlandet.

6.2.1 Utvidelse og sammenbinding av Mauken og Blåtind

Utvalget har deltatt i behandlingen av og gitt uttalelse om utvidelse og sammenbinding av Mauken og Blåtind skyte- og øvingsfelt. FBTs forslag må etter Utvalgets mening betraktes som en erstatning for Regionfelt Nord-Norge om man legger foransiterte definisjon til grunn. I sin utredning av 19.januar 1995 konkluderer Utvalget:

Tilrådning.:

Alternativet som er fremsatt som forslag til sammenbinding av de to skytefelter synes etter Utvalgets mening å representere et minimumsforslag. En reduksjon av det foreslåtte areal kan ikke foretas uten at hensikten med feltet bortfaller. Etter en totalvurdering mener Utvalget at de samfunnsmessige konsekvenser ved etablering av sammenbindingen er akseptabel og anbefaler derfor prosjektet gjennomført etter det foreliggende alternativ.

Utvalget har med tilfredshet merket seg at FO forutsetter en merkbar reduksjon i bruk av sivile leide og rekvirerte områder som følge av den planlagte sammenbindingen og utvidelsen av Mauken – Blåtind.

Utvalget knytter følgende forutsetninger til sin anbefaling:

1. Det utarbeides og iverksettes en flerbruksplan Problemet for reindriftsnæringen må vies spesiell oppmerksomhet
2. Det opprettes et skytefeltråd. Representanter til rådet utpekes av Forsvaret og Fylkesmannen. Vedtekter for rådet settes opp av de samme instanser. Rådet skal bl a ha til oppgave å se til at flerbruksplanen blir fulgt opp.
3. Feltet innarbeides i de kommunale arealplaner.»

Forslaget om sammenbinding og utvidelse av Mauken og Blåtind skytefelter forventes forelagt Stortinget til behandling.

6.2.2 Regionfelt Østlandet

Utvalget har hatt til uttalelse meldingen om regionfelt på Østlandet (Osensjøen). I sin uttalelse om meldingen uttrykte Utvalget konkrete ønsker i forbindelse med konsekvensutredningen og den videre saksgang. Senere har Utvalget fått melding om at utredningene også skal omfatte et tidligere foreslått skyte- og øvingsfelt i Gravberget i Elverum og Våler kommuner. Dette alternativ var ikke tatt med i den meldingen Utvalget behandlet ettersom området lå i den tidligere nøytrale sone mot Sverige som ble etablert i 1905. Denne nøytrale sone ble imidlertid opphevet sommeren 1993. Utvalget foretok en befaring i tiltaksområdet i juni 1995 og fikk da en fyldig orientering om de aktuelle planer for etablering av et Regionfelt Østlandet og arbeidet med konsekvensutredning av de 4 alternativer.

6.2.3 Framtidig behov

Utover de to regionfelt som er beskrevet foreligger det for tiden ingen videre behov for etablering av flere felter av denne art.

KAPITTEL 7

Forsvarets behov for felt på land**7.1 GENERELT**

Dette kapittel beskriver eksisterende skyte- og øvingsfelter på land, herunder felter som vil være i full drift, felter som fortsatt skal beholdes med redusert virksomhet og felter som er foreslått nedlagt. Der skyting fra feltet medfører bruk av sjøområder vil slike felter også bli listet under felt på sjøen.

Skoleskytebaner og en rekke mindre felter for feltmessig skyting er ikke tatt med i Utvalgets vurderinger. Dette er gjort dels for å begrense Utvalgets arbeide dels fordi feltene representerer problemer som kan løses eller er løst lokalt. En del av disse feltene forutsettes å være i bruk bare et meget begrenset antall dager i året. Hovedtyngden av Heimevernets avdelinger utover landet nytter slike mindre tildels improviserte felter som nærøvingssområde etter kontrakt med lokal grunneier/bane-eier. Etter Utvalgets oppfatning er bruk av denne type felt uproblematisk.

Etablering av nye felter og vesentlig utvidelse av bestående felter forutsettes behandlet etter plan- og bygningsloven og gjeldende saksbehandlingsregler. Bruksutvidelser som medfører statusendring, forutsettes også for mindre felter tatt opp og behandlet etter gjeldende regler.

Forslag til nye felter omtales i denne rapporten kun summarisk.

Repetisjonstjeneste foregår ved faste etablissementer, rep-senter eller unntaksvis fra midlertidige etableringer. Disse avdelinger har prioritet på alle felter og etablissementer for den tiden øvelsene pågår. Denne virksomheten sett sammen med den vanlige aktivitet skaper derfor i perioder av kort varighet et meget stort press på alle øvingsfasiliteter i området. Dette går vanligvis meget bra i velutbygde felt. Andre steder derimot er det nødvendig å ta i bruk tilleggsområder (sivile skytebaner, kontraktsområder, områder for tørrøvinger) for den perioden repetisjonsøvelsene pågår. Ettersom tiden som er avsatt til gjennomføring av øvelsesprogrammene er kort, bør rep-avdelingene i likhet med HV, unngå lange transporter til og fra øvingsfeltene.

Sivile bedrifter som produserer forsvarsutstyr eller sprengstoff har behov for felter til utprøving av sine produkter. Utvalget har som tidligere funnet det riktig å se på slike behov i sammenheng med Forsvarets feltbehov. Generelt sett mener Utvalget at bedriftene selv bør være ansvarlig for å skaffe seg egne felter i alle fall til den mer begrensede test-aktivitet. Ved større forsøk eller prøver der det vil være behov for store arealer, mener Utvalget at Forsvarets felter bør kunne nyttes. Utvalget anbefaler derfor at bedriftene og Forsvarets overkommando etablerer en fast norm for samarbeide vedrørende industriens bruk av Forsvarets skyte- og øvingsfelt.

7.2 SENERE ÅRS UTVIKLING, OMORGANISERING, REDUKSJONER OG NYE VÅPEN

Som beskrevet tidligere gjennomgår Forsvaret en omorganisering med bakgrunn i tilpassing til nye ytre rammeforutsetninger. I Forsvarets egne planleggingsdokumenter fremgår det derfor bl a at antall skyte- og øvingsfelter i Hæren skal reduseres og tilpasses utdanningsorganisasjonen i den nye strukturen.

Prosessen fram mot opprettelse av eventuelle nye skyte- og øvingsfelt vil ofte være lang og kostnadskrevende. I felter som vurderes for nedleggelse pga usikker-

het om fremtidig virksomhet kan det være en løsning å kun la virksomheten opphøre til nødvendig avklaring har funnet sted. Dette vil være spesielt aktuelt i de tilfeller hvor Forsvaret/Staten er eier av feltene.

7.3 BANER/FELT SOM ER FORESLÅTT NEDLAGT SIDEN 1987 OG PROSJEKTER SOM IKKE VIL BLI VURDERT NÆRMERE

Følgende baner/felt er foreslått nedlagt siden Utvalgets forrige hovedrapport i 1987:

- Høytorp fort/Mysen skytefelt
- Soma leir tørrøvingsfelt
- Høle fjernøvingsfelt
- Sviland/Espeland manøverfelt
- Skjæveland fjernøvingsfelt
- Bjuland fjernøvingsfelt
- Ørskogfjellet nærøvingsfelt
- Vaterholmen nærøvingsfelt
- Midtsannan fjernøvingsfelt (sjø- og luftmål)
- Skibotn nærøvingsfelt
- Nyborgmoen nærøvingsfelt
- Dårvingjarg skytefelt

Følgende prosjekter har siden forrige hovedrapport vært under utredning men vil ikke bli vurdert nærmere:

- Gyvatn artilleriskytefelt
- Indrebotn garnisonsskytefelt, SHLF/IR 14
- Rauma, FDI 11/IR 11

7.4 ORIENTERING OM ANLEGG

Oppstillingen nedenfor viser felter hvor det er foreslått full drift i fremtiden og som er tilknyttet Hærens fremtidige repsentra, utdannings- og kompetansesentra og utdanningsgarnisoner. Feltene vil bli utbygget og modernisert i forhold til nye våpensystemer og kravet til kvalitetsmessig høyning av utdanningen. Ved alle Hærens felt inngår normalt HV som bruker. Øvrige forsvarsgrener er også brukere, men i mindre grad.

Distriktskommando Nord-Norge

- Setermoen nærøvingsfelt
- Mauken nærøvingsfelt
- Bardufoss nærøvingsfelt og sentralskytebane
- Blåtind fjernøvingsfelt
- Porsanger/Halkavarre nærøvingsfelt
- Høybuktmoen nærøvingsfelt

Distriktskommando Trøndelag

- Giskås fjernøvingsfelt
- Steinkjersannan nærøvingsfelt

Distriktskommando Østlandet

- Terningmoen nærøvingsfelt
- Heistadmoen nærøvingsfelt
- Hengsvann fjernøvingsfelt
- Hjerkin fjernøvingsfelt
- Haslemoen nærøvingsfelt

- Fredrikstad nærøvingsfelt
- Kitilbu fjernøvingsfelt
- Steinsjøen fjernøvingsfelt
- Ringerike nærøvingsfelt (vedtatt 1993, oppstart utbygging 1995)
- Trandum/Sessvollmoen nærøvingsfelt (ses i sammenheng med pågående utredning for skytebaner og nærøvingsfelt på Hauer seter)

Distriktskommando Sør- og Vestlandet

- Evjemoen manøverfelt
- Evjemoen nærøvingsfelt

Oppstillingen nedenfor viser felter hvor opphør av Hærens virksomhet vil medføre redusert bruk. Fremtidig behov for fortsatt opprettholdelse og drift vil her i stor grad avhenge av fremtidig HV-struktur og lokalisering med det aktivitetsnivå som derigjennom følger. I noen grad vil også andre brukeres fremtidige behov ha betydning. Fremtidige brukere angis for det enkelte felt.

- Vatne og Svartemyr nærøvingsfelt (HV-08, Sola flystasjon, RSD og KNM Harald Hårfagre)
- Vikedalsmoen og Nedrebøheia fjernøvingsfelt (HV-08)
- Bømoen nærøvingsfelt og Mjølfjell fjernøvingsfelt (HV-09, HV-10, sjø- og luftavdelinger)
- Setnesmoen nærøvingsfelt (HV-11)
- Frigård nærøvings- og Leksdal fjernøvingsfelt (BSIT, HV-12, Værnes flystasjon)
- Rinnleiret nærøvingsfelt (Kav, RITVE, HV-13)
- Drevjamoen nærøvingsfelt (HV-14)
- Elvegårdsmoen nærøvingsfelt (HV-15)
- Sørlimarka nærøvingsfelt (midlertidig 6 mnd HV-utdanning, HV-15 og BSIN)
- Store Jolifjell fjernøvingsfelt (AGR)
- Marka skytefelt (sjø- og luftmål)
- Gimlemoen nærøvingsfelt
- Ulven nærøvingsfelt (HV-09 og 10)

Oppstillingen nedenfor viser HV-felter som anbefales opprettholdt:

- Hukebu nærøvingsfelt (HV-03)
- Rauhella nærøvingsfelt (HV-04)
- Tisleidalen fjernøvingsfelt (HV-06)
- Agdertun(Geiskelid) nærøvingsfelt (HV-07)
- Telavåg, Tittelsnes, Kvamsskogen nærøvingsfelter (HV-09)
- Remmedalen, Kråkenesmarka, Lærdal/Øyradalen og Nesje fort fjernøvingsfelter (HV-10)
- Haltdalen nærøvingsfelt (HV-12, kurs- og øvingscenter)
- Melbu nærøvingsfelt (HV-15)
- Kvenvikmoen nærøvingsfelt (HV-17)
- Lieslia nærøvingsfelt (HVSKD)
- Syningen fjernøvingsfelt (HVSKT)

Oppstillingen nedenfor viser felter som er til behandling for nyetablering eller utvidelse etter plan- og bygningsloven. Feltene her er relatert behovsmessig til den nye strukturen.

- Regionfelt Østlandet
- Rødsmoen nærøvingsfelt
- Evjemoen garnisonsskytefelt

- Hauer seter skytebaner og nærøvingsområde
- Hjerkin fjernøvingsfelt, langdistanseskyting
- Mauken-Blåtind sammenbindingsakse og utvidelse
- Setermoen nærøvingsfelt, langdistanseskyting
- Giskås fjernøvingsfelt

KAPITTEL 8

Forsvarets behov for felt på sjøen**8.1 GENERELT**

Dette kapittel omhandler primært felt for skyting/øvelse med mål på sjøen. Felt på sjøen skiller seg fra felt på land ved at ingen spesielle eiere som sådan har disposisjonsrett over sjøområdene. Egne lover regulerer aktiviteter og ferdsel på sjøen innenfor territorialgrensen. Sjøområder som har vært utlagt til øvingsformål/skyting er registrert i Den Norske los og ved NOTAM- kontoret (Luftfartsmyndighetene). Skarpskyting har vært kunngjort etter faste prosedyrer som tar hensyn til alle interessenter i området. Foruten Sjøforsvaret har også Luftforsvaret nyttet sjøområder til øvinger.

Seiling i sjøområdene som ledd i øvelsene betraktes som vanlig skipstrafikk. Slik seiling foregår etter almenne regler og bestemmelser som gjelder for all skips- trafikk og vil derfor ikke bli behandlet av Utvalget.

Ved bruk av Sjøforsvarets skyte- og øvingsfelt (også ved skyting mot landmål) gjelder følgende regler:

- a) Forsvarskommando Nord-Norge (FKN) ved Kommandøren for sjøstridskref- tene i Nord-Norge (KSN) er i henhold til regionalt direktiv ansvarlig for mel- ding av skyteøvelser i Nord-Norge. Hvis kunngjort skyting blir avlyst skal mel- ding snarest sendes til den aktuelle kontrollsentral. Slik melding skal sendes også selv om avlysningen først skjer i det øyeblikk skytingen skulle ha funnet sted.
- b) Skyteøvelser kunngjøres i henhold til Bestemmelser for Sjøforsvaret (BFS), ORG 17.
- c) Skyteøvelser som berører internasjonalt farvann utenfor Oslofjordens munning skal meldes til svenske myndigheter gjennom Kungl Svenska Ambassaden, Oslo, senest 48 timer før skytingen skal begynne.
- d) Bestemmelser for melding av skyteøvelser som vedrører luftsikkerhet framgår av sikkerhetsbestemmelser for Hæren (UD 2-1). Det skilles her mellom skyting i permanente og midlertidige fareområder. Godkjente permanente fareområder er angitt i Luftfartsverkets publikasjon AIP Norge. Skyting her kan med enkelte unntak gjennomføres uten særskilt varsel. Ved skyting i midlertidige fareområ- der skal melding om skyting være Luftfartsverket i hende senest 2 uker før sky- ting skal foregå. Melding til samme sendes også ved avlysning av skytingen.

Sjøforsvaret har ikke ført statistikk over bruken av de enkelte felt. Generelt er fel- tene på Vestlandet sterkt belastet grunnet baseorientert øvingsmønster. Aktiviteten i Nord-Norge er avhengig av antall fartøyer og varierer gjennom året.

Luftforsvaret bruker de samme prosedyrer som Sjøforsvaret ved varsling/kunn- gjøring av sine skytinger over havet.

8.2 FORSVARETS BEHOV FOR FELT PÅ SJØEN OG FORHOLD TIL ANNEN PLANLEGGING

I vedlegg 2 i denne rapport er gitt tabellariske oversikter over Forsvarets felt på sjøen. Sjøforsvarets skyte- og øvingsfelt er forøvrig beskrevet i Den Norske los, bind II-VI under alminnelige opplysninger. På grunn av variasjoner i fartøysdispo-

neringen og operative forhold er det ikke mulig for Sjøforsvaret å få fastsatt et bestemt bruksmønster for hvert enkelt felt.

Den enkelte kommune vil etter plan- og bygningsloven kunne fastlegge arealbruken i sjøområdene ut til grunnlinjen gjennom kommuneplanens arealdel eller gjennom reguleringsplaner. Virksomheter og arealbruk på sjøen vil i tillegg kunne reguleres etter bestemmelser i havneloven.

Med bakgrunn i behovet for koordinering mellom ulike arealbruksinteresser også i sjøområdene, vil behovet for mer eksakt feltdisponering kunne være nødvendig. Etersom skyte- og øvingsfelt på sjøen kan bli sterkt berørt av sivile aktiviteter, må feltene følges opp i det kommunale planverk. I den nåværende situasjon har Utvalget ikke funnet behov for å vurdere de enkelte felt på sjøen slik de fremgår av vedleggene. Utvalget mener imidlertid at Forsvaret har sterkt behov for disse felt etter nåværende øvingsopplegg. Inntil en annen situasjon oppstår anbefaler Utvalget at Forsvaret disponerer feltene fleksibelt slik det passer beredskap og øvingsmønster. Utvalget vil allikevel be om at Forsvaret også i nåværende situasjon vurderer en mere eksakt bruksplan for feltene på Vestlandet og Nord-Norge.

Skytefelt som brukes av fast monterte skyts ved de etablerte befestningsanlegg er heller ikke vurdert av Utvalget. Dette skyldes dels sikkerhetsmessige forhold og dels at disse felt må ses på som en integrert del av den enkelte festning. Spørsmål om disse felts eksistens og bruk, samt våpen som skal nyttes er derfor i siste omgang et spørsmål om festningen som sådan fortsatt skal eksistere. Dette er derfor spørsmål som ligger utenfor Utvalgets mandat.

Sjøheimevernet (SHV) har lokale enheter langs hele kysten. Disse avdelinger øver en gang årlig og behovene for felt på sjøen er begrenset til skyting med våpen opp til 12,7 mm kaliber. Utvalget mener at SHV bør nytte Sjøforsvarets etablerte felt der dette passer. Forøvrig anser Utvalget det rimelig at SHV grunnet den store spredning må ha en del egne felt. Ved skyting med lettere våpen mot land etableres felt for disse formål etter vanlig mønster som for felt på land for HV forøvrig. Felt for slik skyting forutsettes leiet og nyttet i samsvar med avtale med grunneier og / eller i samråd med berørte myndigheter. I likhet med felt på land har ikke Utvalget vurdert de oppførte små skytefelt som nyttes av våpen opp til 12,7 mm.

KAPITTEL 9

Forsvarets bruk av fremmed eiendom**9.1 DAGENS SITUASJON OG PRAKSIS**

Forsvarets avdelinger gjennomfører i sin alminnelighet sine øvinger innenfor eget område. I en del tilfeller, særlig i Hæren, er det nødvendig å gå utenfor disse. Forsvarets disponible områder er ofte for små i omfang til å gjennomføre taktiske manøvreringer med større stridsenheter eller flere små avdelinger samtidig. Særlig har utviklingen og etableringen av mekaniserte avdelinger i Hæren, avdelinger med langt større manøverevne og hastighet, forsterket dette forhold. Utviklingen og innføringen av nye langtrekkende våpen har også reist behov for standplasser utenfor de eksisterende skytefelt. Utvalget ser derfor nødvendigheten av at fremmed eiendom fortsatt må nyttes for å gjennomføre programmerte og viktige øvelser.

Forslaget om en sammenbinding av Mauken og Blåtind skytefelt i Troms for å imøtekomme de økende krav til arealer for større felttjenesteøvelser er et eksempel på hvordan utviklingen har reist nye behov. Etableringen av og kravene til det nye Regionfelt Østlandet i sammenheng med Hærens omorganisering og omplassering på Østlandet er et annet.

9.2 UTVALGETS VURDERING OG FORSLAG

For å gi rom til større øvelser eller manøvre har det vært vanlig med rekvirering av passende områder etter gjeldende rekvisisjonslov. Dette er en godt innarbeidet og tilfredsstillende ordning for slike øvelser. Når det gjelder øvinger for mindre avdelinger opp til kompani er denne rekvisisjonsordning ikke hensiktsmessig ved den daglige programmessige utdanning. Utvalget nedsatte derfor en egen arbeidsgruppe for å utrede Forsvarets øvingsvirksomhet i privateid utmark. Utredningen fulgte som uttrykt vedlegg til Hovedrapporten des 1987. I denne utredning ble det bl a foreslått en ny lov for rekvisisjon av øvingsområder for mindre avdelinger opp til kompani. Utvalget fant en slik lov nødvendig og tok dette opp som egen sak med Forsvarsdepartementet.

Utvalget har i andre kapitler pekt på utviklingen av nye våpen og avdelinger. Dette må etter utvalgets mening få betydning for behovet for øvingsterreng. Investeringer i stor skala for effektivisering av avdelingene må følges opp med adekvat opplæring. Utvalget mener imidlertid at rekvisisjon av øvingsområder for gjennomføring av daglig programmerte detaljøvelser ikke er noen praktisk eller hensiktsmessig ordning på permanent basis. Utvalget vil hevde at Forsvaret som prinsipp bør ha stedsevarig bruksrett over (eie) de arealer som brukes kontinuerlig. Forsvaret bør derfor snarest sikre seg nødvendige arealer til bruk ved opplæring og øvelser som følge av faste program. Utvalget tenker seg derfor den nye lov som en midlertidig ordning til å møte en aktuell situasjon idag. Loven vil også være nødvendig ved midlertidige etableringer som gjøres på grunn av beredskap eller andre raske ometableringer.

Øvelser på fremmed eiendom vil medføre ulempe for annen bruk og belastninger på terrenget. Bruken av et område må derfor vurderes både ut fra en økonomisk og en miljømessig side.

9.3 STATUS

Utvalget er orientert om at Forsvarsdepartementet har igangsatt et kartleggingsarbeide for å kunne dokumentere i hvilken utstrekning det idag øves på privat grunn, hva som forventes av slike øvelser i framtiden og i hvilken utstrekning slike øvelser har medført problem for Forsvaret, herunder i hvilken grad det er framsatt krav fra grunneiere om såkalte «grunneieravtaler».

Utvalget forutsetter at kartleggingen skal danne grunnlaget for en nærmere vurdering av behovet for en ny lov eller en justering av nåværende friluftslav og rekvisisjonslov med tillegg som kan dekke det behov for regulering som foreligger.

KAPITTEL 10

Økonomiske spørsmål**10.1 GENERELT**

Utvalgets mandat pkt f lyder som følger:

«såvidt mulig gi overslag over de økonomiske konsekvenser som følge av Utvalgets forslag»

Ved drøfting av mandatet i "*Innledning*" i kapittel 2 har Utvalget uttalt at det finner det vanskelig å fremme konkrete overslag om økonomiske forhold. Før en prinsippavgjørelse blir truffet om nytt skyte- og øvingsfelt bør det imidlertid, i tråd med regelverksinstruksen, foreligge et grovt anslag over de økonomiske konsekvenser. De detaljerte økonomiske beregninger av et prosjekt vil gjøres under siste fase i prosjektarbeidet (se vedlegg III) og vil derfor ikke omfattes av Utvalgets arbeide. En antar imidlertid at det vil være adgang for Utvalget til å gi egen uttalelse også om denne del av prosjektet. Hittil har ikke Utvalget funnet å ville gi noen økonomisk vurdering av forelagte prosjekter. Utvalget har tidligere foreslått spesielle økonomiske kompensasjoner i forbindelse med enkelte skyte- og øvingsfeltetableringer. Slike spørsmål bør vurderes som avbøtende tiltak ved godkjenning av KU for det enkelte felt.

10.2 ERSTATNING FOR INNGREP

Ved gjennomføringen av et skyte- og øvingsfeltprosjekt vil det økonomiske tap som påføres grunneiere og rettighetshavere bli dekket gjennom minnelige avtaler eller ekspropiasjon. Ved ekspropiasjon vil erstatningsfastsettelsen skje gjennom et rettslig skjønn med grunnlag i gjeldende regler. Slike regler er gitt i «Lov om vederlag ved oreigning av fast eiendom» av 6. april 1984 nr 17.

10.3 OPPGJØR FOR SKADER ETTER MILITÆRE ØVELSER ELLER MILITÆR AKTIVITET

I forbindelse med skadeoppgjør kan militære øvelser eller militær aktivitet deles i tre kategorier som følger:

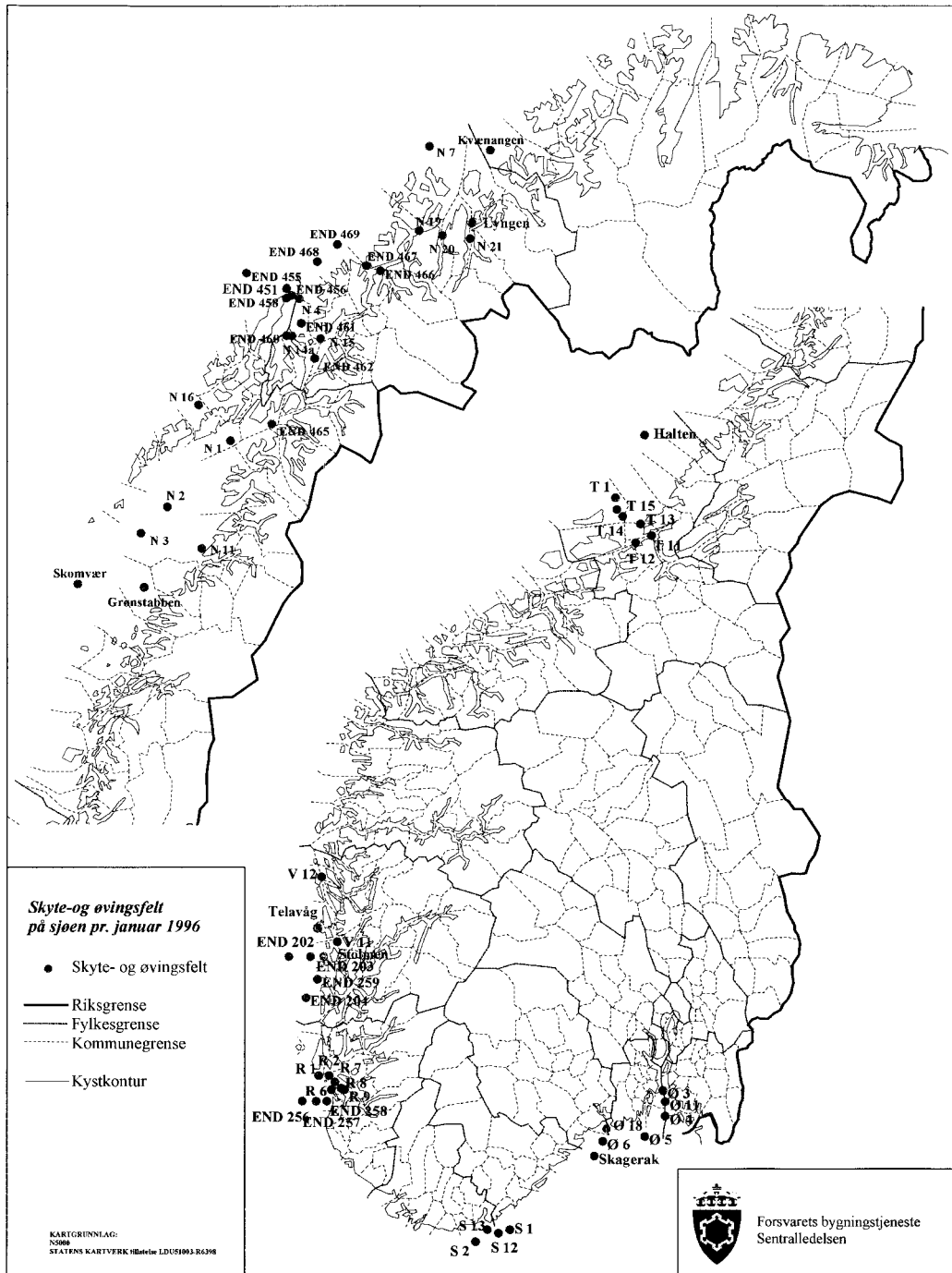
1. øvelser innenfor faste skyte- og øvingsfelt
2. øvelser med hjemmel i rekvisisjonsloven
3. øvelser der det i hvert enkelt tilfelle inngås avtale med grunneier, eller hvor der ikke eksisterer noe særskilt hjemmelsgrunnlag (f eks i de tilfeller der Forsvaret påberoper seg friluftslovens regler om allemannsretten som hjemmelsgrunnlag)

Ved øvelser som nevnt under pkt a ovenfor vil spørsmål i tilknytning til skade og skadeserstatning som regel være regulert i avtale eller gjennom skjønnsforutsetninger dersom området er ekspropriert. Oppgjør for framtidig skade vil normalt være inkludert i den engangserstatning eller de årlige erstatninger som blir gitt.

Ved øvelser som nevnt under pkt b vil oppgjør for skader skje etter rekvisisjonslovens bestemmelser. Etter rekvisisjonslovens § 12 skal ytelse og tap som følge av rekvisisjon godtgjøres av statskassen. Nærmere retningslinjer for skadeoppgjøret er gitt i selve rekvisisjonsloven, i forskrifter til loven og i eget rekvisisjonsreglement.

Ved øvelser som nevnt under pkt c vil skadeoppjøret ofte skje på samme måte som ved rekvisisjon, eller i avtaletilfellet, med grunnlag i overenskomst med grunneier. Den normale framgangsmåte er at en egen skadeoffiser registrerer og kartlegger eventuelle skader og dernest tilbyr grunneier erstatning etter skjønnsmessig vurdering av skadeomfang og økonomisk tap.

Uavhengig av de foran skisserte framgangsmåter vil en grunneier eller rettighetshaver alltid ha anledning til å fremme erstatningskrav ovenfor Forsvaret og eventuelt få avgjort dette gjennom domstolsbehandling.

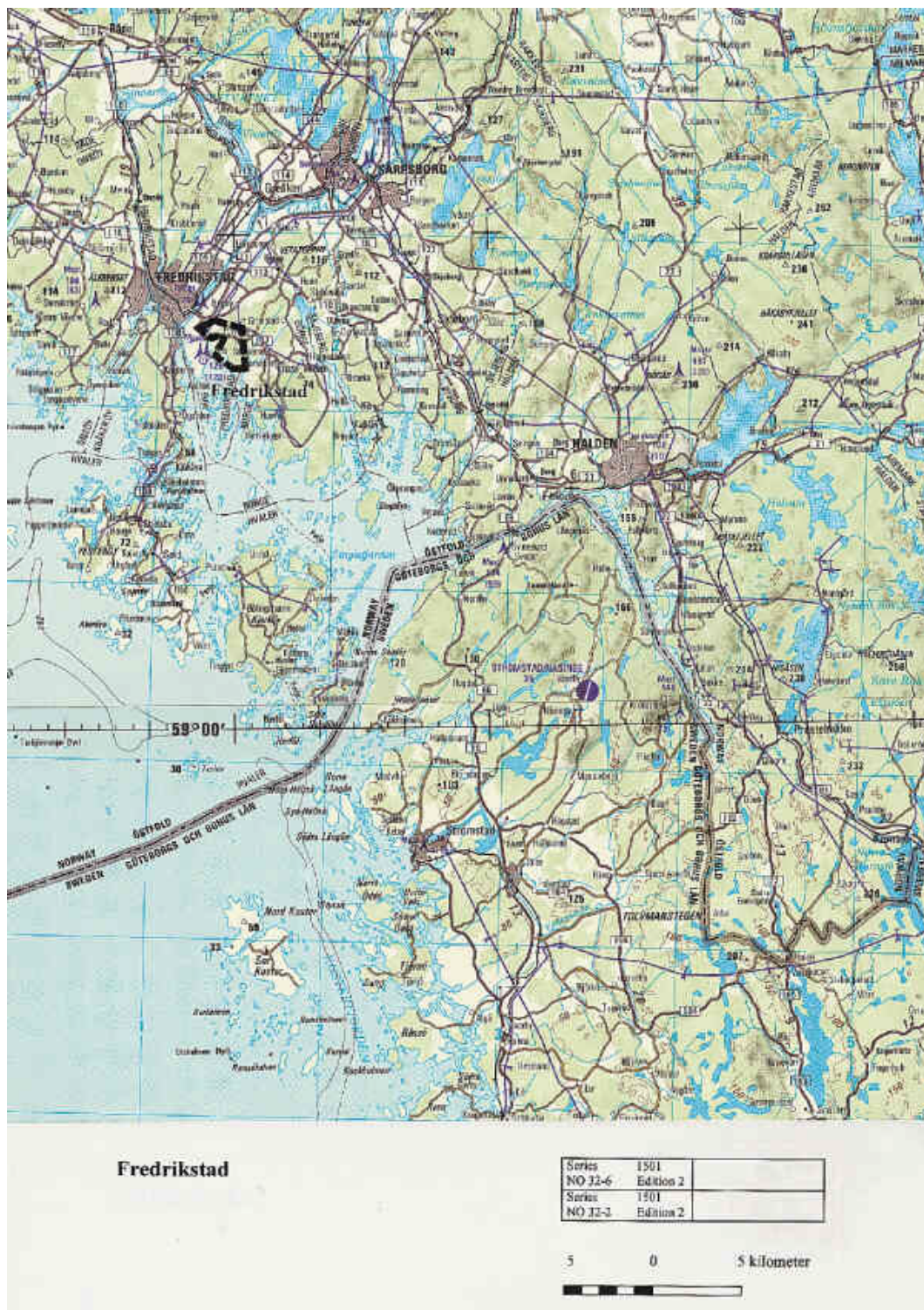

Vedlegg 1. Oversiktskart sjø

VEDLEGG 1-detaljkart

Skyte- og øvingsfeltene presenteres på detaljkartene i denne rekkefølge:

		Remmedalen	82	END 256	105
		Setnesmoen	83	END 257	105
		Haltdalen	84	END 258	105
		Leksdal	85	V 1 1	106
		Frigård	85	END 202	106
Fredrikstad	59	Brettingen	86	END 203	106
Avgrunnsdalen	60	Gurulia (Hysnes)	86	END 204	106
Hengsvann	61	Steinkjersannan	87	END 259	106
Heistadmoen	61	Giskås	87	V 12	107
Rakke	62	Rinnleiret	87	Stolmen	108
Børja	63	Vågan	88	T 1	109
Rauhella	63	Tarva/Karlsøy	88	T 11	109
Trandum	64	Valsfjord	88	T 12	109
Ringerike	65	Drevjamoen	89	T 13	109
Steinsjøen	66	ekserserplass		T 14	109
Mjøsa	66	Mjelde	90	T 15	109
Bradalsmyra	66	Heggemoen	90	Halten	110
Haslemoen	67	N 1 1	90	N 1	111
Terningmoen	67	Grønstabben	91	Melbu	111
Syningen	68	Setermoen	92	N 2	112
Tisleidalen	68	Elvegårdsmoen	92	N 3	112
Kitilbu	69	Sørlimarka	93	N 4	113
Rødsmoen	70	Blåtind	94	END 458	113
Hjerkinn	71	Mauken	94	END 459	113
Lieslia	71	Kvenvik	95	N 7	114
Evjemoen	72	Porsangermoen/	96	N 14 a	115
Evjemoen manø- verområde	72	Halkavarre		N 15	115
Gimlemoen	72	Høybuktmoen	97	END 460	115
Agdertun/Geiske- lid	73	Nyborgmoen	98	END 461	115
Marka	74	Ø 3	99	END 462	115
Nedrebøheia	75	Ø 4	99	Skarsteindalen	115
Vikedalsmoen	75	Ø 1 1	99	N 16	116
Rott/Flatholmen	76	Ø 5	100	N 19	117
Svartemyr	76	Ø 6	101	N 20	117
Sikveland/Jolifjell	76	Skagerrak	101	N 21	118
Tittelsnes	77	Ø 18	102	Lyngen	118
Ulven	78	S 1	103	END 451	119
Kvamskogen	78	S 12	103	END 455	120
Telavåg, land	79	S 13	103	END 465	121
Telavåg, sjø	79	S 2	104	END 466	122
Mjølfjell	80	R 1	105	END 467	122
Bømoen	80	R 2	105	END 468	123
Kråkenesmarka	81	R 6	105	END 469	123
Nesje fort	81	R 7	105	END 469	123
		R 8	105	Kvænangen	-
		R 9	105	Skomvær	124

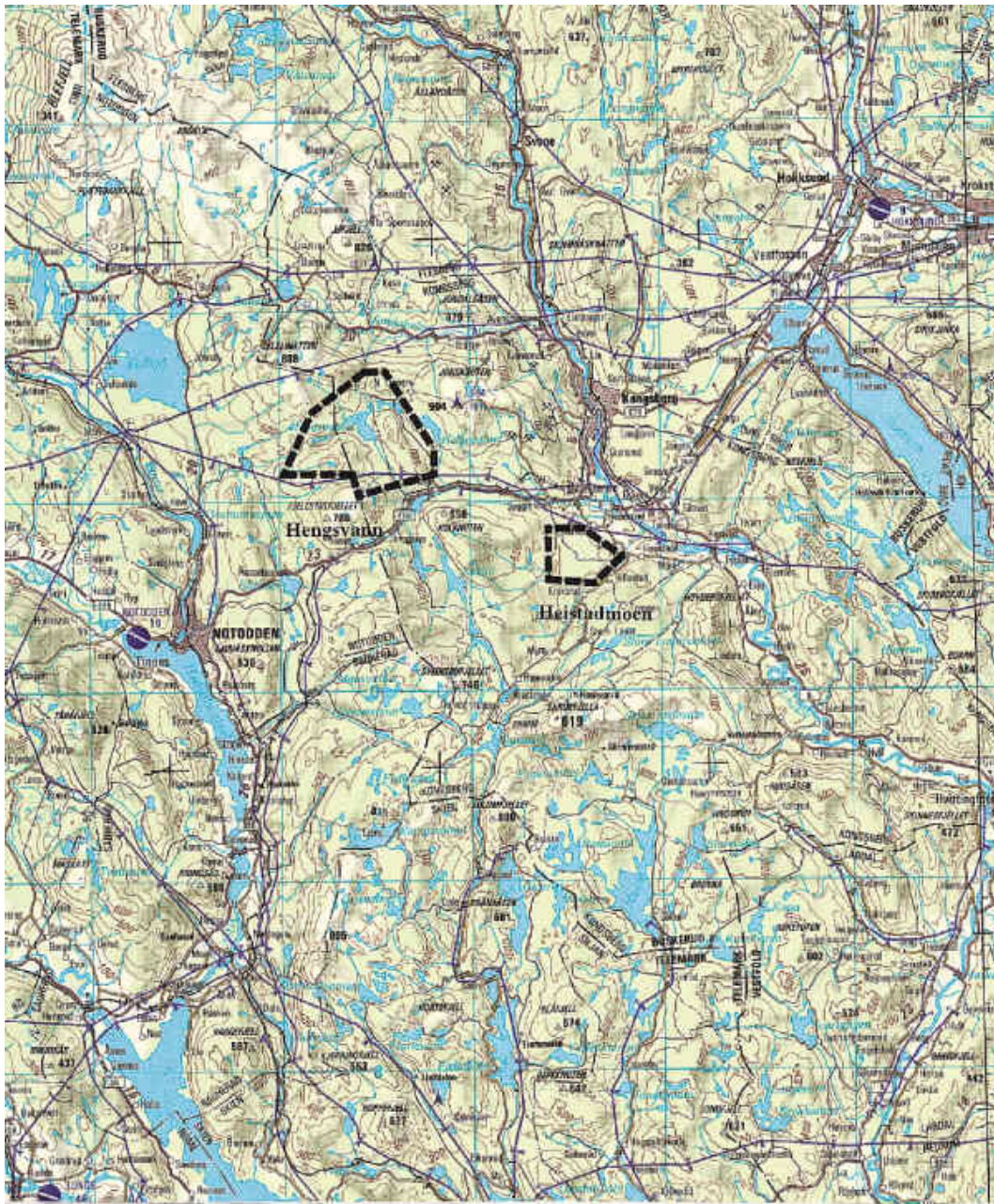

Avgrunnsdalen

Series	1501
NO 32-3	Edition 2

5 0 5 kilometer

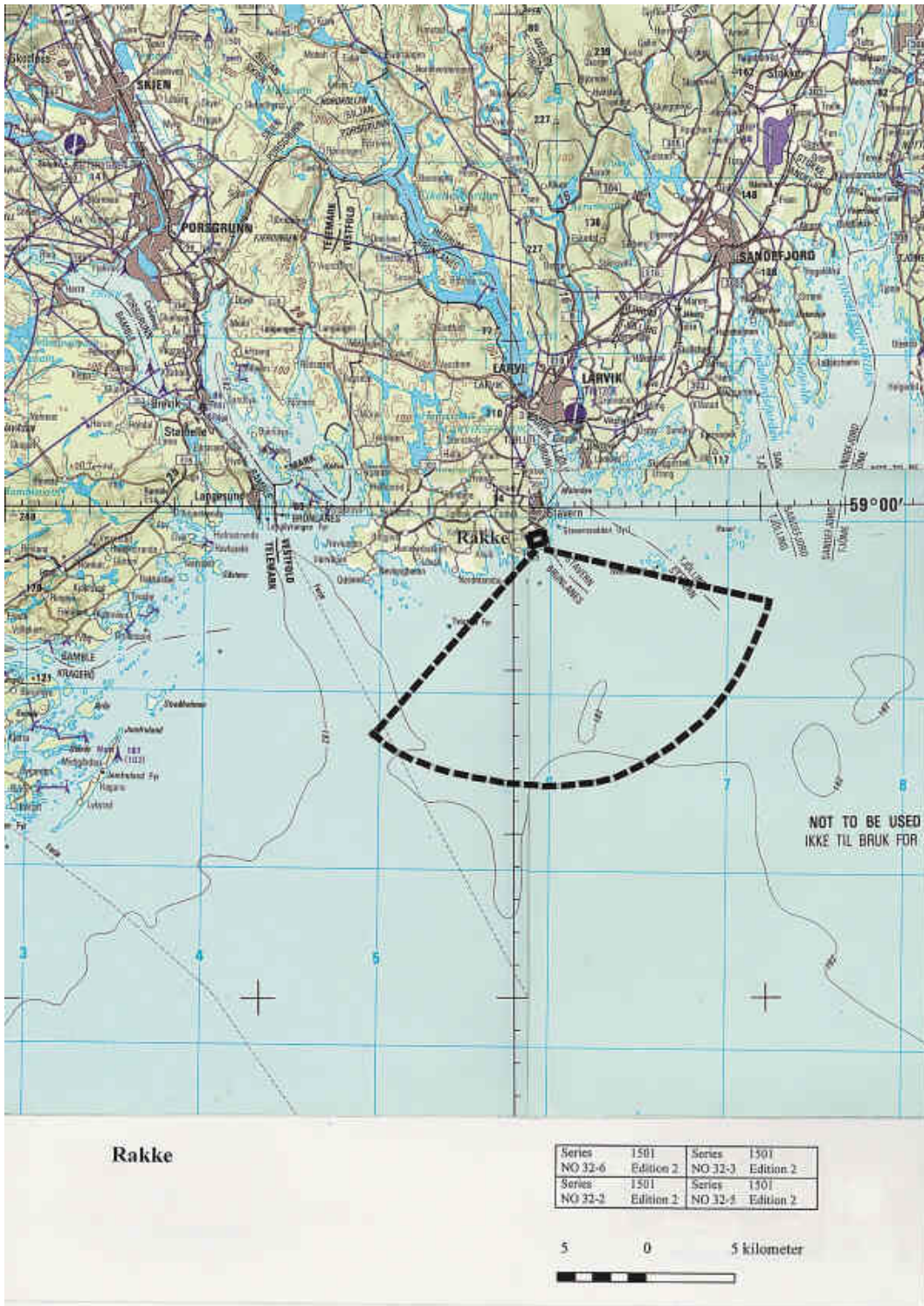

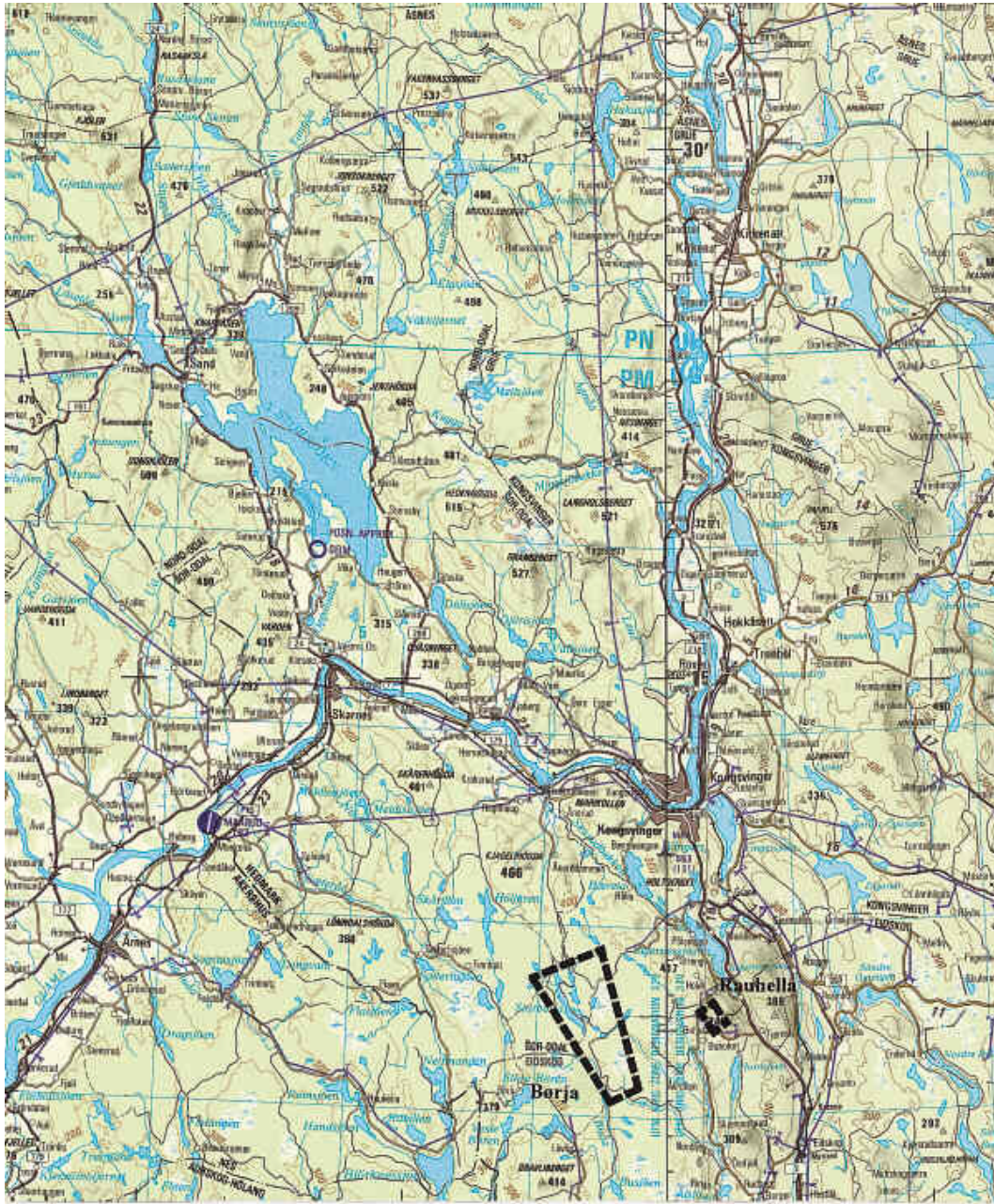
Hengsvann
Heistadmoen

Series	1501	
NO 32-2	Edition 2	

5 0 5 kilometer

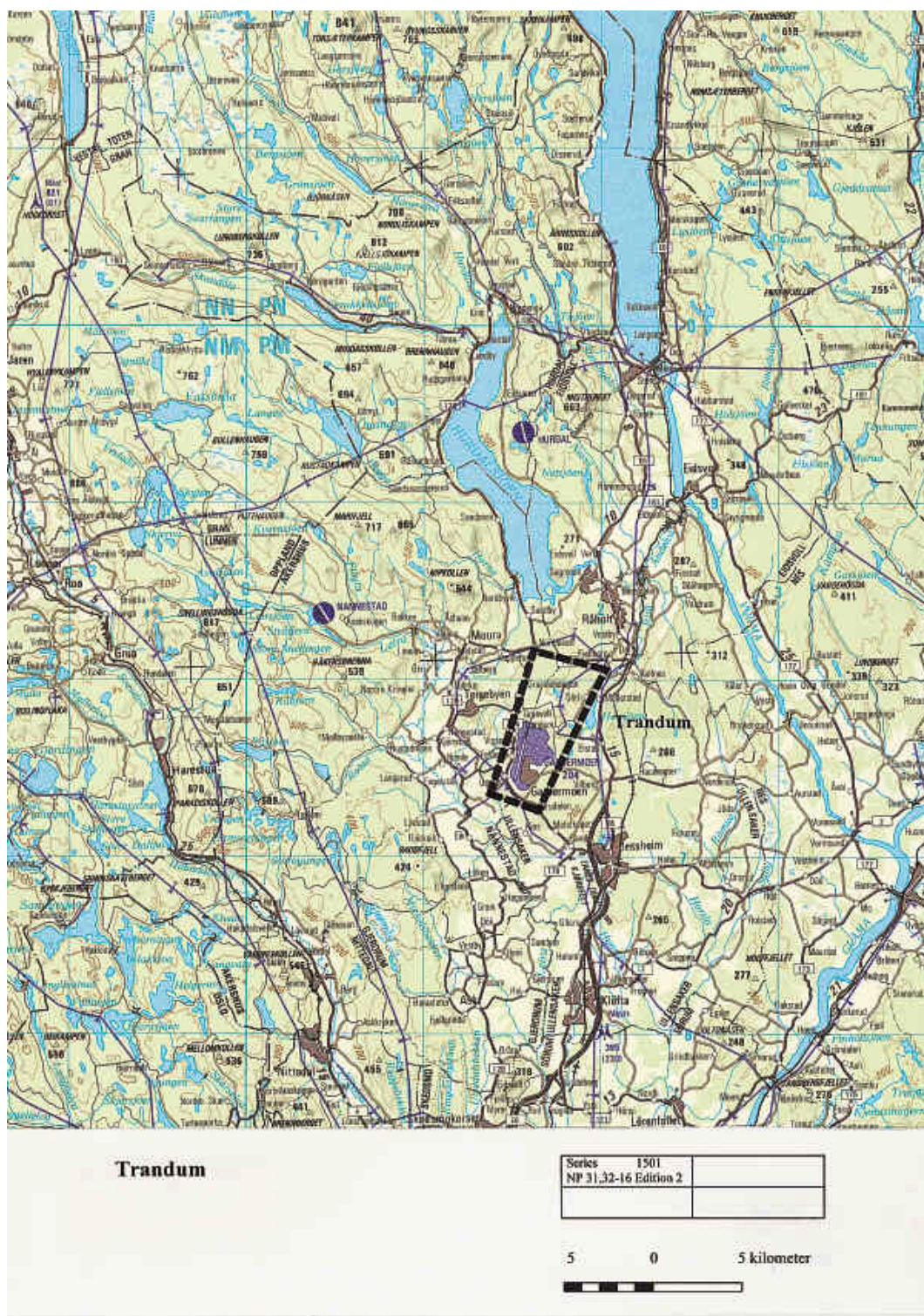

Borja
Rauhella

Series	1501
NP 33,34-13	Edition 2
Series	1501
NP 31,32-16	Edition 2

5 0 5 kilometer

Ringerike

Series	1501
NP 31,32-16 Edition 2	

5 0 5 kilometer

Steinsjøen
Mjøsa
Bradalsmyra

Series	1501
NP 31.32-16 Edition 2	

5 0 5 kilometer

Haslemoen
Terningmoen

Series	1501
NP 31.32-16	Edition 2

5 0 5 kilometer

Syningen
Tisleidalen

Series	1501
NP 31_32-16	Edition 2
Series	1501
NP 31_32-15	Edition 2

5 0 5 kilometer

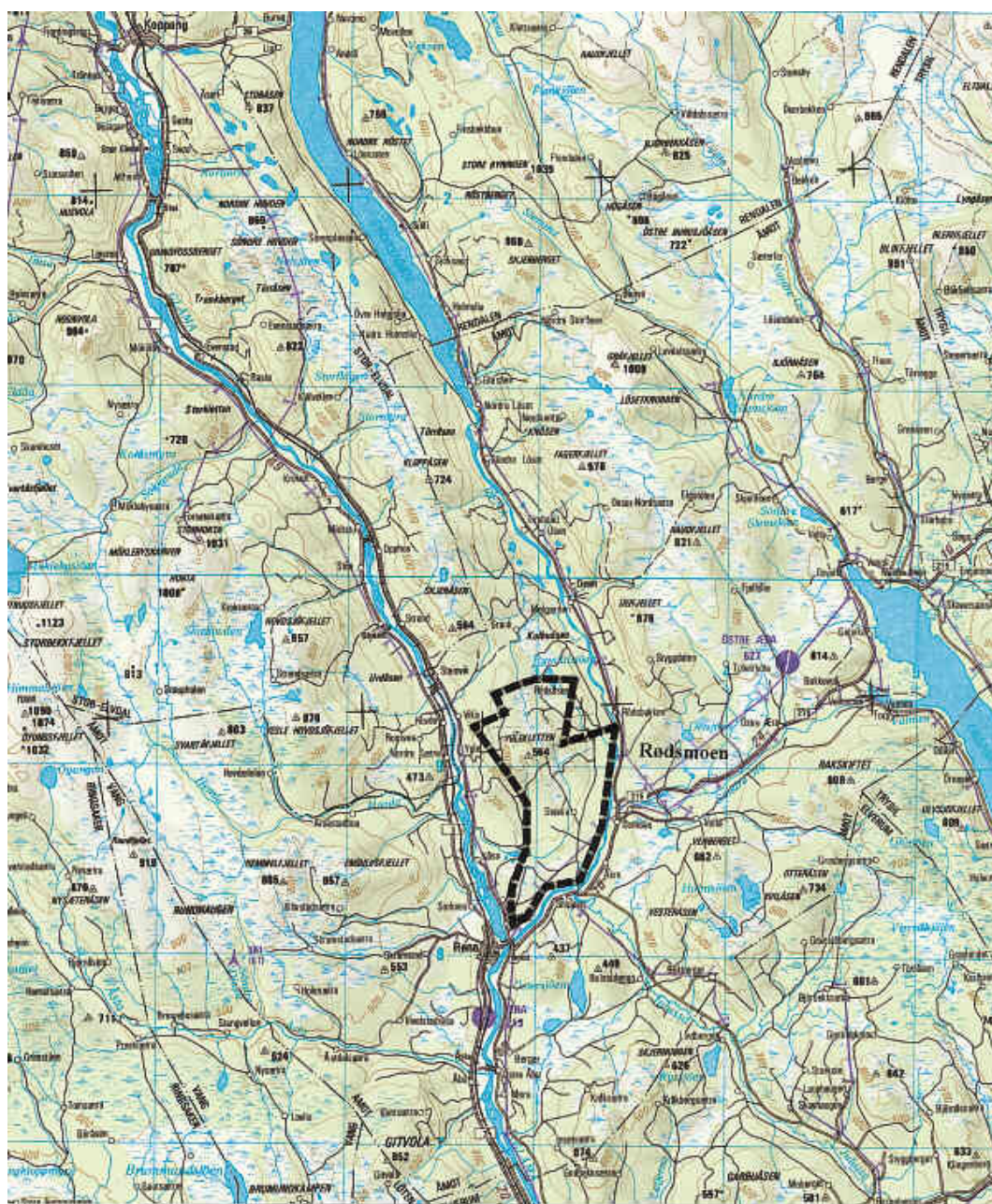

Kitilbu

Series	1501
NP 31.32-12 Edition 2	

5 0 5 kilometer

Rødmoen

Series	1501
NP 31,32-12	Edisjon 2

5 0 5 kilometer

Hjerkinnsletta
Lieslia

Series	1501
NP 31,32-8	Edition 2

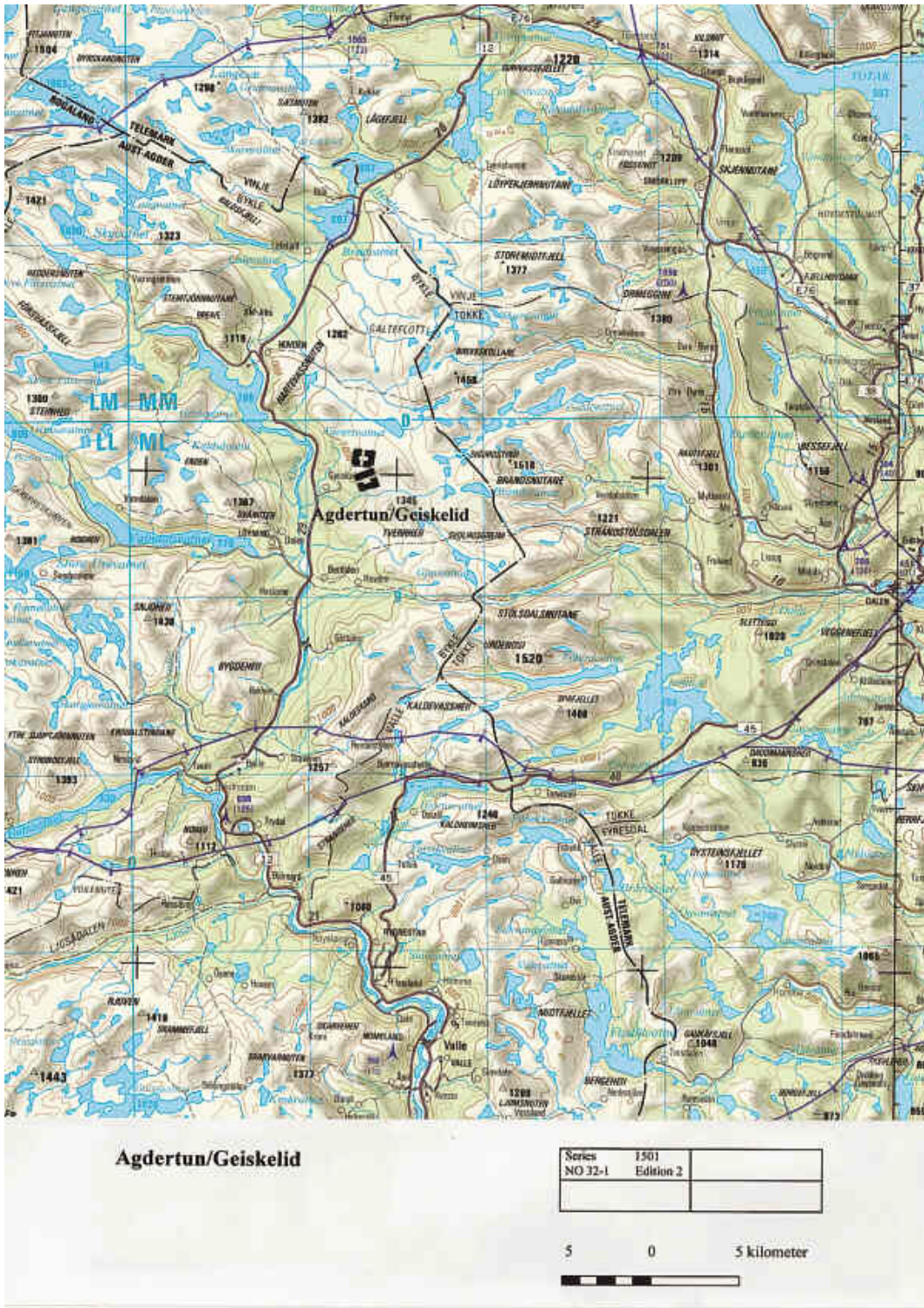

Evjemoen
Evjemoen (manøveromr.)
Gimlemoen

Series	1501
NO 32-4	Edition 2

5 0 5 kilometer

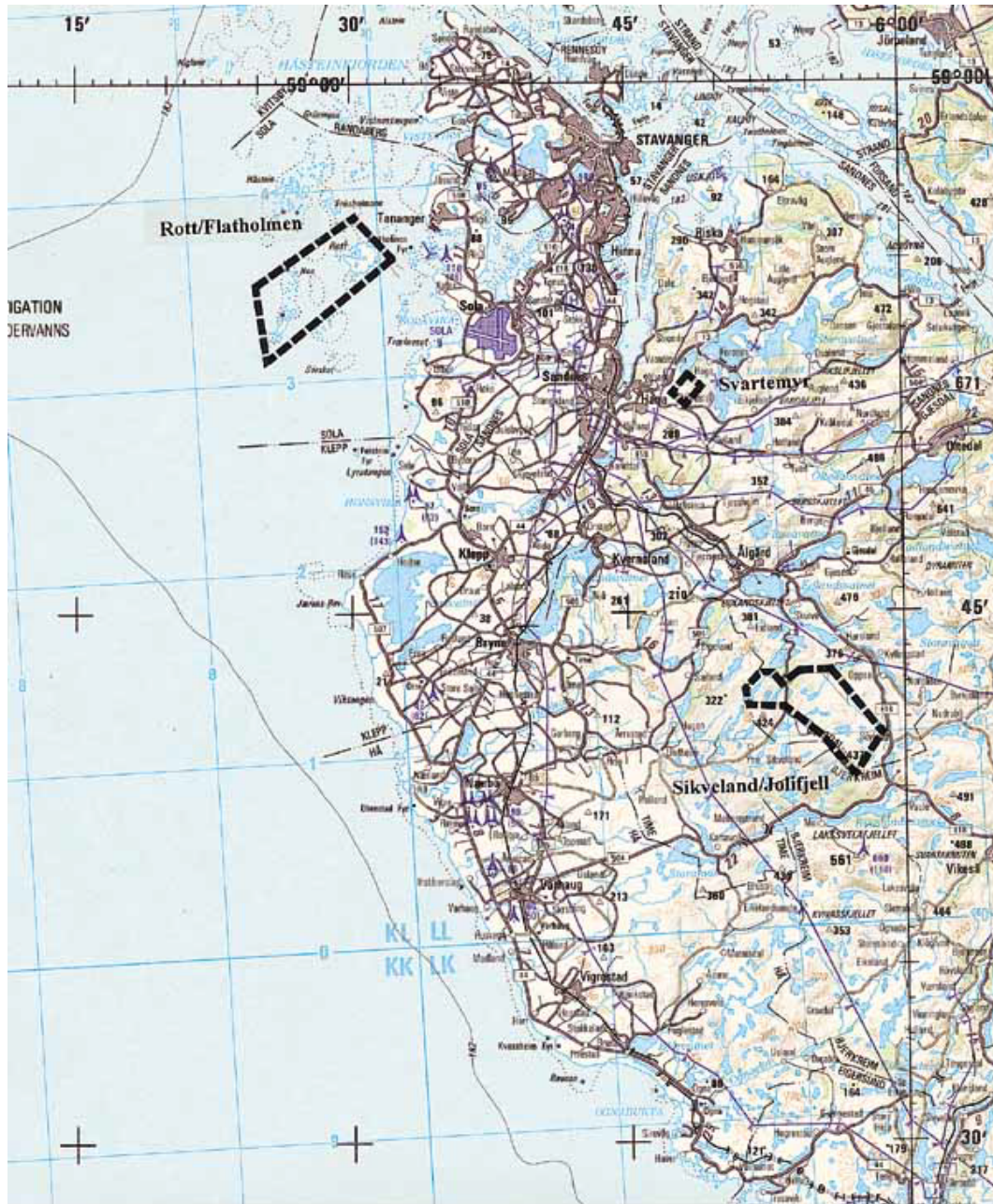

**Nedrebøheia
Vikedalsmoen**

Series	1501
NO 32-4	Edition 2

5 0 5 kilometer

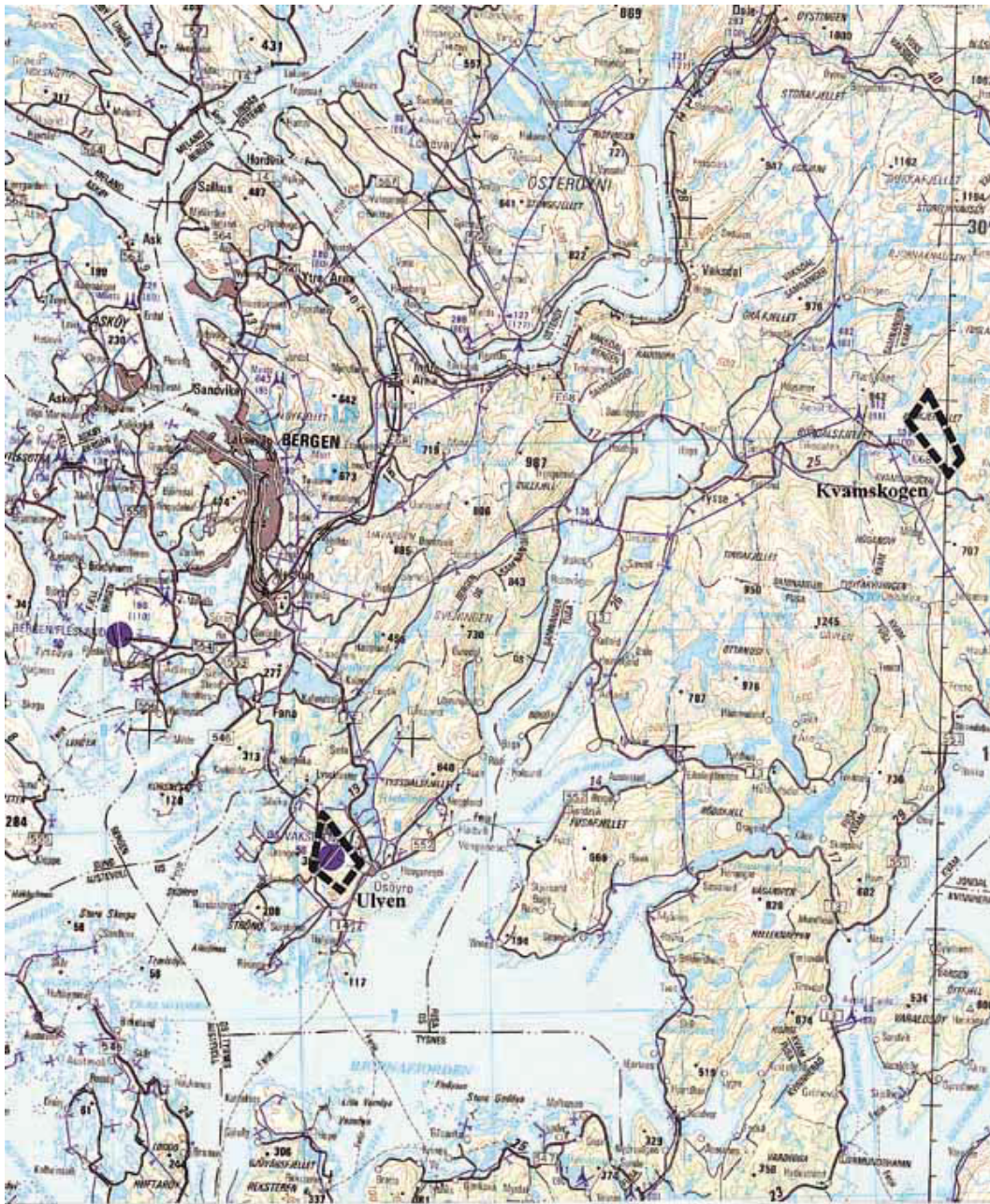
Rott/Flatholmen
Svartemyr
Sikveland/Jolifjell

Series	1501
NO 31-6	Edition 3

5 0 5 kilometer

Ulven
Kvamskogen

Series 1501	
NP 31.32-14 Edition 2	

5 0 5 kilometer

Telavåg, land
Telavåg, sjø

Series	1501
NP 31,32-14	Edisjon 2

5 0 5 kilometer

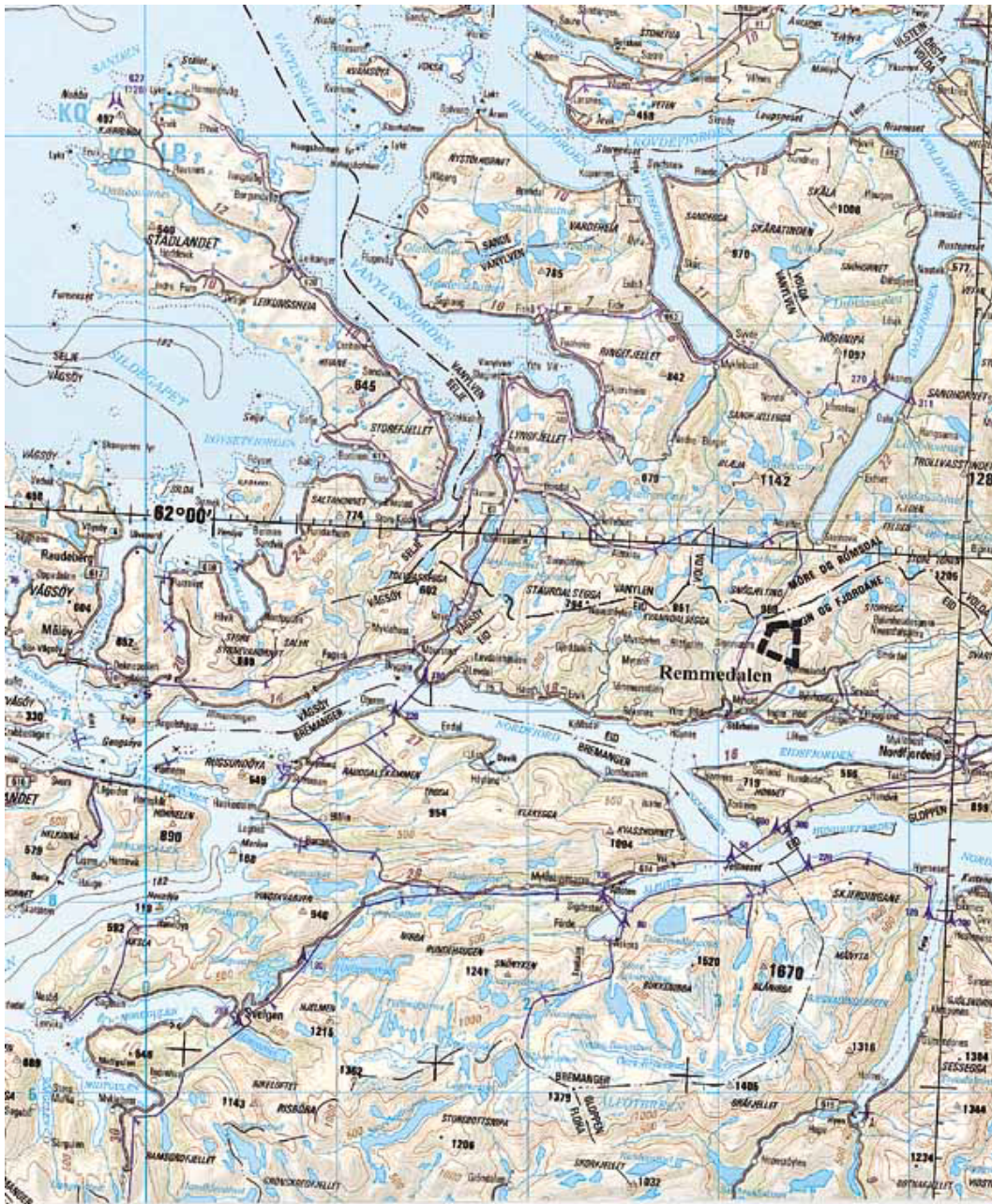

Kråkenesmarka
Nesje fort

Series	1501
NP 31.32-10	Edition 3

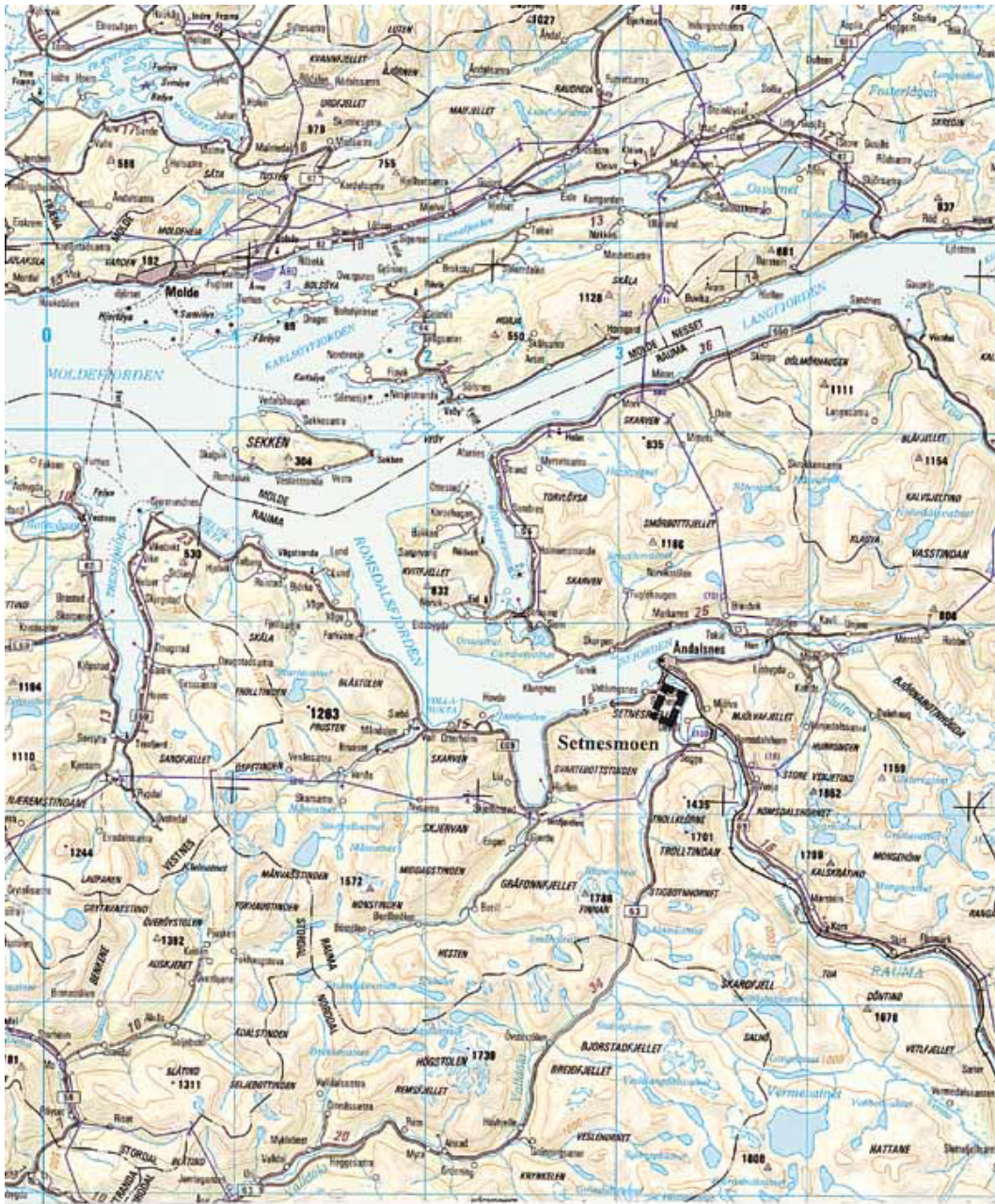

Remmedalen

Series	1501
NP 31,32-6	Edition 3
Series	1501
NP 31,32-10	Edition 3

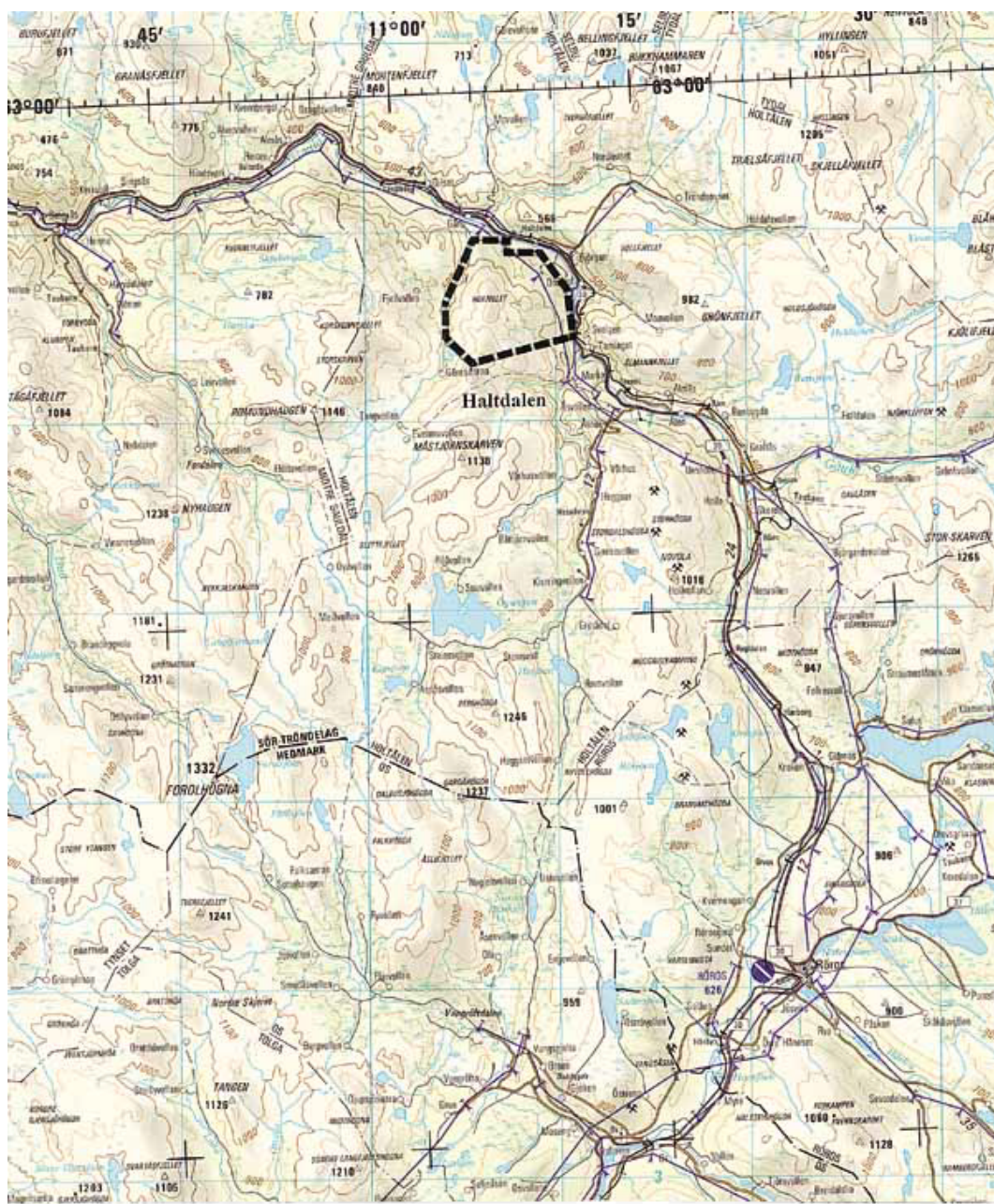

Setnesmoen

Series	1501
NP 31,32-7	Edition 3

5 0 5 kilometer

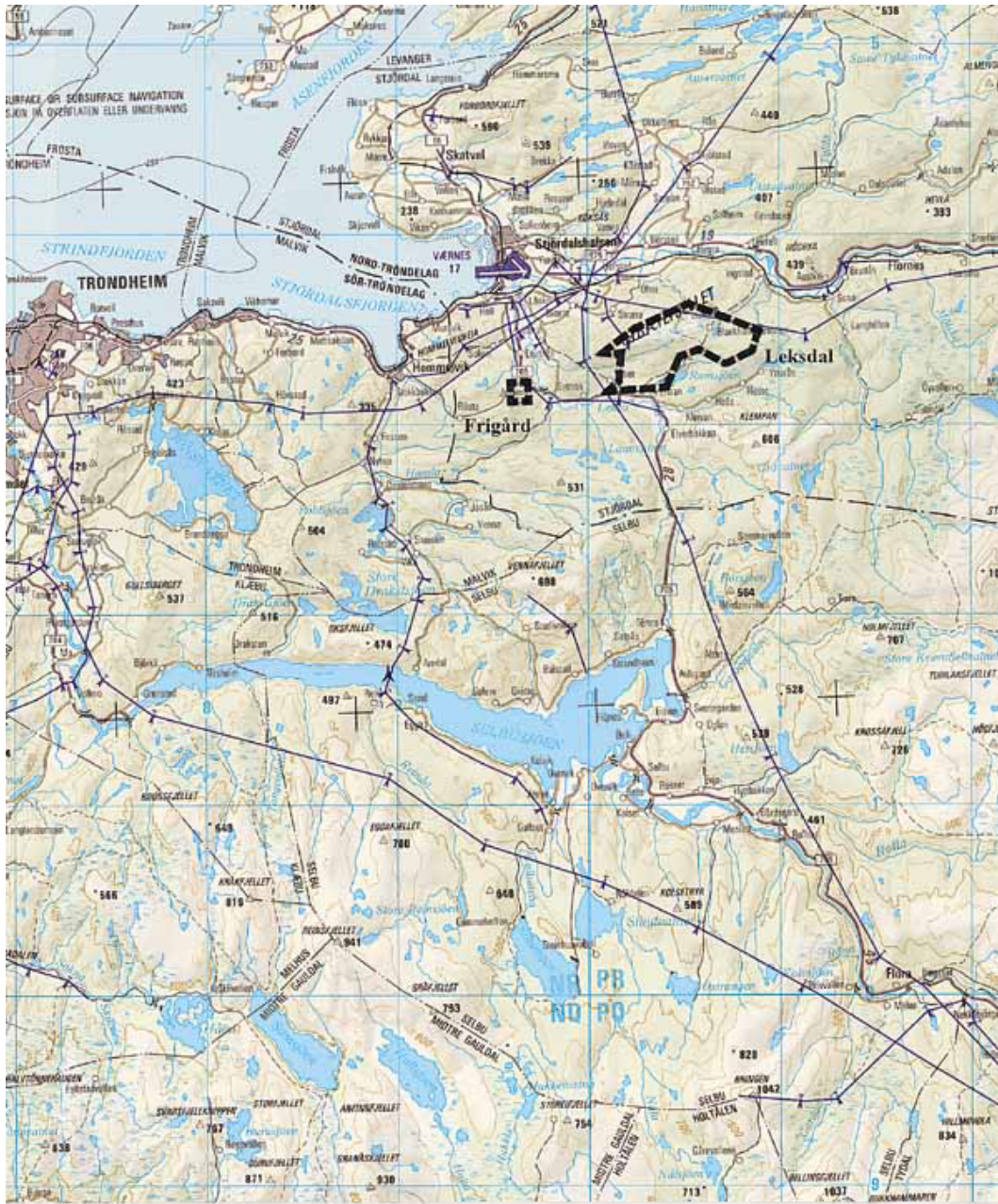

Haldalen

Series	1501
NP 31,32-8	Edition 2

5 0 5 kilometer

Leksdal
Frigård

Series	1501
NP 31,32-4	Edition 2

5 0 5 kilometer

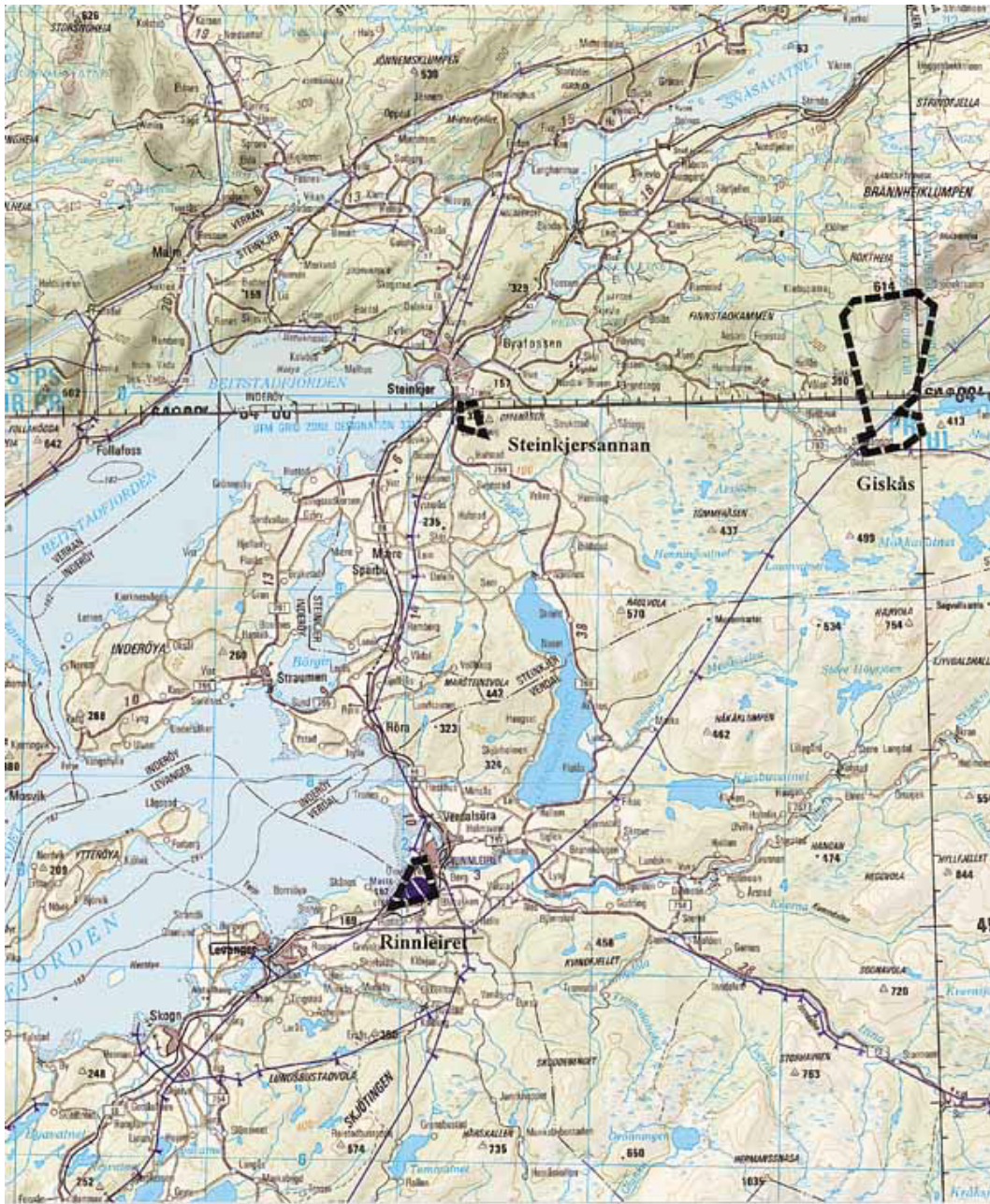

Brekken
Gurulia (Hysnes)

Series	1501
NP 31,32-4	Edition 2

5 0 5 kilometer

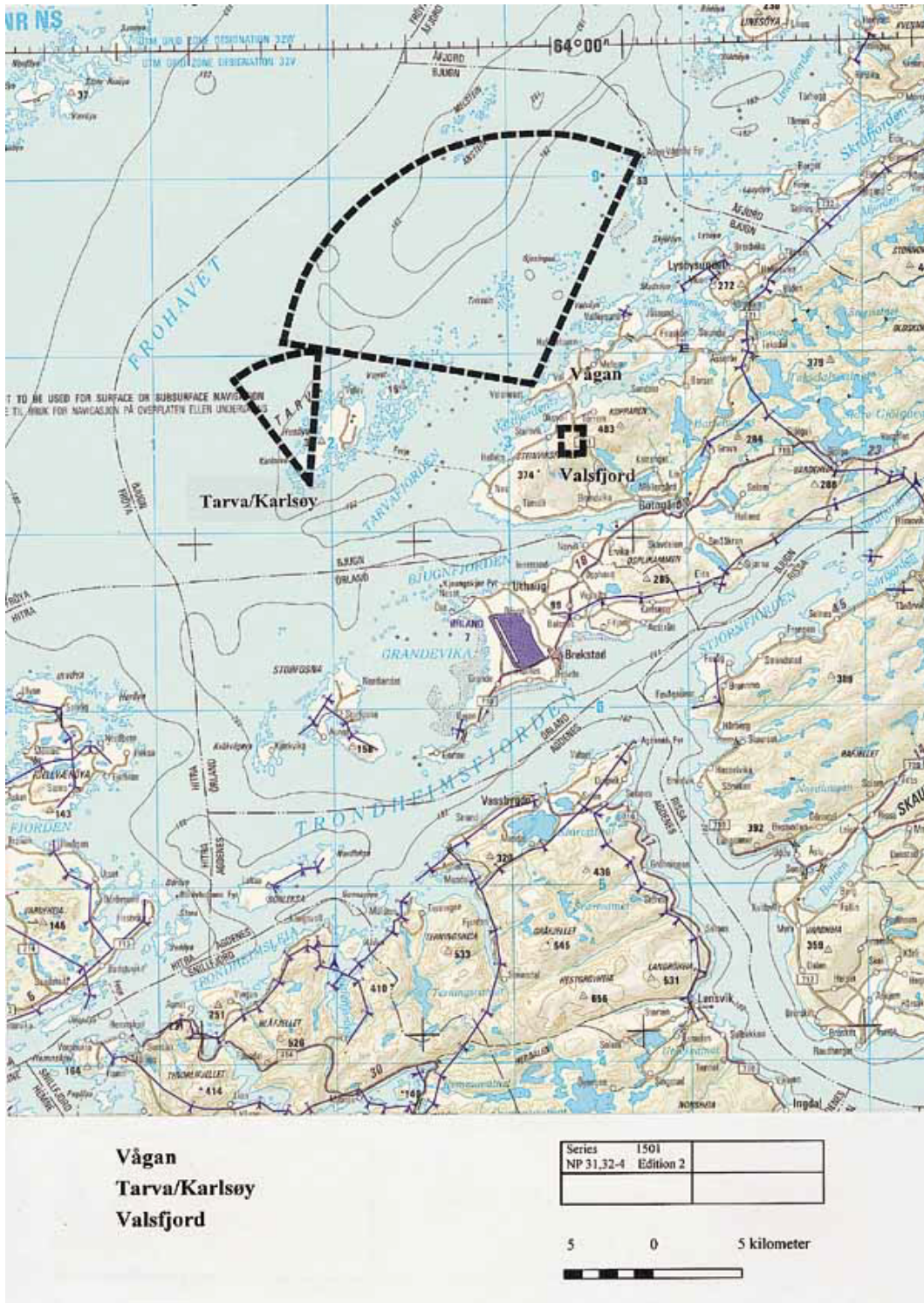

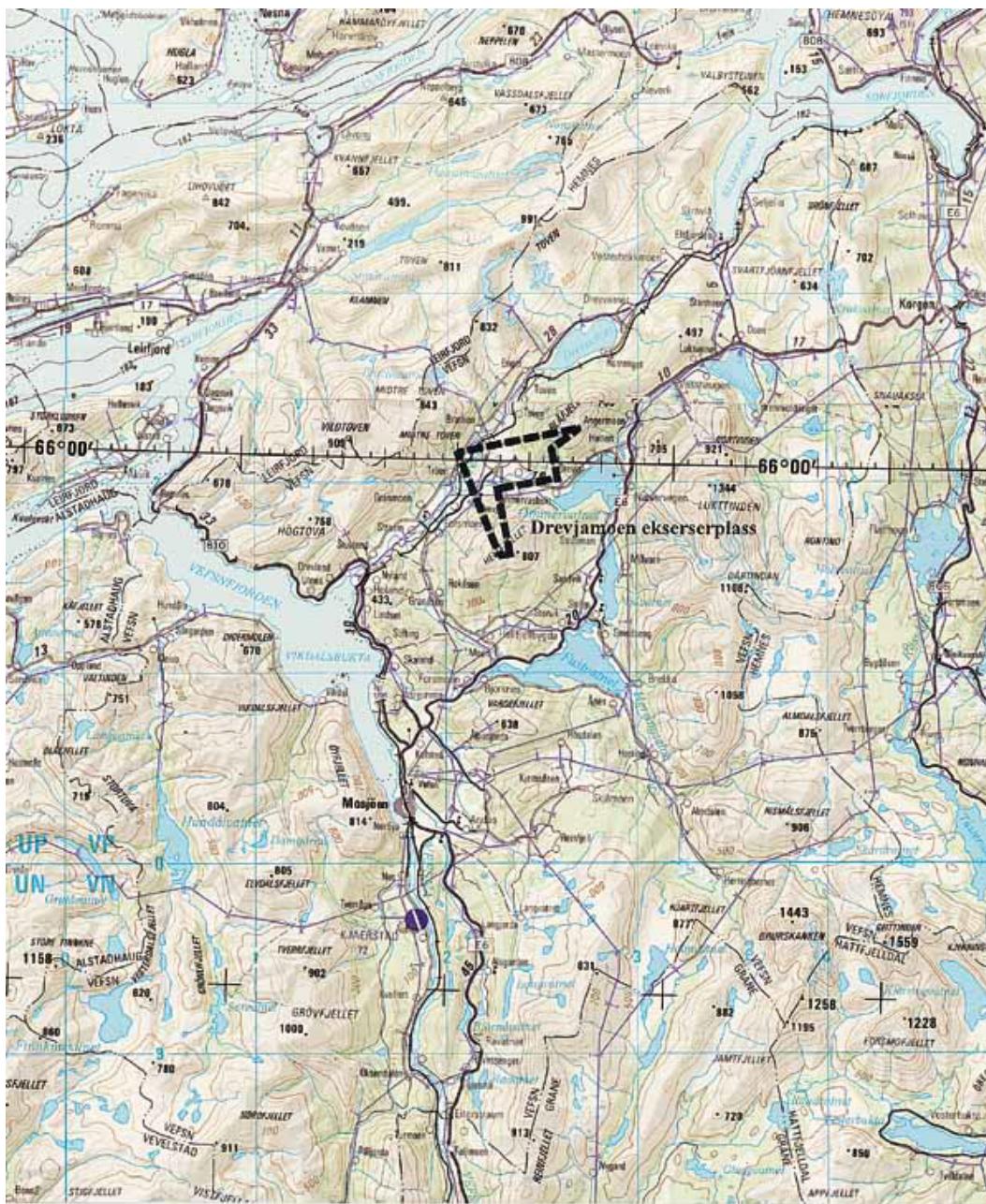
Steinkjersannan
Giskås
Rinnleiret

Series	1501
NP 31,32-4	Edition 2
Series	1501
NQ 31,32-16	Edition 2

5 0 5 kilometer

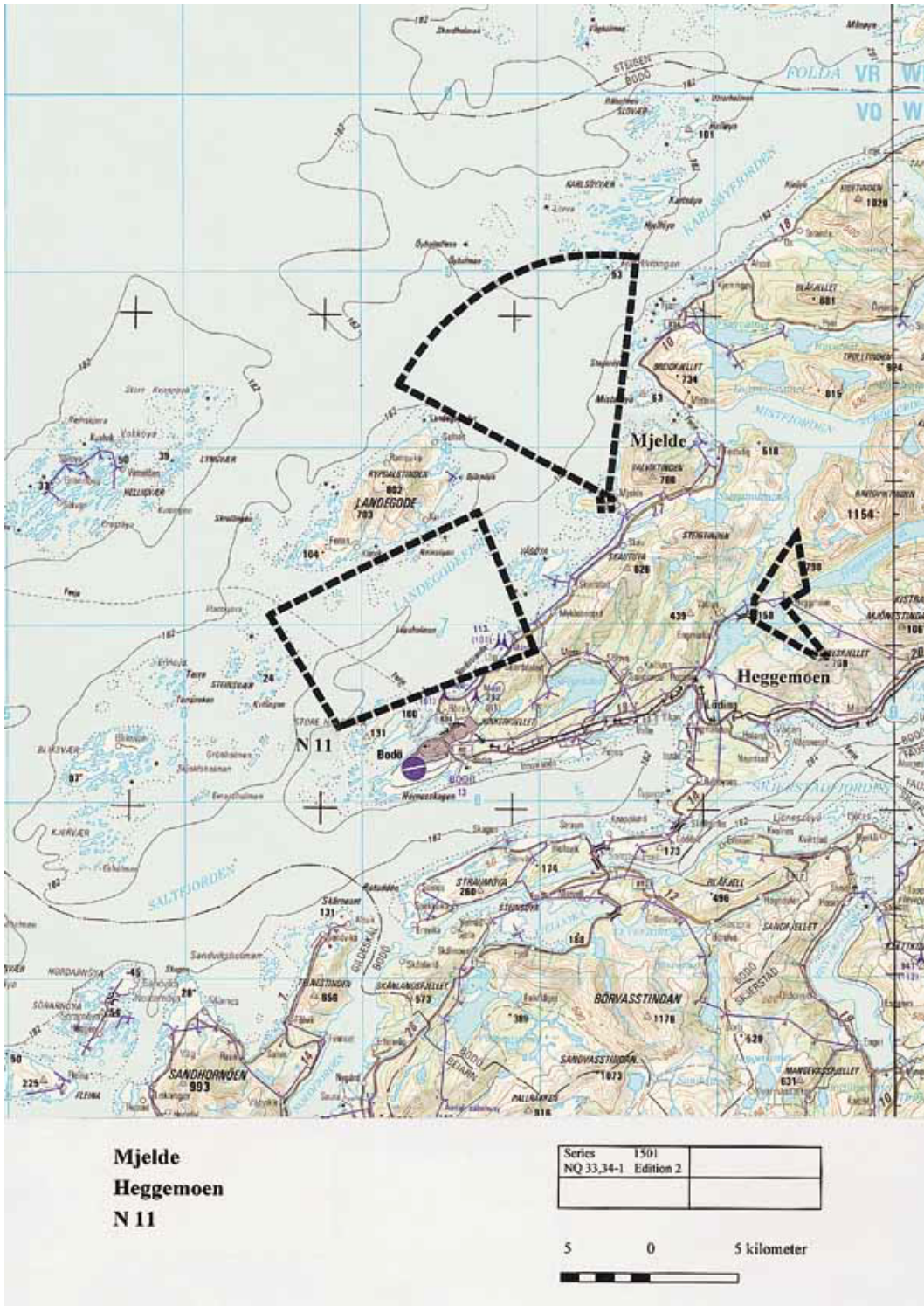

Drevjamoen ekserserplass

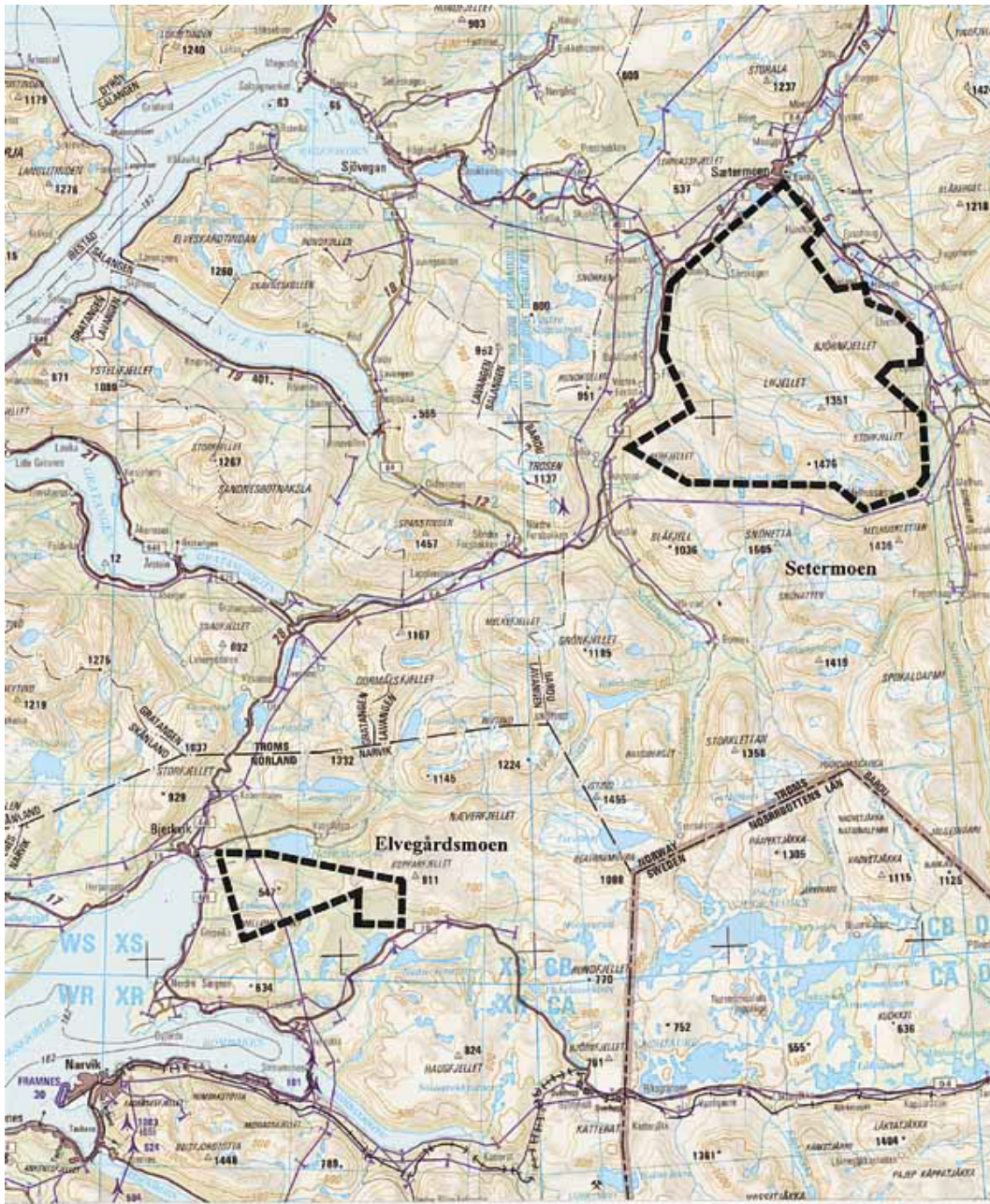
Series	1501	
NQ 33,34-9	Edition 2	
Series	1501	
NQ 33,34-5	Edition 2	

5 0 5 kilometer

Setermoen
Elvegårdsmoen

Series	1501
NR	33.34-11 Edition 3

5 0 5 kilometer

Sørlimarka

Series	1501
NR	33.34-11 Edition 3

5 0 5 kilometer

**Blåtind
Mauken**

Series	1501
NR 33,34-R	Edition 2

5 0 5 kilometer

Kvenvik

Series	1501
NR 33,34-9	Edition 2

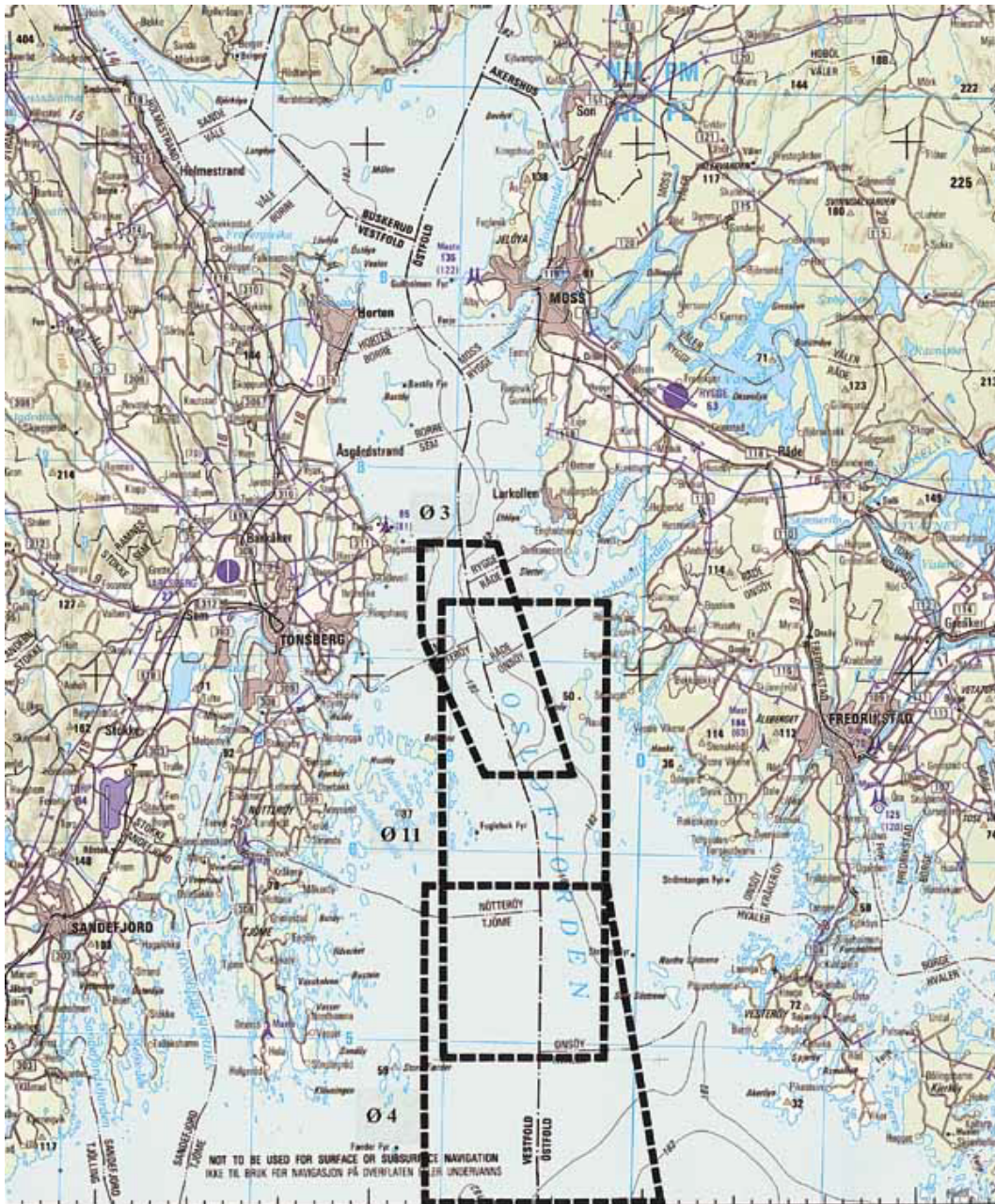
5 0 5 kilometer

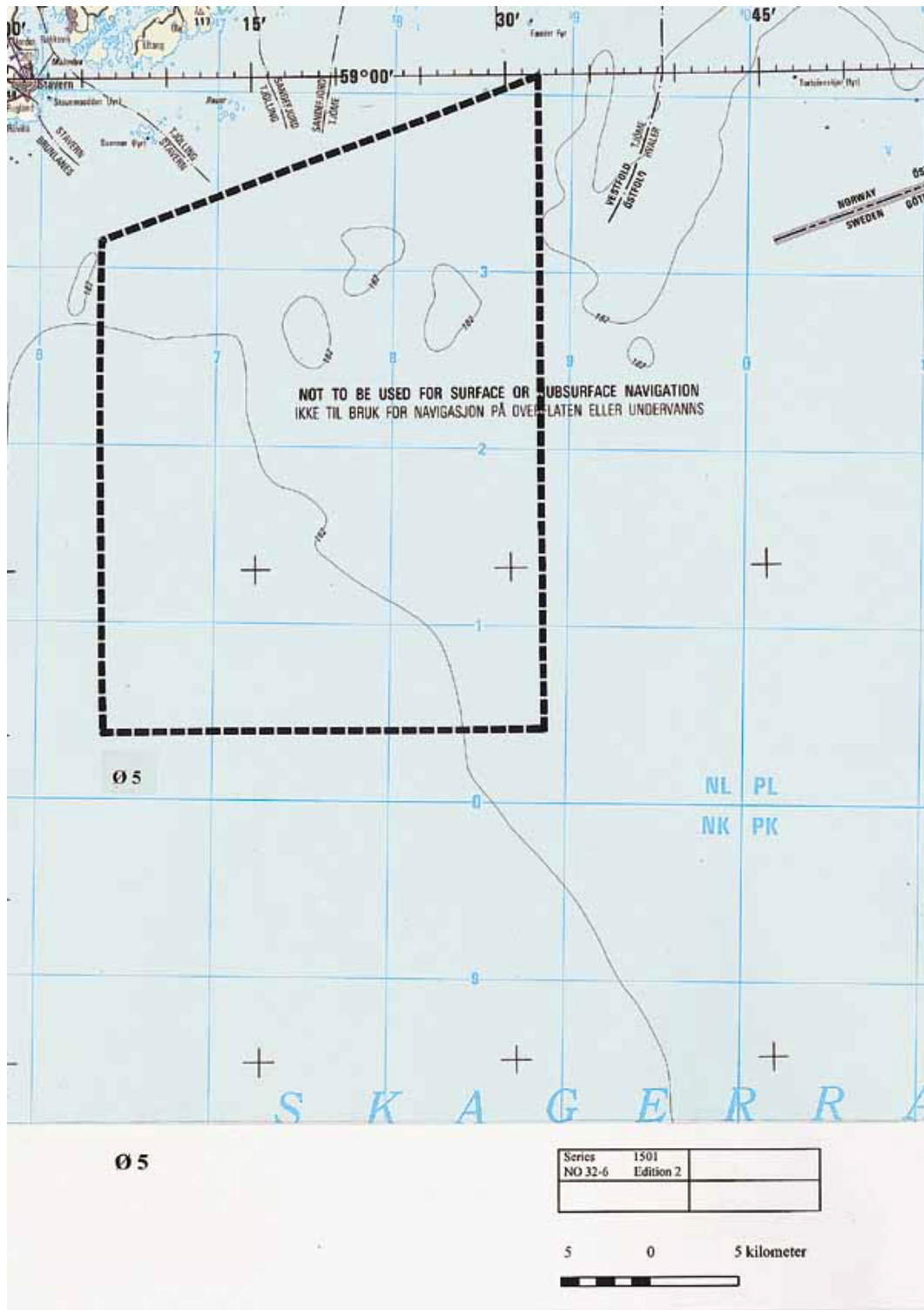

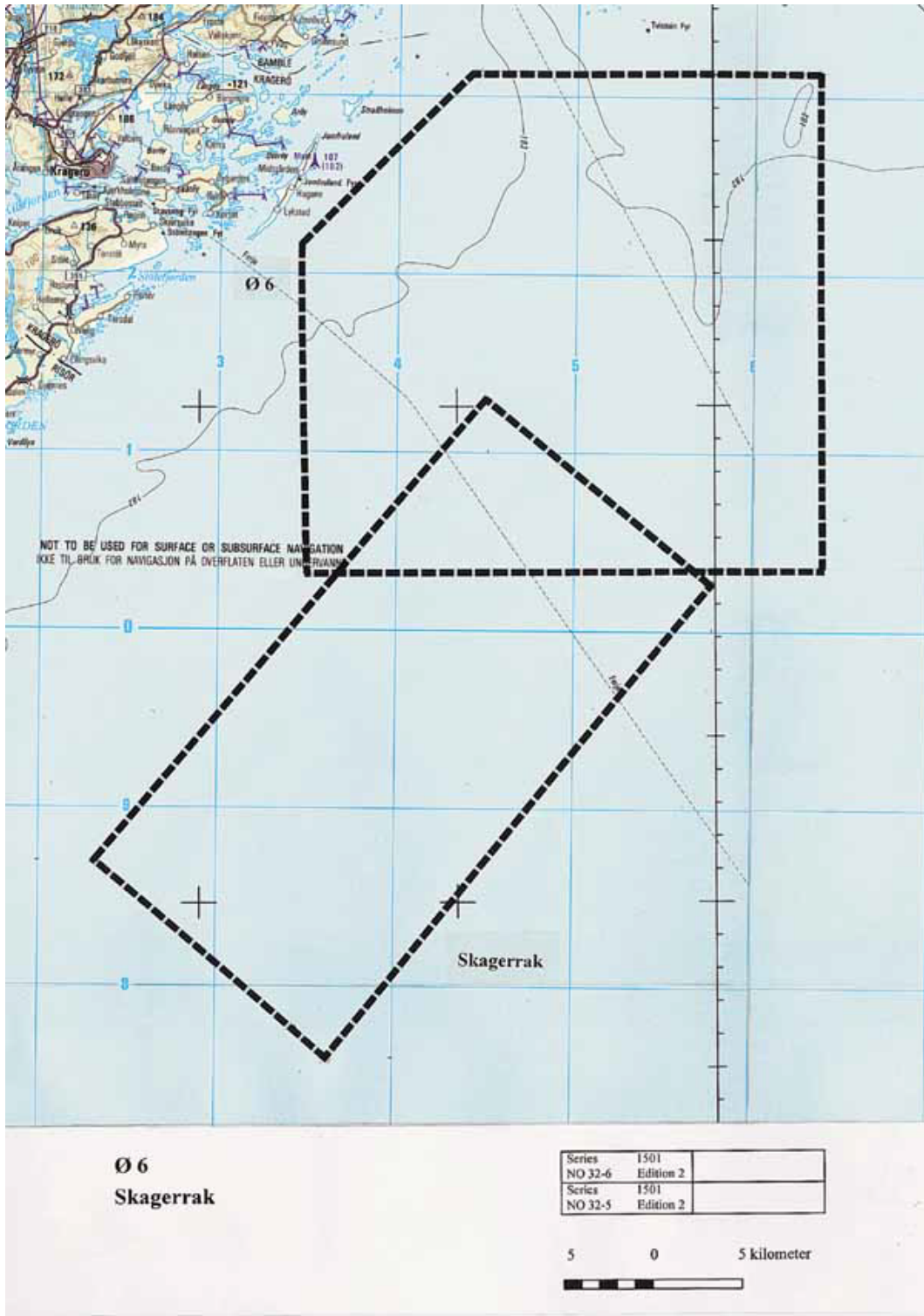
Ø 3
Ø 4
Ø 11

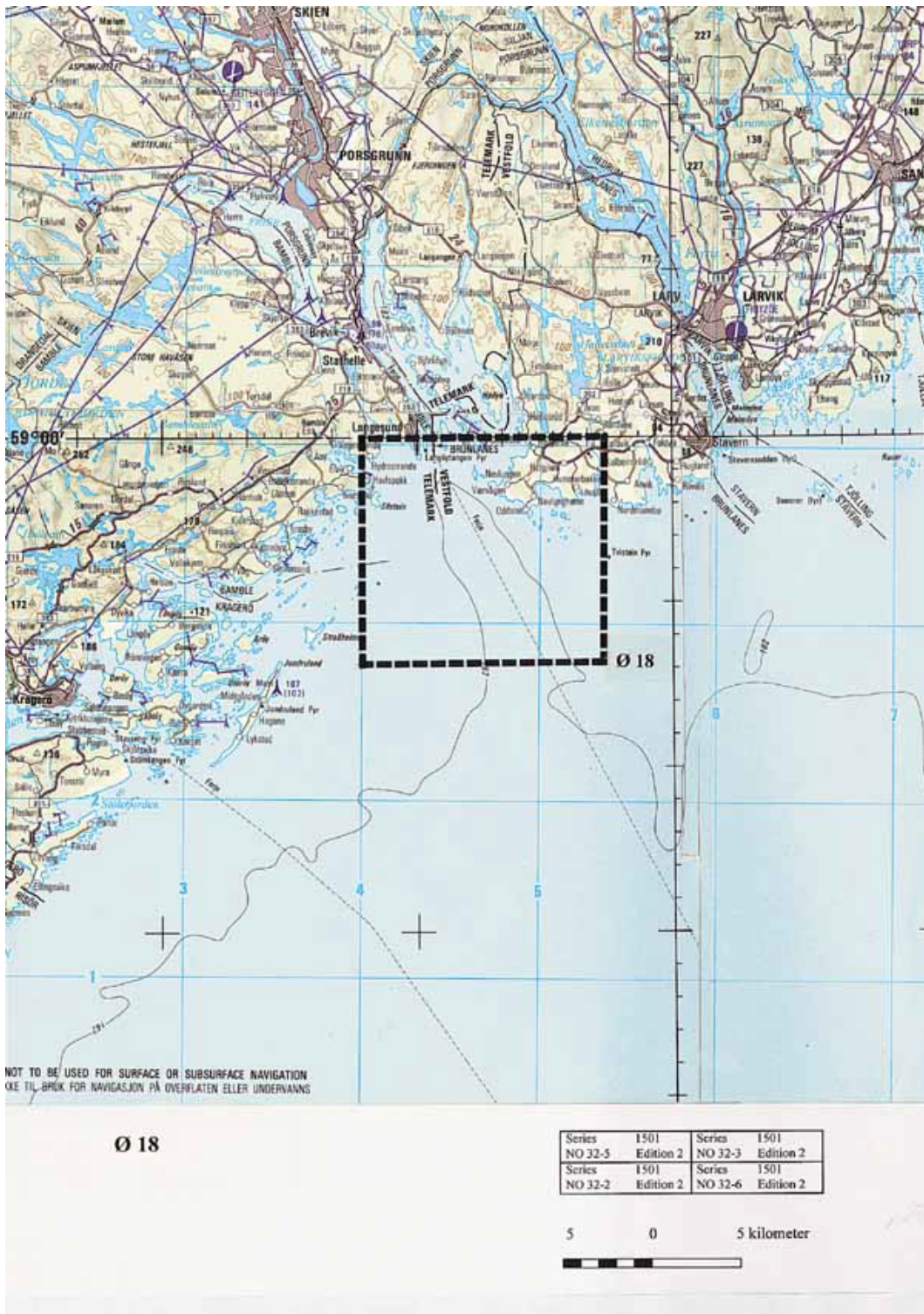
Series	1501
NO 32-3	Edition 2

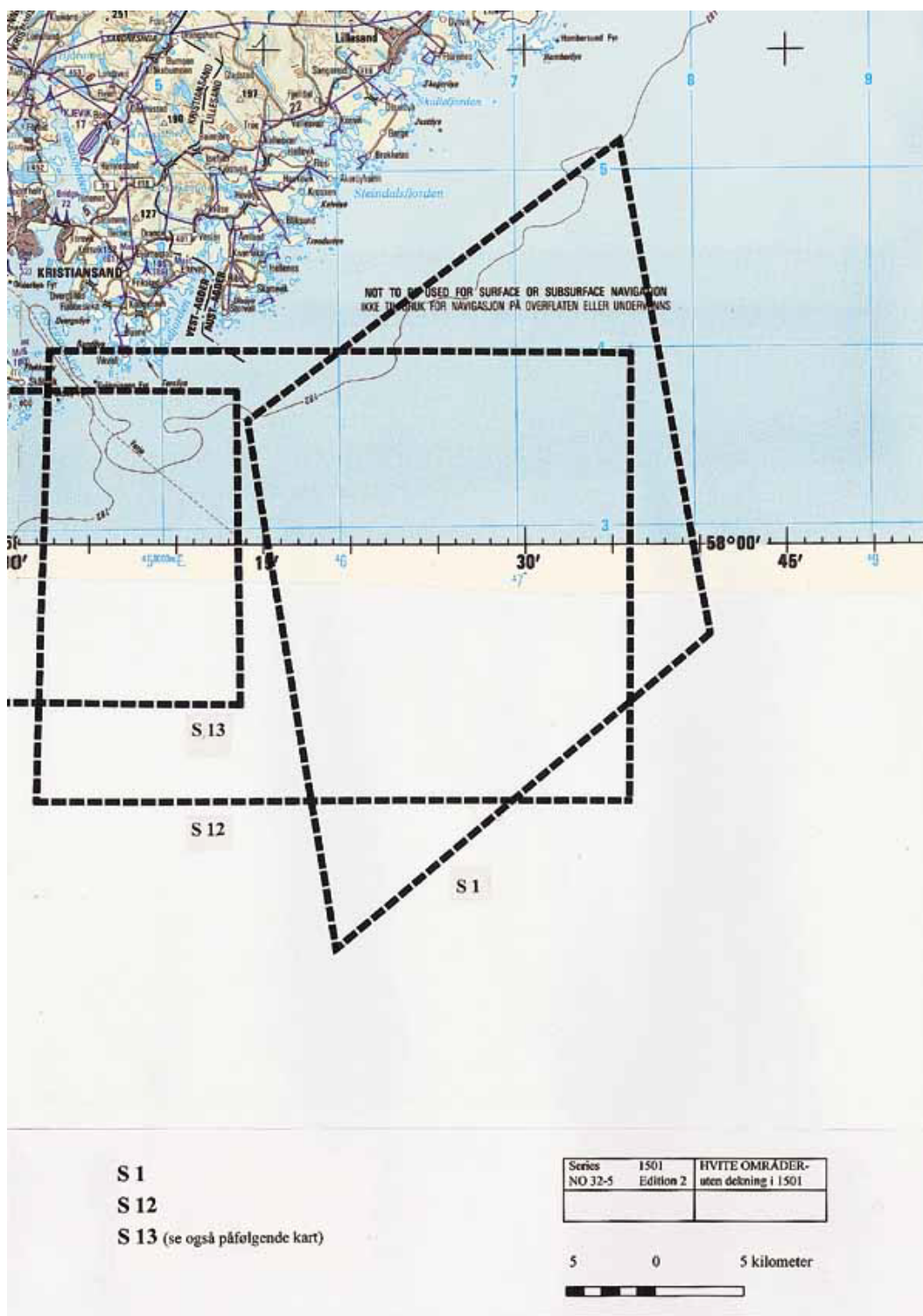
5 0 5 kilometer

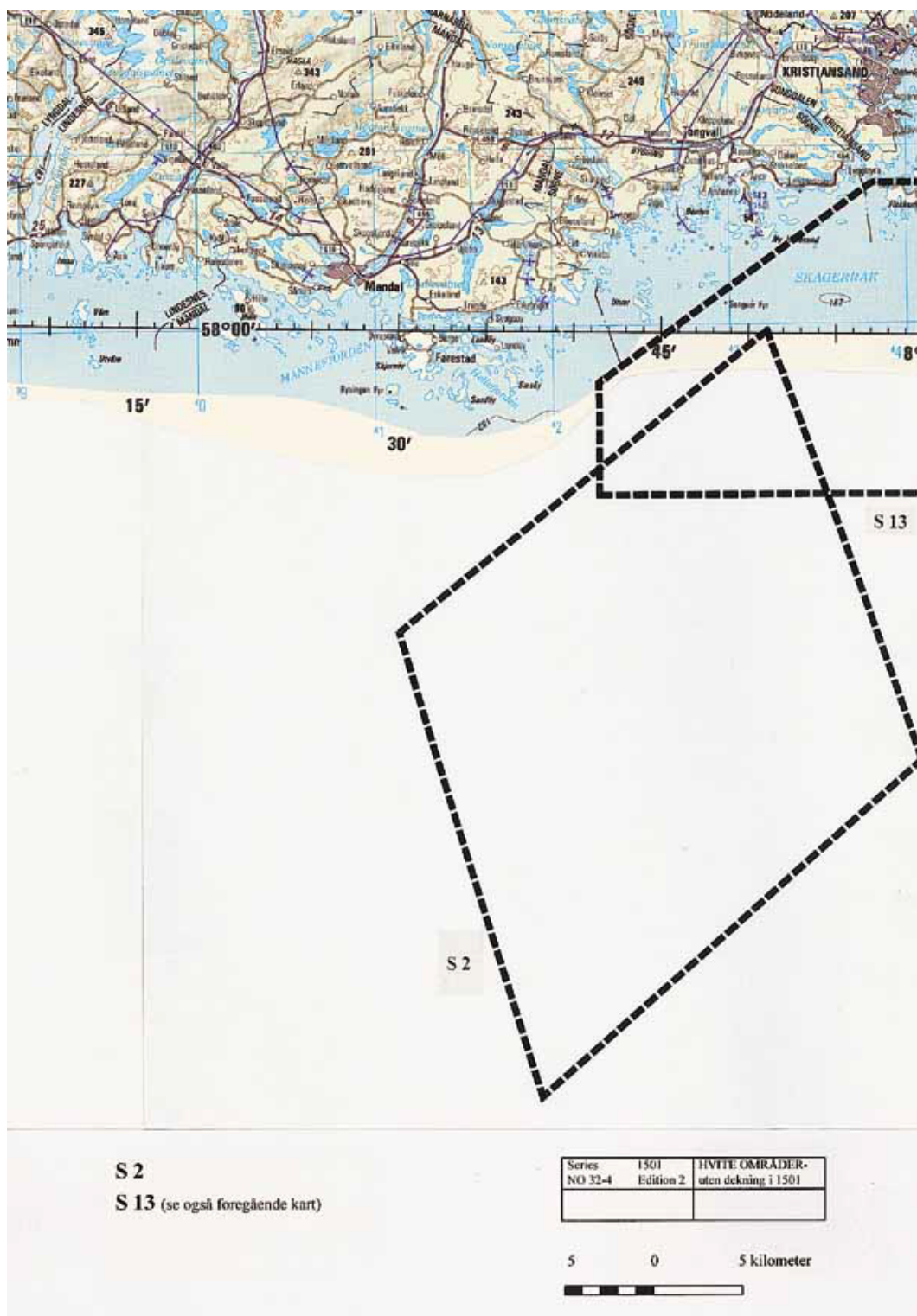

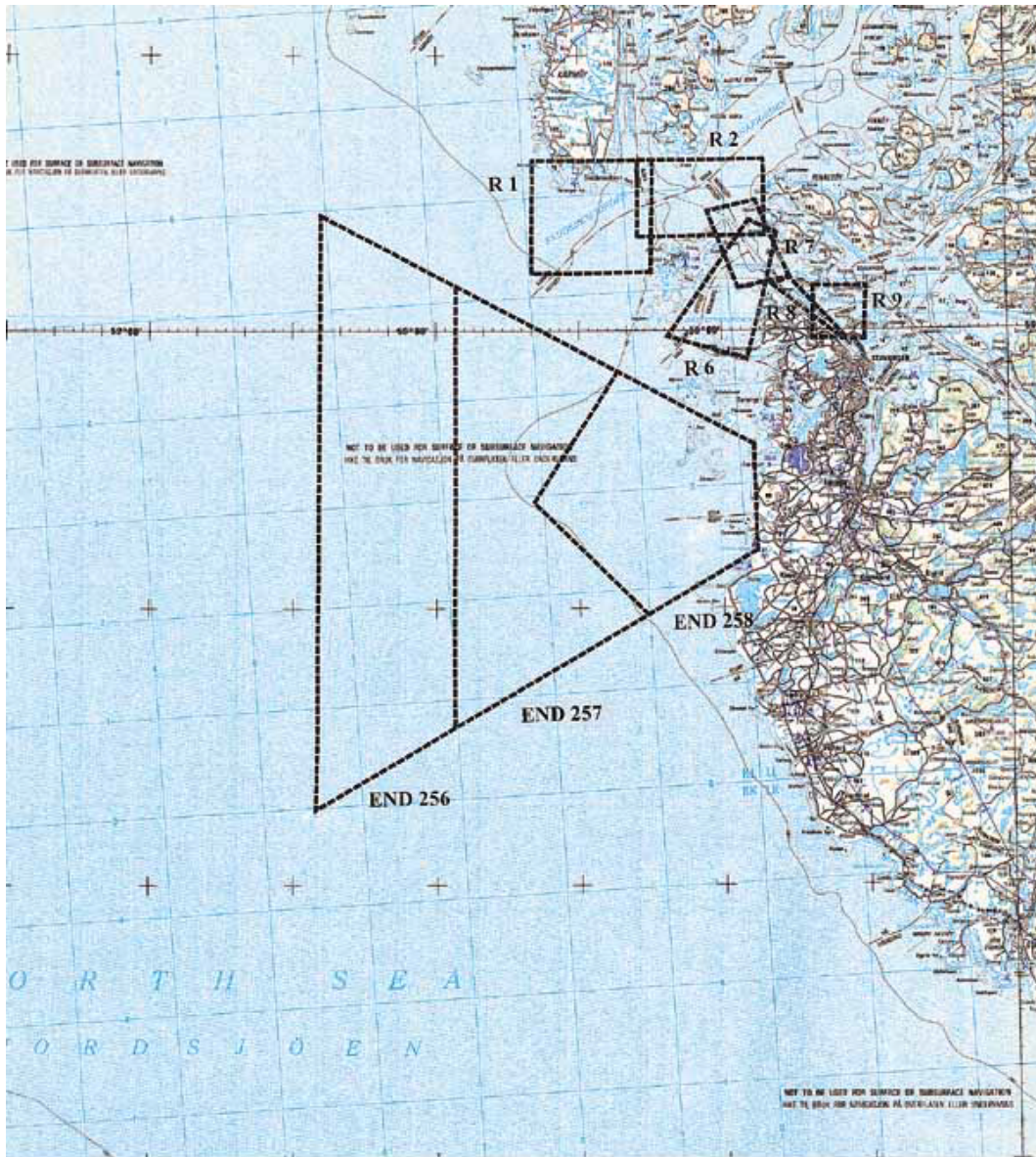

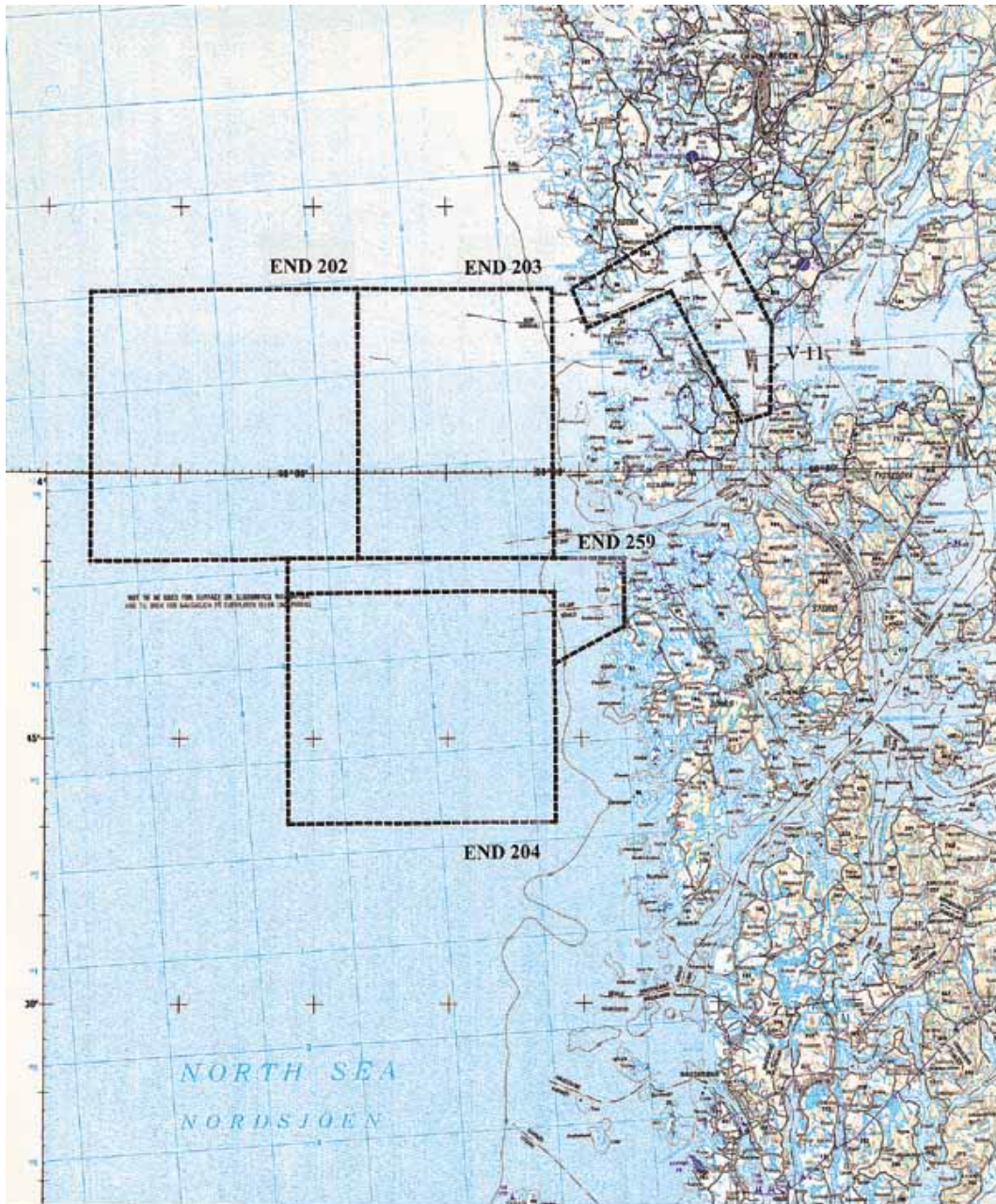

- R 1
- R 2
- R 6
- R 7
- R 8
- R 9
- END 256
- END 257
- END 258

Series	1501	
NO 31-6	Edition 3	
Series	1501	
NO 31-3	Edition 3	

10 0 10 kilometer

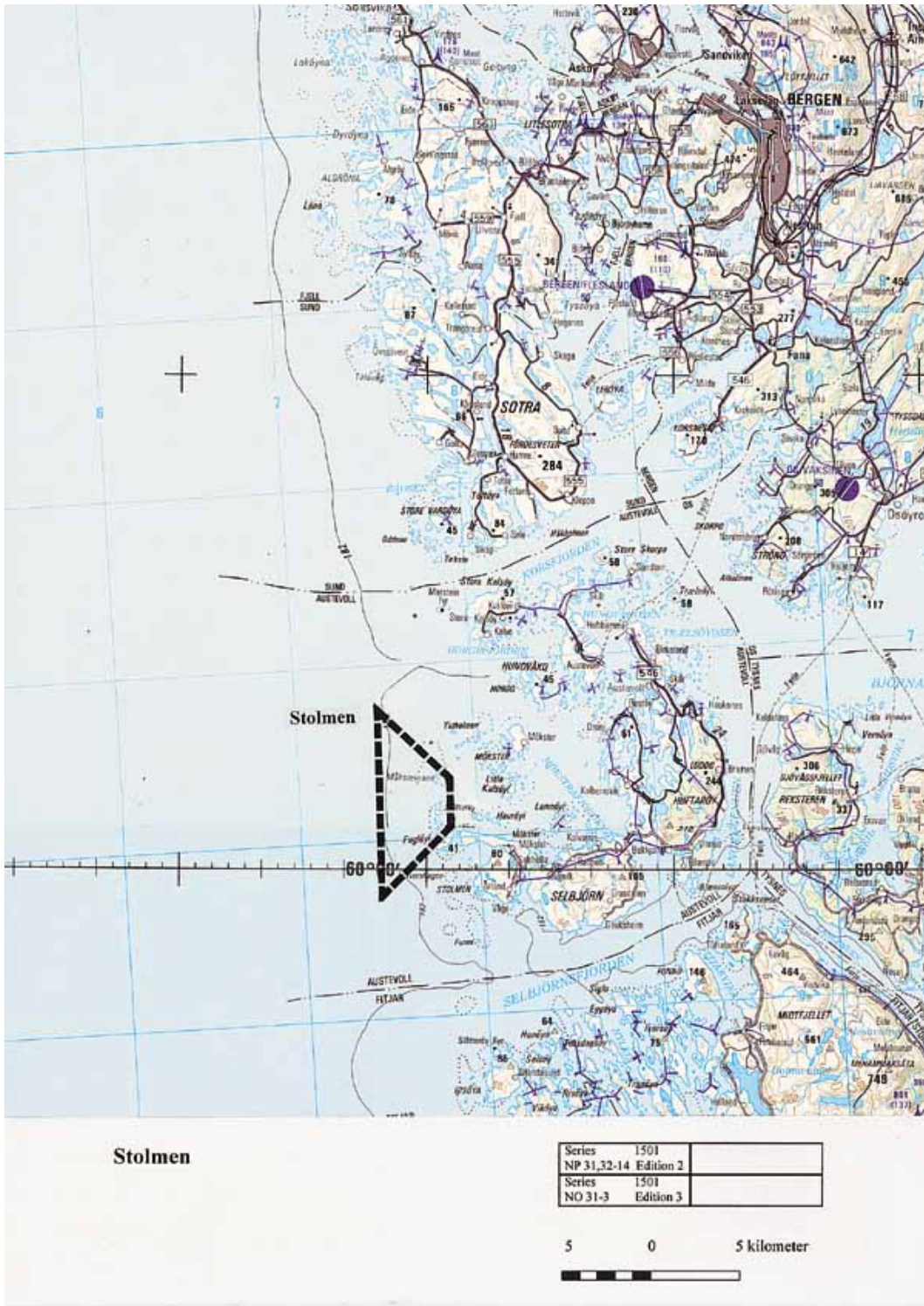
V 11
END 202
END 203
END 204
END 259

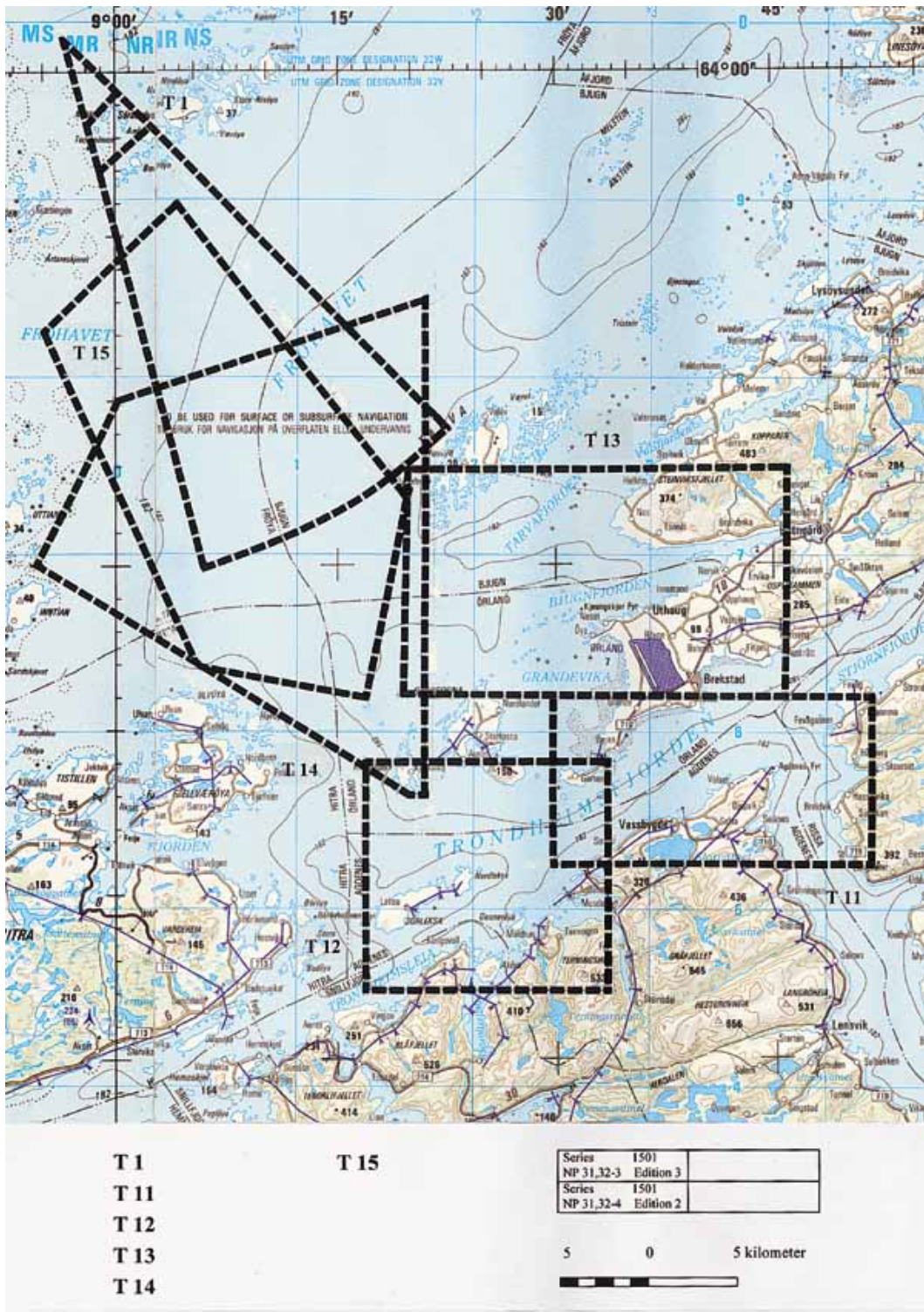
Series	1501	HVITE OMRÅDER-
NP 31, 32-14	Edition 2	uten dekning i 1501
Series	1501	
NO 31-3	Edition 3	

10 0 10 kilometer

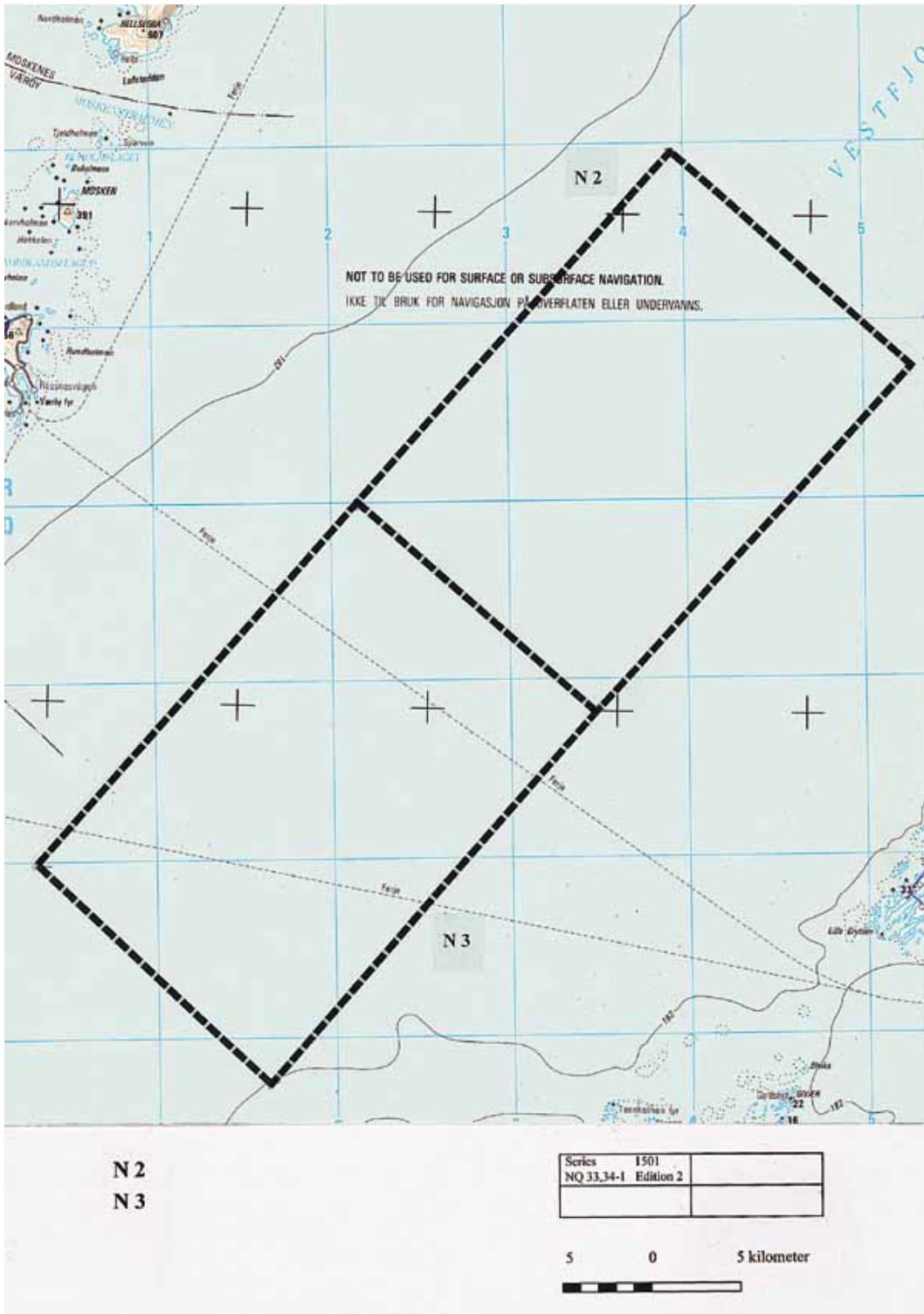
ACE NAVIGATION.
ELLER UNDERVANN.

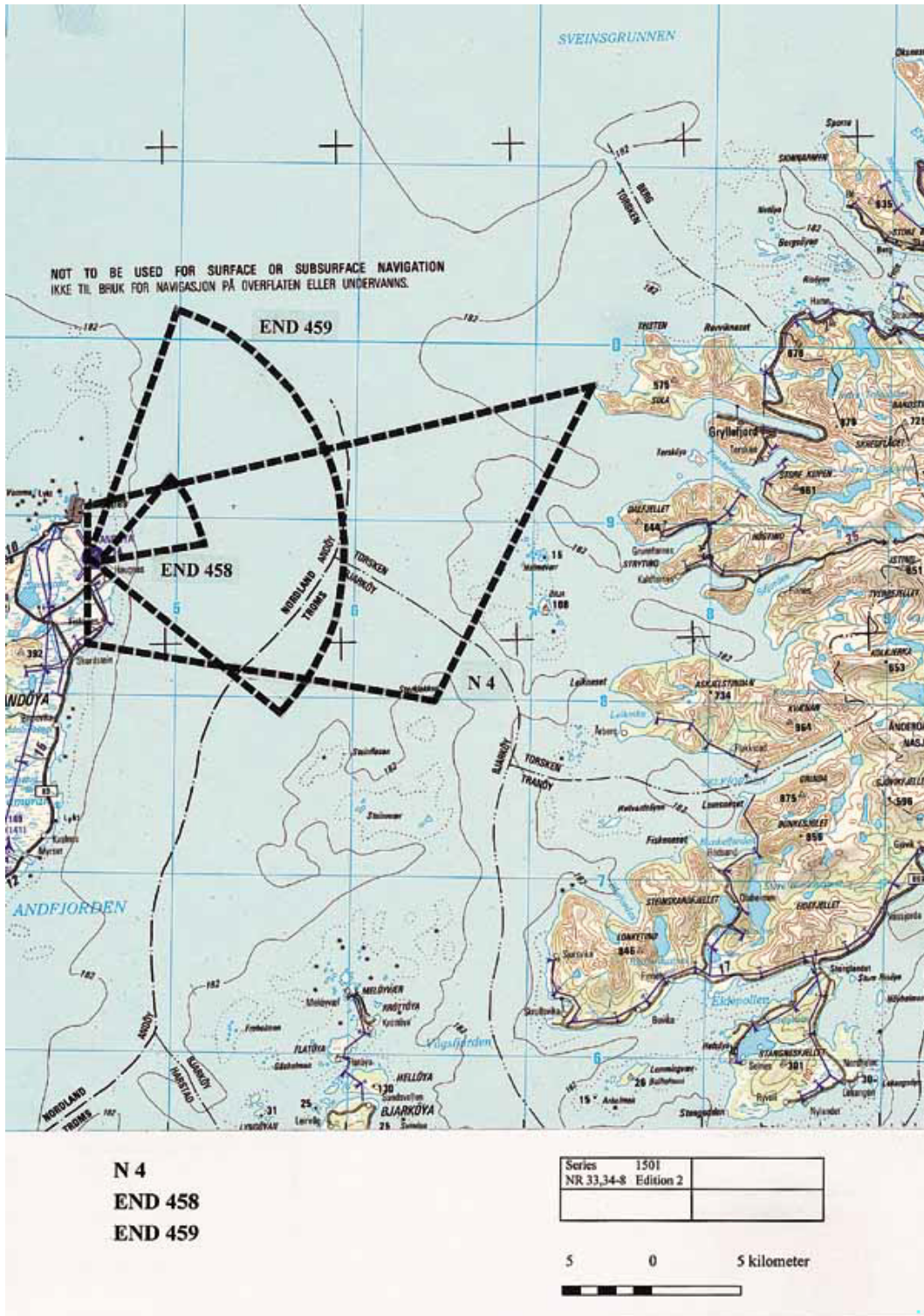
N 1
Melbu

Series	1501
NR	33,34-10 Edition 2

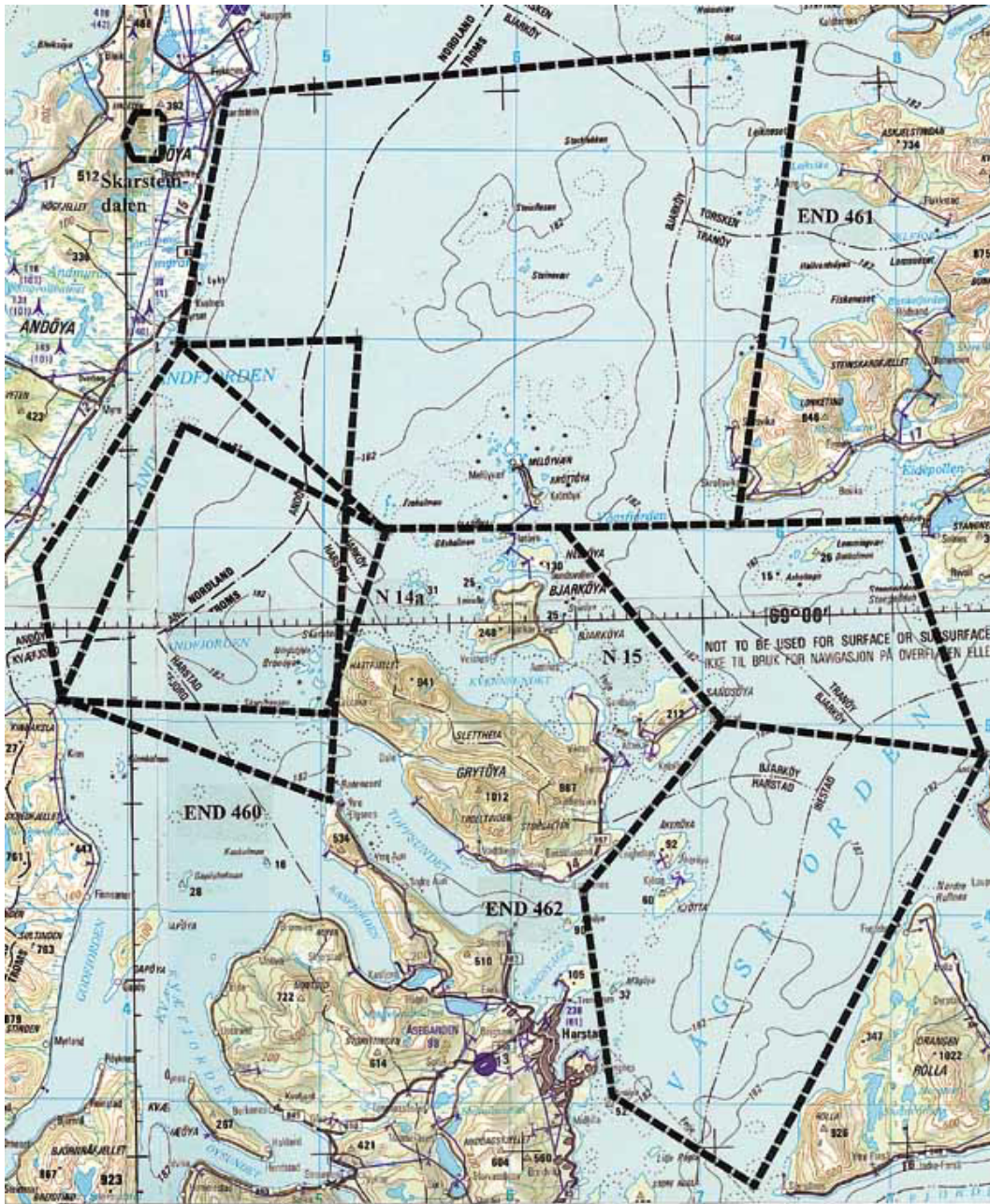
5 0 5 kilometer

N 14 a
N 15
END 460
END 461
END 462

Skarsteindalen

Series 1501 NR 33,34-7 Edition 2	Series 1501 NR 33,34-8 Edition 2
Series 1501 NR 33,34-10 Edition 2	Series 1501 NR 33,34-11 Edition 3

5 0 5 kilometer

N 16

Series	1301
NR	33,34-10 Edition 2

5 0 5 kilometer

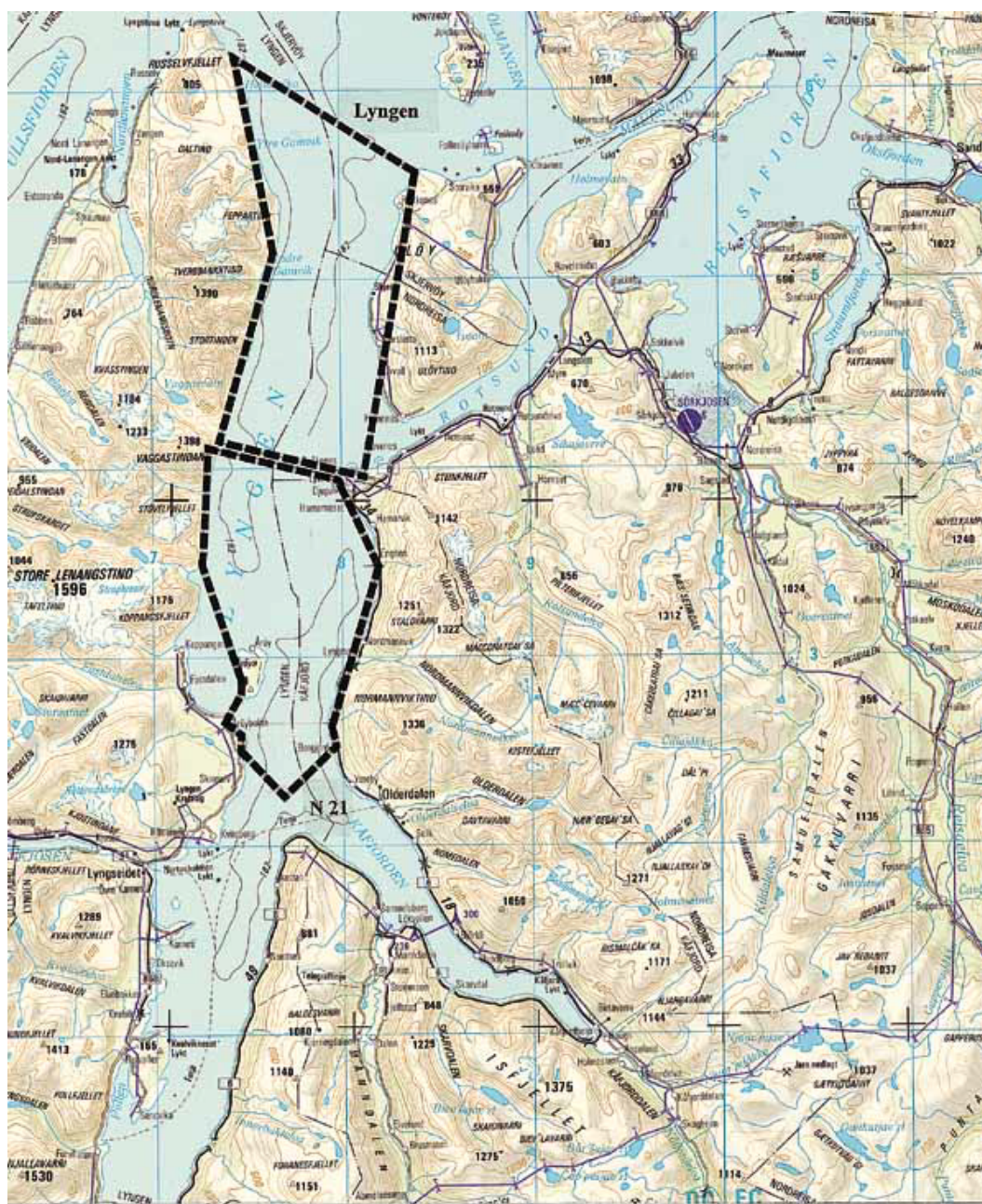

N 19
N 20

Series	1501
NR 33,34-8	Edition 2

5 0 5 kilometer

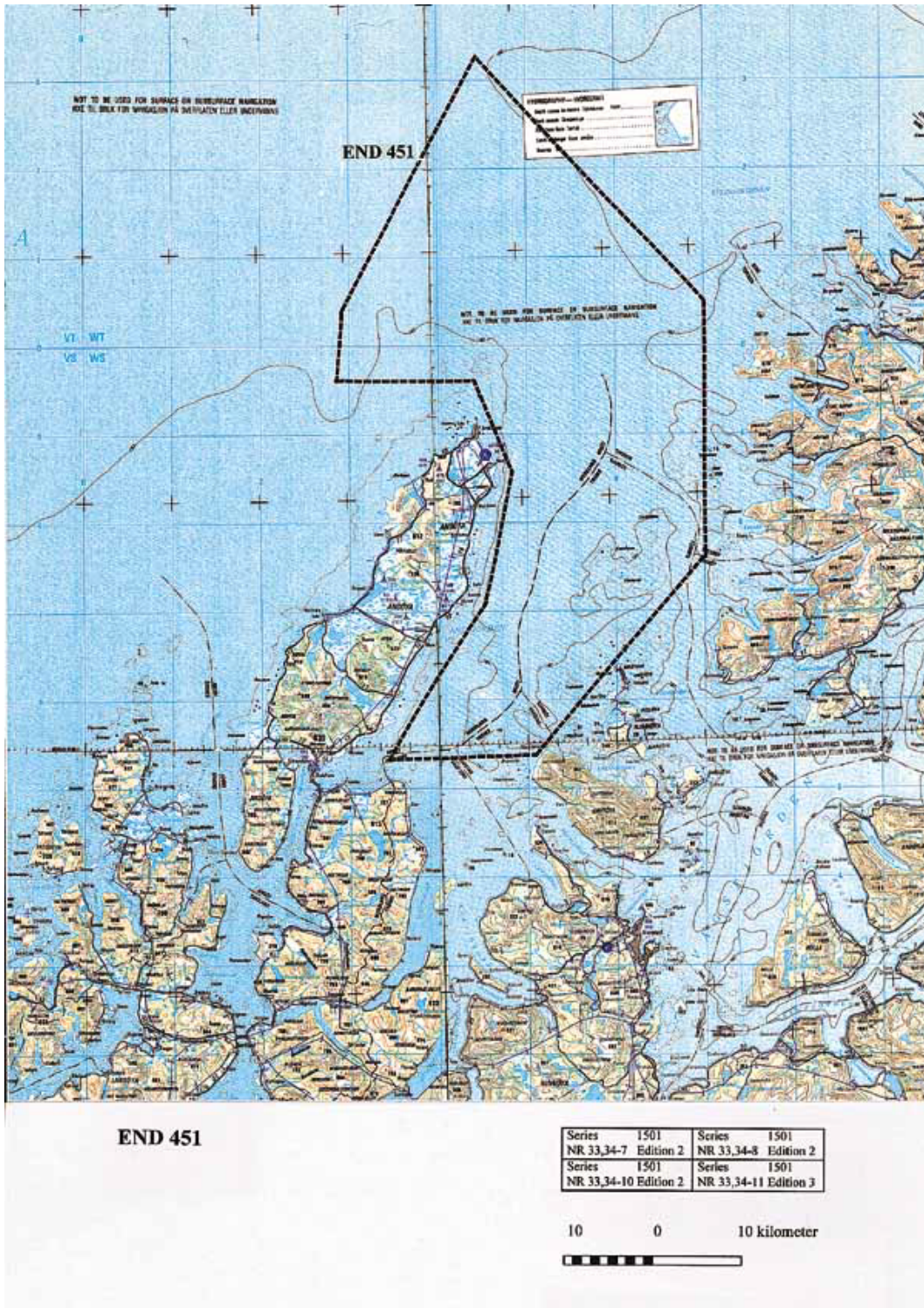

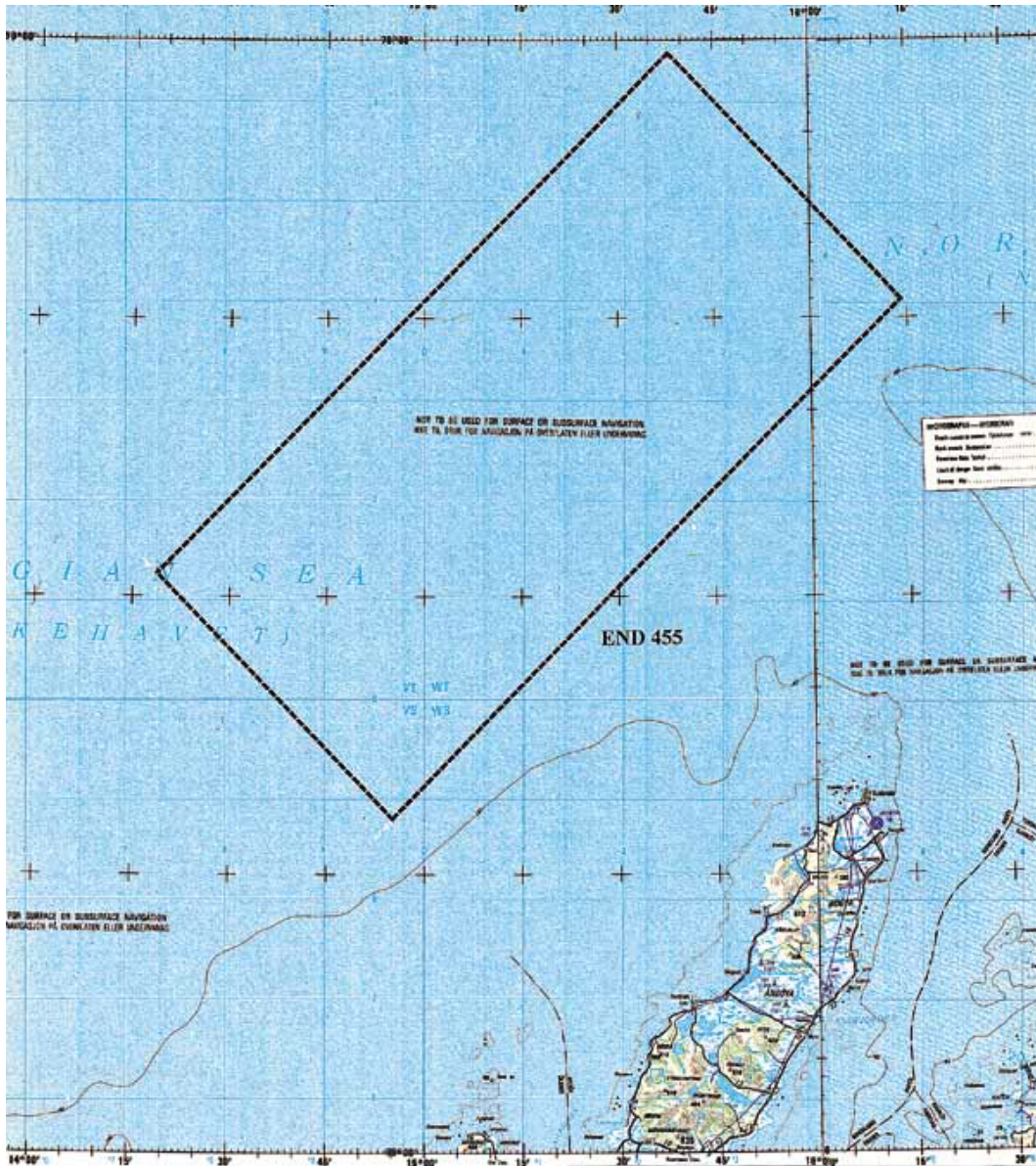

N 21
Lyngen

Series	1501	
NR 33.34-9	Edition 2	

END 455

Series	1501
NR 33,34-7	Edition 2
Series	1501
NR 33,34-8	Edition 2

10 0 10 kilometer

END 465

Series	1501
NR	33,34-10 Edition 2

5 0 5 kilometer

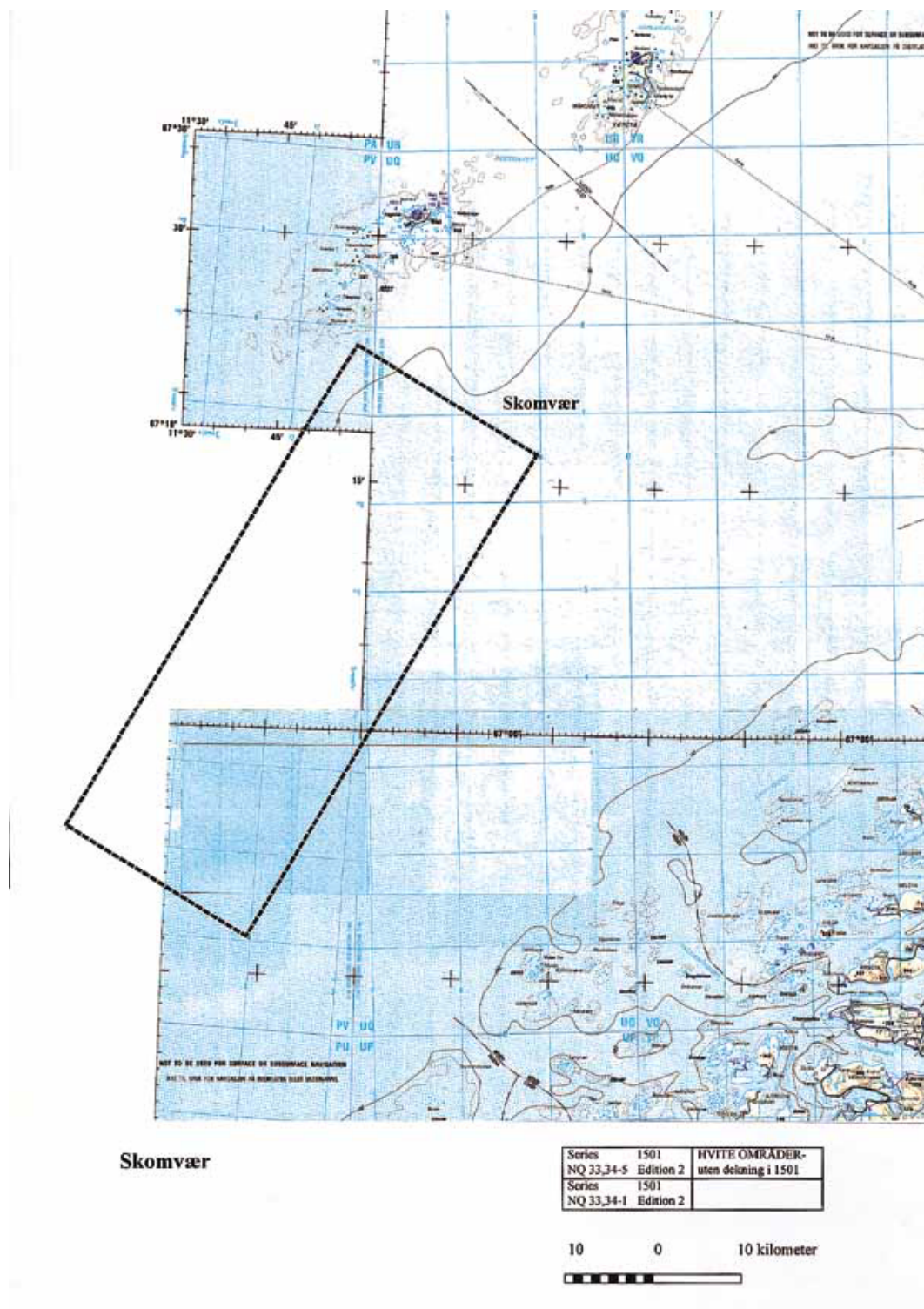
END 466
END 467

Series	1501
NR	33,34-8 Edition 2

5 0 5 kilometer

Vedlegg 2

Tabellarisk oversikt over skyte- og øvingsfelt på land som tilhører eller leies av Forsvaret

Felt nr/ navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre- nsninger Spesielle merknader
FREDRIKSTAD Østfold fylke Fredrikstad komm	Nærøvingsfelt	4318 da	Fredrikstad komm 2476 da Staten 1842 da	Bruksrett i h t makeskiftekon- trakt. Bruks- rett så lenge det er militært behov	H-HV Øst- fold regiment	Hele året	Deler av feltet fredet som naturre- servat
AVGRUNNS- DALEN Buskerud fylke Hurum komm	Nærøvingsfelt	906 da	Forsvaret 650 da Privat 256 da	Leieavtale til 2019	S-H-HV	Hele året	Gir kun mulighet for grunnleg- gende skytetre- ning/skole - skyting og innle- dende feltskytin- ger
HENGSVANN Buskerud fylke Telemark fylke Kongsberg komm Notodden komm	Fjernøvings- felt	34000 da	Statsskog 22000 da Privat 12000 da	Stedsevarig eksklusiv bruks- rett	H-HV Tele- mark regiment	Hele året	
HEISTAD- MOEN Buskerud fylke Kongsberg komm	Nærøvingsfelt	7000 da	Forsvaret 6000 da Statsskog 1000 da	Bruksrett til 1998 Automa- tisk forløn- gelse i 10 nye år	H-HV Tele- mark regiment	Hele året	
RAKKE Vestfold fylke Larvik komm	Bakke til luft, sjømål	246 da	Forsvaret 78 da Privat 168 da	Uoppsigelig leiekontrakt	L-HV LSS	90-100 dager	Ikke skyting om sommeren og under hummerfis- ket
ØSTØYA Buskerud fylke Vest- fold fylke Østfold fylke Akershus fylke Våle komm Borre komm Moss komm Hurum komm (Ikke vist på kart)	Testfelt						Avviklet
HUKEBU Telemark fylke Tinn komm (Ikke vist på kart)	Nærøvingsfelt						Leiekontrakt opp- sagt, feltet nedlagt
BØRJA Hedmark fylke Kongsvin- ger komm Eids- skog komm Sør- Odal komm	Taktikkfelt Skolefelt Luft-til-bakke	13400 da	Privat 13400 da (klausulert) Sta- ten v/FD 4600 da	Løpende kon- trakt med ett års varighet	L	25 uker	
RAUHELLA Hedmark fylke Eidsskog komm	Nærøvingsfelt		Privat	Leieavtale med Solør skyttersamlag	HV	50 dager	
TRANDUM Akershus fylke Nannestad komm Ullensaker komm	Nærøvingsfelt	22000 da	Staten	Ingen	H-L-HV	Hele året	Feltet er ikke stort nok for manøvrering med mekaniserte avde- linger

Felt nr/ navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre nsninger Spesielle merknader
RINGERIKE Buskerud fylke Ringerike komm	Nærøvingsfelt						Under etablering etter vedtatt reguleringsplan
STEINSJØEN Akershus fylke Oppland fylke Eidsvoll komm Østre Toten komm	Fjernøvingsfelt	11352 da	Privat	Løpende leiekontrakt fram til 1996. Forhandling om videre leie/kjøp pågår.	H-L-HV	Hele året	Kan ikke nyttes til skyting med krumbanevåpen
MJØSA Oppland fylke Østre Toten komm	Testskytefelt		Privat		Raufoss ammunisjons- fabrikk	2-3 dager i uken Hele året	
BRADALS- MYRA Oppland fylke Vestre Toten komm	Testskytefelt		Privat		Raufoss ammunisjons- fabrikk	Hele året Daglig	
HASLEMOEN Hedmark fylke Våler komm	Nærøvingsfelt	19600 da	Staten	Ingen	H-HV	Hele året	Feltet dekker bare innledende skytebehov for artilleri
TERNING- MOEN Hedmark fylke Elverum komm	Nærøvingsfelt	26000 da	Staten	Ingen	H-HV	Hele året	
SYNINGEN Buskerud fylke Ål kommune	Fjernøvingsfelt	3700 da	Staten 2100 da Privat 1600 da	Leiekontrakt for sivil del	HV	60 dager	Arbeid med reguleringsplan pågår
TISLEIDALEN Oppland fylke Nord-Aurdal komm	Fjernøvingsfelt	5000 da	Privat	Løpende leiekontrakt. Fornyelse hvert 10. år	H-HV		Feltet kan ikke nyttes de første 8 dager av rypejakt
KITILBU Oppland fylke Vestre Gausdal komm	Fjernøvingsfelt		Statsalmenning	Kontrakt med Gudbrandsdal skogforvaltning	H	Vinter- måne dene	
RØDSMOEN Hedmark fylke Åmot komm	Nærøvingsfelt						Under etablering etter vedtatt kommunedelplan
HJERKINN Oppland fylke Sør-Trøndelag fylke Dovre komm Lesja komm Oppdal komm	Fjernøvingsfelt Luft-tilbakke (L)	165000 da	Statsalmenning	Leieavtale med Statens skoger. Bruksavtale med Dovre og Lesja fjellstyre	H-L-HV	Hele året	Innskrenket bruk under reinjakt. Dette skaper vansker under høstrep. Melding om etablering av standplasser for langdistanseskyting er under behandling Saken ses i sammenheng med pågående sak om etablering av Regionfelt Østlandet
LIESLIA Oppland fylke Dovre komm	Nærøvingsfelt	800 da	Privat	Leiekontrakt til 2034	HV	40 dager	
HAUERSETER Akershus fylke Ullensaker komm (Ikke vist på kart)	Nærøvingsfelt						Under utredning som erstatningsområde etter relokalisering fra Gardermoen
SESSVOLL- MOEN Akershus fylke Ullensaker komm Nannestad komm Eidsvoll komm (Ikke vist på kart)	Nærøvingsfelt						Under utredning som erstatningsområde etter relokalisering fra Gardermoen

Felt nr/ navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre nsninger Spesielle merknader
EVJEMOEN Aust-Agder fylke Evje og Hornnes komm	Nærøvingsfelt	9012 da	Staten	Ingen	H-HV Politiet	Hele året	Konsekvens- utredning om gar- nisonskytefelt Evje øst/Grim- saldalsvatn er under behandling
EVJEMOEN MANØVER- OMRÅDE Aust- Agder fylke Evje og Hornnes komm	Manøverfelt	23000 da	Privat	Ingen tidsbe- grensning	H-HV	230 dager	Forsvaret erstat- ter forvoldt skade
GIMLEMOEN Vest-Agder fylke Kristiansand komm	Nærøvingsfelt	7000 da	Staten 7000 da Privat 50 da	Ikke tidsbe- grenset leie	H-S-L-HV Politiet	Hele året	Omfatter også Gill skog og Pre- stegårdsskogen Virksomheten i feltet er under vurdering
AGDERTUN/ GEISKELID Aust-Agder fylke Bykle komm	Nærøvingsfelt	350 da	Privat	Leieavtale fram til 2006. Deretter forny- else etter nær- mere avtale	HV-H-L	100 dager	
MARKA Vest- Agder fylke Far- sund komm	Bakke til luft	1030 da	Staten		L-S-HV Dyno indus- trier	100 dager	Virksomheten i feltet er under vurdering
NEDREBØHEIA Rogaland fylke Bjerkreim komm	Fjernøvings- felt	3200 da	Privat	Kontrakt med grunneier	H-HV	50 dager	
VIKEDALS- MOEN Rogaland fylke Bjerkreim komm	Fjernøvings- felt	3500 da	Privat	Kontrakt med grunneier	H-HV	50 dager	
ROTT/FLAT- HOLMEN Roga- land fylke Sola komm	Skarpvåpen- felt	30 da (øyer)	Privat	Leiekontrakt til 1999 Kon- trakten er opp- sigelig	L		Foreslås nedlagt Lite anvendelig pga restriksjoner
SVARTEMYR Rogaland fylke Sandnes komm	Nærøvingsfelt	900 da	Staten	Ingen	H-HV-S-L	250 dager	
SIKVELAND/ JOLIFJELL Rogaland fylke Time komm Gjes- dal komm	BK-felt	17500 da	Privat	Kontrakt med grunneier	H		Begrenset til 50 dager Feltet beholdes, men virksomheten er under vurdering
TITTELSNES Hordaland fylke Sveio komm	Nærøvingsfelt		Privat		HV	60-90 dager	
ULVEN Horda- land fylke Os komm	Nærøvingsfelt	1065 da (4217 da klausu- lert)	Staten 1065 da Privat 4217 da	Bruksrett, uoppsigelig, med Statens skoger Klausu- lerings-avtaler med sivile grunneiere	H-HV-S-L	Hele året	Områdets bruk vanskeligjøres med ferdsel gjen- nom området Det stilles spesielle krav til varsling, bevoktning etc Virksomheten i feltet er under vurdering
KVAMSKOGEN Hordaland fylke Kvam komm	Nærøvingsfelt		Privat		HV	75-90 dager	
TELAVÅG, land Hordaland fylke Sund komm	Nærøvingsfelt		Privat	10-årskontrakt Det arbeides med ny kon- trakt	HV	20 dager	

Feltnr/navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre nsninger Spesielle merknader
MJØLFJELL Hordaland fylke Sogn og Fjordane fylke Voss komm Aurland komm	Fjernøvings- felt	128000 da	Privat	Faste avtaler og eksproprie- rett i 45-60 år fra 1970-84	H-HV-S-L Allierte	100-130 dager	Eier har beiterett i den utstrekning militær virksom- het ikke hindres
BØMOEN Hor- daland fylke Voss komm	Nærøvingsfelt	3200 da	Staten		H-HV Allierte		
KRÅKENES- MARKA Sogn og Fjordane fylke Førde komm	Fjernøvings- felt	1510 da	Privat		HV		
NESJE FORT Sogn og Fjordane fylke Hyllestad komm	Fjernøvings- felt	560 da	Privat		HV	Hele året	Eier har rett til beite og skogs- drift
REMMEDALEN Sogn og Fjordane fylke Eid komm	Fjernøvings- felt	1600 da	Privat	Leieavtale for 50 år fra 1974 med rett til for- nyelse	HV	25-35 dager	Eier har beiterett i den utstrekning militær virksom- het ikke hindres
SETNESMOEN Møre og Roms- dal fylke Rauma kommune	Nærøvingsfelt	1300 da	Privat	Uoppsigelige kontrakter	H-HV Møre og Romsdal heimeverns- distrikt 11	Hele året	Feltet brukes kun til skarpskyting med småkali- brede våpen
SVILAND/ESPE- LAND Rogaland fylke Sandnes komm (Ikke vist på kart)	Manøverfelt						Avvikles
BJULAND Roga- land fylke Lund komm (Ikke vist på kart)	Fjernøvings- fel t						Avvikles
REVTANGEN Rogaland fylke Klepp komm (Ikke vist på kart)	Skolefelt						Avvikles
HALTDALEN Sør-Trøndelag fylke Holtålen kommune	Nærøvingsfelt	Skyte- felt: 18500 da Buf- fer-sone: 15000 da	Statsalmenning	10-årskontrak- ter så lenge Forsvaret har behov	HV-H-L Sør- Trøndelag heimeverns- distrikt 12	Hele året	Unngår elgjakt og sauesanking
LEKSDAL Nord- Trøndelag fylke Stjørdal kom- mune	Fjernøvings- felt	Skyte- felt: 6460 da Sikr.sone : 12200 da	Staten v/FD, 6230 da Privat, 230 da Bygde- almenning, 12200 da	Ingen for sky- tefeltet. Sik- ringssonen: kontrakt løper til 2000	H-L-HV Sør- Trøndelag regiment	Hele året/ 33 dager*	*Deler av sik- ringssonen leiet for 33 dager i året
FRIGÅRD Nord- Trøndelag fylke Stjørdal kom- mune	Nærøvingsfelt	780 da	Staten v/FD	Ingen	H-L-HV Sør- Trøndelag regiment	Hele året	Feltet brukes kun til skarpskyting med småkali- brede våpen
BRETTINGEN Sør-Trøndelag fylke Rissa komm	Nærøvingsfelt	1970 da	Staten v/FD 1970 da	Ingen	S-HV Trønde- lag sjøfor- svares-distrikt	Hele året	Feltet brukes til skarpskyting med småkalibrede våpen samt 12,7 mm mot sjømål (jfr felt T 11)
GURULIA (HYSNES) Sør- Trøndelag fylke Rissa komm	Nærøvingsfelt	420 da	Staten v/FD 80 da Privat 340 da	Ingen	S-HV Trønde- lag sjøfor- svares-distrikt	Hele året	Feltet brukes kun til skarpskyting med småkali- brede våpen
STEINKJER- SANNAN Nord- Trøndelag fylke Steinkjer kom- mune	Nærøvingsfelt	735 da	Staten v/ FD	Ingen	H-HV Nord- Trøndelag regiment	Hele året	Feltet brukes kun til skarpskyting med småkali- brede våpen

Felt nr./navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre nsninger Spesielle merknader
GISKÅS Nord-Trøndelag fylke Steinkjer kommune	Fjernøvingsfelt	Skytefelt: 16600 da Sikr.sone : 10800 da	Statsalmenning Steinkjer kommune	Makeskifteavtale gir stedsevarig bruksrett	H-HV Nord-Trøndelag regiment	Hele året	
RINNLEIRET Nord-Trøndelag fylke Levanger og Verdal kommuner	Nærøvingsfelt	1900 da	Privat	Uoppsigelige kontrakter	H-HV Nord-Trøndelag regiment	20 dager	Naturreservat utgjør 900 da, unntaksbestemmelser for Forsvaret
VÅGAN Sør-Trøndelag fylke Bjugn kommune	Bakke-til-luft/sjømål	140 da	Staten v/FD	Ingen	L-HV-H Ørland hovedfly-stasjon	Hele året	
TARVA/KARLSØY Sør-Trøndelag fylke Bjugn kommune	Skolefelt Treningsvåpen Luft-til-bakke	Sjøområde m/øyer 18100 da	Privat	10-års kontrakt utløper 1998	L Ørland hovedfly-stasjon	Inntil 25 dager	
VALSFJORD Sør-Trøndelag fylke Bjugn kommune	Nærøvingsfelt	860 da	Privat	Leiekontrakt utløper 2044	L-S-H-HV Ørland hovedfly-stasjon	Hele året	Feltet brukes kun til skarpskyting med småkalibre våpen
BURØY-FELTET (angitt som T 1) Sør-Trøndelag fylke Frøya kommune	Bombarderingsfelt	Mål-sone: Sjøområde m/øyer, 7200 da Sikr.sone : 49200 da	Privat	10-års kontrakt utløper 1998	S-L Trøndelag sjøforsvars-distrikt	20-30 dager	
MIDTSANNAN Sør-Trøndelag fylke Malvik komm (Ikke vist på kart)	Fjernøvingsfelt						Utgått
VATER-HOLMEN Nord-Trøndelag fylke Verdal komm (Ikke vist på kart)	Nærøvingsfelt						Utgår
ØRSKOG-FJELLET Møre og Romsdal fylke Ørskog komm (Ikke vist på kart)	Nærøvingsfelt						Utgår
DREVJAMOEN EKSERSERPLASS Nordland fylke Vefsn komm	Nærøvingsfelt	8500 da	Forsvaret (privat grunn er klausulert)	Leies ut til samarbeidende parter som politi, DFS og andre, samt alliert vinter-trening	HV Allierte	Gjennomsnittlig ca 3 mnd, max 180 skytedager	Kan ikke nyttes til tyngre kjøretøyer, består av 16 stk skytebaner
MJELDE Nordland fylke Bodø komm	Bakke-til-luft	35 da	Forsvaret	10-års leieavtale fra 1993	L-HV	Ca 3 uker	Status som før Feltet anses ikke som helt tilfredstillende
HEGGEMOEN Nordland fylke Bodø komm	Nærøvingsfelt	12000 da	Bodø komm		H-L-HV	Hele året	Status som før Bare ukedager på dagtid Eneste område med soldatopplæring på Mg3 og M72
MELBU Nordland fylke Hadsel komm	Nærøvingsfelt	600 da	Privat	Kontraktsfestet fram til år 2100	HV	Hele året	Skarpskyting med håndvåpen

Feltnr/navn/ beliggenhet	Kategori	Areal	Grunneier/ Areal	Kontrakts vilkår	Brukere Forvalter	Bruks dager pr år	Bruksbegre nsninger Spesielle merknader
SKARSTEIN- DALEN Nord- land fylke Bodø komm							
ANDØYA (angitt som END 459) Nordland fylke Andøy komm	Luft-til- bakke/ bakke- til-luft		Forsvaret		L	60 dager	
GRØNSTAB- BEN Nordland fylke Meløy komm	Luft-til- bakke, tre- ningsvåpen	14 da	Privat	Betaling etter bruk. Kun for skyting med sprengladning	L	Etter behov	Synkende aktivi- tet. Nødvendighe- ten av feltet for fremtiden bør vur- deres med FKN
SETERMOEN Troms fylke Bardu komm	Nærøvings- felt Luft-til- bakke (L)	145000 da	Staten og private	Stedsvarige rettigheter ekspropiert. Kgl.res 11.mai 1979	H-L-HV-Alli- erte	Hele året	Flerbruksplan. Begrensning ved høytider, elgjakt, sauesanking og reindrift
ELVEGÅRDS- MOEN Nordland fylke Narvik komm	Nærøvingsfelt	600 da	Privat		HV	Hele året	Kan ikke nyttes for tyngre våpen (kanon bombe- kaster og store panser-vernraket- ter)
SØRLIMARKA (ÅSEGARDEN) Troms fylke Har- stad komm	Nærøvingsfelt	4050 da	Staten og private		H-HV-S	Hele året	
BLÁTIND Troms fylke Målselv komm Balsfjord komm	Fjernøvings- felt Bakke-til- luft (L)	160000 da	Staten ,Forsva- ret og private	Stedsvarig bruksrett ekspropiert ved Kgl res.1979	H-L-S-HV		
MAUKEN Troms fylke Målselv komm	Nærøvingsfelt	52000 da	Staten og private	Kontrakter for bruk frem til 1999 for Sta- tens skoger.	H-HV	Hele året	Pga at feltet ligger i reinbeitedistrikt er det begrensning- er i bruken av feltet.
KVENVIK Finn- mark fylke Alta komm	Nærøvingsfelt	11700 da	Staten	9300 da leid til 2028 2700 da leid for 10 år av gangen. Begge fornyes automatisk	HV	Hele året	
PORSANGER- MOEN-HALKA- VARRE Finn- mark fylke Porsanger komm	Nærøvingsfelt	318000 da	Staten	Parsell 1: 112000 da Par- sell 2: 85000 da	H-HV-L	Hele året	Feltet nyttes til sivile formål når skyting ikke pågår.
HØYBUKT- MOEN Finnmark fylke Sør-Varan- ger komm	Nærøvingsfelt	12500 da	Staten	Leietid fram til 2004. Fornyas automatisk for 5 år av gangen etter 2004.	H-HV		Begrenset bruk grunnet flyplass- aktivitet.
NYBORG- MOEN Finnmark fylke Nesseby komm	Nærøvingsfelt	18000 da	Staten	Leieavtale ut 1996	H-HV-L		Forslag om ned- leggelse. Nedleg- ges av hæren.

Vedlegg 3

Tabellarisk oversikt over skyte- og øvingsfelt på sjøen

Feltbetegnelse	Lokalisering	Begrensninger/Merknader
Ø 3	Oslofjorden mellom Bolærne og Slagentangen	
Ø 4	Oslofjorden mellom Fuglehuk og Ferder	
Ø 5	Ytre Oslofjord mellom Ferder og Svenner og ca 20 nm sørover	
Ø 6	Farvannet mellom Svenner og Jomfruland og ca 15 nm sørover	
Ø 11	Ytre Oslofjord mellom Store Sletter og Store Ferder	
Ø 12		Avvikles
Ø 13		Avvikles
Ø 14		Avvikles
Ø 15		Avvikles
Ø 16		Avvikles
Ø 17		Avvikles
Ø 18	Langesundsfjorden mellom Tvesten fyr - Gjeterø – Krukodden og ca 7 nm sørover	
Østøya (se landfelt)		
Rakke (se landfelt)		
Skagerrak	Åpent hav sørøst av Risør	Luft-til-luft
S 1	Farvannet mellom Meholmen og Homborsund fyr og ca 15 nm sørover	
S 2	Farvannet mellom Songvaar fyr og Ryvingen fyr og ca 14 nm sørøstover	
S 11		Avvikles
S 12	Sørøst for Kristiansand-farvannet inntil ca 14 nm sørover og ca 18 nm østover fra Oksø fyr	
S 13	Sør for Kristiansand i farvannet mellom Hausene lysbøye og Gaaseskjær lykt inntil ca 14 nm sørover	
R 1	Skudenesfjorden i farvannet fra Karmøy og ca 6 nm sørover	
R 2	Boknfjorden i farvannet mellom St Bokn, Kvitsøy og Fjøløy	
R 6	Ved Tungenes fyr i farvannet mellom Vistnestangen – Maa-boen, Fjøløy - Tungenes	

Feltbetegnelse	Lokalisering	Begrensninger/Merknader
R 7	Kvitsøyfjorden i farvannet mellom Gryta - Alstein og ca 15 nm vestover	
R 8	Byfjorden, Stavanger i farvannet mellom Ullsnes og Tungenes	
R 9	Aamøyfjorden i farvannet mellom Hundevaag, Aamøy, Bue og Hamaren	
END 202	Vest av Marstein fyr i et felt begrenset av breddeparallelene N 60 10' og N 59 55' og meridianene Ø 04 05' og Ø 04 35'	
END 203	Vest av Marstein fyr i et felt begrenset av breddeparallelene N 60 10' og N 59 55' og meridianene Ø 04 35' og Ø 04 57'	
END 204	Sydvest av Slåtterøy fyr i et felt begrenset av breddeparallelene N 59 53' og N 59 40' og meridianene Ø 04 57' og Ø 04 27'	
END 256	Farvannet mellom Hvitingsøy og Obrestad fyr inntil ca 22 nm vestover	
END 257	Farvannet mellom Hvitingsøy fyr og Obrestad fyr inntil ca 15 nm vestover	
END 258	Farvannet Rott – Feistein fyr – Jærens rev og inntil ca 5 nm vestover	
END 259	Farvannet vest for Goddo. Søndre grense av feltet faller sammen med nordre grense til felt D 204, og nordre grense faller sammen med søndre grense til felt D 202 og D 203	Feltet er kun ment benyttet som «dårlig vær»-alternativ, og skal ikke benyttes om værforholdene tillater bruk av andre stående skytefelt. Feltet er kun aktivt i tidsrommet man-fre kl 0800-1800. Sikker høyde: 35000 fot
V 11	Korsfjorden og Langenuen i farvannet mellom Marstein fyr – Lerøy – Korsnes - Rommelinset lkt	
V 12	Hjeltefjorden i farvannet mellom Nordøy lkt og Jona lkt	
Telavåg, sjø	Fra Telavåg pos N 60o 15,2? – Ø 4o 59? innenfor sektor 190o-315o, radius 12000 m, høyde 8000 m	Bakke-til-luft
Stolmen		
T 1	Frohavet – Gjessingboen i farvannet Trætskjærene – Taraskalle – Skaaskjærene - Bukkholmen	
T 11	Ytre Trondheimsfjorden i farvannet Hysnes - Smellingen	
T 12	Trondheimsleden i farvannet Beian - Vingvaagen – Kraakvågø	

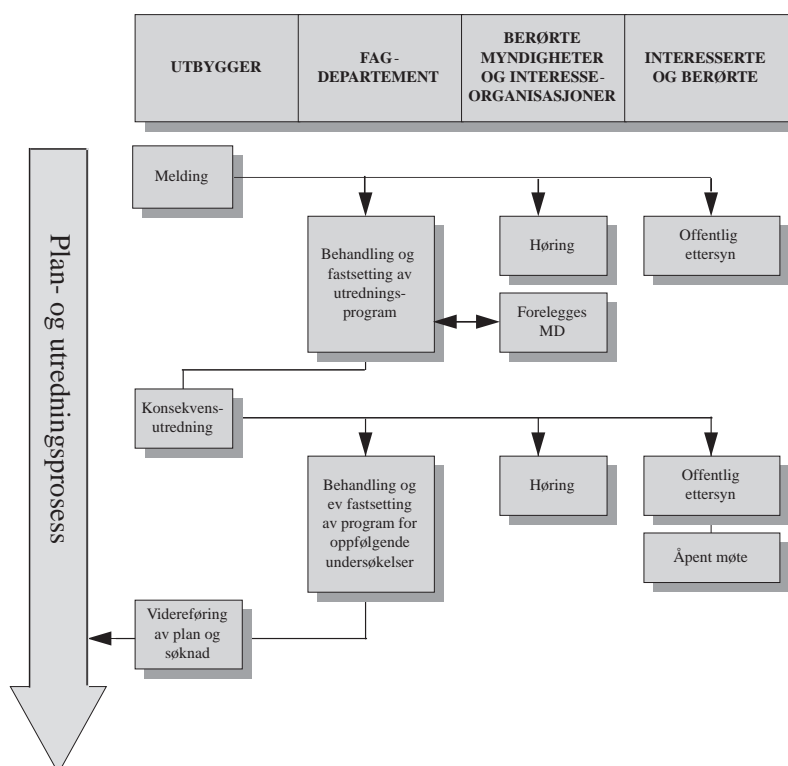
Feltbetegnelse	Lokalisering	Begrensninger/Merknader
T 13	Tarvfjorden i farvannet Husøen – Storfosna	
T 14	Kråkvågfjorden – Frohavet	
T 15	Frohavet	
Halten	Havet utenfor Nord-Trøndelag	Luft-til-luft
N 1	Vestfjorden i farvannet mellom Risvær og Skrova	
N 2	Vestfjorden i farvannet mellom Moskenesøy – Hellingvær – Værøy	
N 3	Vestfjorden i farvannet mellom Værøy - Hellingvær – Tennhol- men	
N 4	Andfjorden i farvannet mellom Storklakken - Skarstein – Ande- nes – Maanaset	
N 7	Nord av Vannøy i farvannet mellom 300 og 065 grader rett- visende fra Breigrunnen og inn- til ca 15 nm til havs	
N 11	Mellom Bodø og Landegode i farvannet Bjørnøy fyr – Flat- skjær – Hjartøy	
N 14 a	Andfjorden i farvannet Kinneset - Flyndretind – Frøholman – Myrflesa	
N 15	Vågsfjorden i farvannet Sandsøy - Stanglandet – Krøttøy	
N 16	Vesterålsfjorden i området vest for Hadseløy	
N 19	Grøtsundet i farvannet mellom Lysneset Nipøy	
N 20	Ullsfjorden i farvannet mellom Breiviknes og Kvitnes	
N 21	Lyngenfjorden i farvannet mel- lom Aarøybukta og Spaakenes	
END 451	Andfjorden	
END 455	Sveinsgrunnen	Luft-til-luft
END 458	Andenes	Luft-til-bakke
END 459	Andenes	Bakke-til-luft
END 460	Andfjorden i farvannet Elgsnes – Kinneset - Kvalnes	
END 461	Andfjorden i farvannet Skrols- vik - Meløyvær – Andøya – Ørja	
END 462	Vestfjorden i farvannet Arnøy – Rollsnes - Sandsøy – Engenes	
END 465	Vestfjorden i farvannet Tjeldod- den - Lødingen – Mefjordbåen	
END 466	Malangen i farvannet Rødberg- odden - Skorliodden – Ansneset	
END 467	Malangen i farvannet Skorliod- den - Greipstad – Hekkingen	

Feltbetegnelse	Lokalisering	Begrensninger/Merknader
END 468	Nord av Senja i farvannet Fallbakken - Kjølva og ca 15 nm til havs	
END 469	Nord av Senja i farvannet Kjølva – Haaja og ca 15 nm til havs	
Lyngen	Lyngenfjorden	
Kvænangen	Farvannet fra Laukøy nord og nordover i Kvænangen	
Skomvær	Havet Syd Skomvær – Røst	Luft-til-luft

Vedlegg 4

Prosedyre for behandling av konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven

Som nevnt i Hovedrapportens "*FD/MD 1/84 og Plan og bygningsloven*" i kap 2.3.4 er tidligere prosedyre for behandling av skytefeltspørsmål, FD/MD-1/84, erstattet av plan- og bygningsloven som gir regler for konsekvensutredninger (KU) av alle tiltak innenfor sitt virkeområde. Prosedyrene for utredningsprosessen etter plan- og bygningsloven er fastsatt i lovbestemmelsene §§ 33-1-9 med utfyllende forskrifter §§ 1-8. Tilpassing til EU-direktivet vil innebære en revisjon av forskriftene hvor utbyggingstiltakene grupperes i to klasser, én for tiltak som skal konsekvensutredes , vedlegg I liste, og én for tiltak som etter en konkret vurdering kan kreves konsekvensutredet, vedlegg II liste (jfr Hovedrapportens "*Om konsekvensutredninger*" i kap 5.5). For tiltak som skal konsekvensutredes vil følgende prosedyreskjema være rettleidende:

Arbeidet med utarbeidelse av oversikts- eller detaljplan for tiltaket vil kunne løpe parallelt med utarbeidelse av konsekvensutredning. KU-rapport og planforslag vil da kunne høres samtidig. Planen kan imidlertid ikke vedtas før KU-rapporten er godkjent (jfr MDs veileder i plan- og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger, T-1015).

Vedlegg 5

Kgl res av 20. nov 1981 Om oppnevning av et permanent rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter.

Det rådgivende utvalg til vurdering av Forsvarets øvingsmuligheter ble oppnevnt ved Kgl res 1. august 1969 og gitt følgende mandat:

- a) Å utrede Forsvarets samlede behov for
 - områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlende som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene. Det legges stor vekt på mulighetene for samordning av disse behov med sikte på en konsentrasjon av øvingsvirksomheten over færrest mulig områder.
- b) Å fremkomme med forslag til dekning av behovene, herunder såvidt mulig en lokalisering av øvingsområdene ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende.
- c) Å fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfund i slike saker, f eks retningslinjer for samarbeide og kontakt mellom Forsvaret og berørte institusjoner, opprydding og reparasjon etter øvelser og erstatningsoppgjør for skader, samt i hvilken utstrekning Forsvaret rent praktisk kan bidra til naturvern innen de områder det benytter.
- d) Såvidt mulig å gi overslag over den økonomiske rekkevidde for staten av Utvalgets forslag, jfr Lønns- og prisdepartementets rundskriv av 23. desember 1966 om komiteregulativet.

I tillegg til dette mandat, ble Utvalget i Forsvarsdepartementets brev av 1. november 1977 bedt om at det ved utredning av Forsvarets behov for felter av ulike slag, og i forslagene til dekning av behovene, i rimelig grad søker å innpasse allierte styrkers behov.

Utvalget avga sin første utredning den 24. august 1972. Denne utredning behandler prinsipielle og prosedyremessige spørsmål samt de fleste av Forsvarets skyte- og øvingsfelter. Utredningen ble forelagt Stortinget i Melding nr 52 (1974-75). Senere har Utvalget avgitt utredninger om en rekke større og mindre felter. Selv om Utvalget av 1969 i hovedsak har utredet de spørsmål det etter mandatet ble bedt om å utrede, vil den våpentekniske utvikling sammen med fremtidige endringer i organisasjonsformer og øvingsmønster føre med seg et kontinuerlig behov for øvingssmuligheter. De mange kompliserte problemer og interessemotsetninger som oppstår i denne sammenheng, bør gis en bred vurdering, og det bør utarbeides forslag til tiltak til tilfredsstillende løsninger for alle involverte parter.

I samråd med de etater og institusjoner som er representert i Utvalget av 69, har Forsvarsdepartementet funnet det hensiktsmessig og ønskelig å nedsette et permanent rådgivende utvalg for skyte- og øvingsfelter.

Mandatet bør i sin utforming inneholde de samme hovedkriterier som innholdet i mandatet for Utvalget av 69, men med hovedvekt på oppdatering av aktuelle behov.

Det permanente rådgivende utvalg gis følgende mandat:

- a) Foreta en fortløpende oppdatering av Forsvarets aktuelle behov for

- områder til skarpskytningsøvelser (herunder bombefelt)
 - faste områder for øvinger
 - manøverlende som ikke kan dekkes av de faste skyte- og øvingsfeltene.
- b) Vurdere spesielle spørsmål som influerer på Forsvarets øvingsmuligheter og som Forsvarsdepartementet legger frem for Utvalget.
- c) Søke å innpasse allierte styrkers øvingsbehov i aktuelle øvingsområder.
- d) Fremsette forslag til dekning av slike behov, herunder såvidt mulig lokalisering av øvingsområder ut fra en bred vurdering av de interesser som gjør seg gjeldende med sikte på en konsentrasjon av øvingsvirksomheten over færrest mulige områder.
- e) Fremme forslag til tiltak som kan sikre et best mulig samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfund.
- f) Såvidt mulig gi overslag over de økonomiske konsekvenser som følger av Utvalgets forslag.

Forsvarsdepartementet forutsetter at Utvalget iht mandatets pkt a, hvert fjerde år fremlegger en ny samlet oversikt og vurdering av Forsvarets samlede behov, slik det ble gjort i hovedutredningen fra Utvalget av 1969.

Sammensetningen av det permanente rådgivende utvalg bør nå bestå av representanter med bred politisk eller faglig erfaring.

Som Utvalgets formann oppnevnes:

Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll.

Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å oppnevne utvalgets øvrige medlemmer således:

- 2 representanter etter forslag fra Stortingets presidentskap,
- 2 representanter etter forslag fra Miljøverndepartementet,
- 2 representanter etter forslag fra Landbruksdepartementet,
- 2 representanter etter forslag fra Forsvarets overkommando,
- 1 representant etter forslag fra Forsvarets bygningstjeneste.

Utvalgets medlem/sekretær oberst I J. S. Engesæth vil fortsette sitt arbeide som sekretær for det nye Utvalget, til han går av for aldersgrensen i april 1982. Departementet oppnevner underdirektør i Forsvarsdepartementet Kjell Garborg som ny sekretær for det rådgivende Utvalg. Den nye sekretær vil tiltre Utvalget i januar 1982, idet departementet ser det som gunstig at de to sekretærers arbeid overlapper et visst tidsrom. Underdirektør Garborg vil ikke bli tilstått særskilt godtgjørelse for sitt arbeide for Utvalget.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r

1. At det oppnevnes et permanent rådgivende utvalg som fortløpende skal vurdere Forsvarets behov for skytefelt og øvingsområder, og gi forslag til dekning av dette behov, og at Utvalget gis en sammensetning og et mandat som nevnt i foredraget til resolusjonen.
2. At Fylkesmann Alv Jakob Fostervoll oppnevnes som Utvalgets formann.
3. At departementet bemyndiges til å oppnevne utvalgets medlemmer og sekretær, og om nødvendig foreta mindre endringer i utvalgets mandat og i dets sammensetning.

Statsministerens kontor

Bifalt ved kongelig resolusjon av 21. november 1981.

Dag Berggrav (sign)

Vedlegg 6

Utredninger fra utvalget til vurdering av forsvarets øvingsmuligheter fra 1969

Tabell 6.1:

1	24. aug 1972 1972	Forsvarets skyte og øvingsfelter I, NOU 1974: 20 Misvær/Saltfjell	- Landsoversikt - Ikke aktuell
2a	30. jan 1976 15. nov 1978	Sørlandet – Longerak Nordfjordeid (Remmedalen)	- Ikke aktuell - Uttalelse, senere etablert
2b	4. des 1978	Bolna	- Frafalt
2c	13. feb 1979	Setermoen	- Gjennomført
2d	23. apr 1979	Skorovatn	- Ikke aktuell
2e	8. jun 1979	Lavflygingsområder	- Gjennomført
2f	10. des 1979	Regionfelt	- Prinsipputredning
2g	3. jun 1980	Nord-Fosen, NOU 1980:34	- Utredet prosjekt som senere ble frafalt
2h	3. feb 1981	Rogaland	- Gjennomført
2j	30. nov 1981	Ringerike	- Utredet og under utbygging
2k	25. jan 1983	Sørlandet a) Gyvatn b) Evje Øst	- Godkjent men frafalt - Under forts. utredning
	14. mar 1985	Tilleggsutredning til Utvalgets utredning 2g	- Nord-Fosen. Feltet ble frafalt
	15. des 1987	Hovedrapport	- Ny landsoversikt
	16. mar 1992	Relokalisering SDR og Regionfelt Østlandet	- Høringsuttalelser
	20. okt 1992	Ringerike	- Vurdering/tilrådning
	19. jan 1995	Blåtind/Mauken	- Vurdering/tilrådning
	6. des 1995	Hovedrapport, " <i>Hovedrapport, NOU 1996:8</i> " i NOU 1996:8	- Ny landsoversikt

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

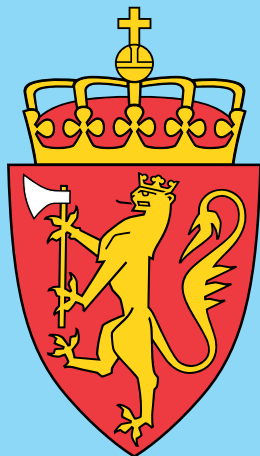
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Innstilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
<ul style="list-style-type: none">• Utvendelsestjenester• Innhaldsforsvar
<small>Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKNING</small>
<small>Print utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994</small>
<small>Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) ⇒ ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Informatikk as, Oslo</small>

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

